

Тема:

Захист прав
військових: НААУ
та Військовий
омбудсман
узгодили
взаємодію

с. 3

Україна підписала
Конвенцію про
захист професії
адвоката

с. 4

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за лютий –
березень 2026 року

с. 12

Історія
адвокатури:
Постать адвоката
Євгена Олесницького
крізь призму часу

с. 60

ЗМІСТ

Новини та події

Захист прав військових: НААУ та Військовий омбудсман узгодили взаємодію	3
НААУ та Нацгвардія домовилися про співпрацю у напрямі правового захисту військових.....	4
Україна підписала Конвенцію про захист професії адвоката	4
Підгрупи робочої групи з виконання Дорожньої карти з питань верховенства права у частині реформування адвокатури «Європейська інтеграція, міжнародна практика та цифровізація» розпочали свою роботу	5
Юстин і Софія — нові цифрові спікери НААУ.....	8
Реформа без даних і адвокатури: що показав старт у Мін'юсті	9
Оприлюднено Звіти комітетів НААУ за 2025 рік.....	11

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за лютий — березень 2026 року.....	12
---	----

Адвокатська діяльність

М. Сібілев

Молодий адвокат в Україні — бар'єри входу та перші роки практики.....	34
---	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвозд'їй В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Місяць А. П.

в. о. Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Ковтун М. С.

Шеф-редактор офіційного бюлетня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво серія КВ № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Міжнародний досвід

І. Василик

Кримінальна відповідальність за забруднення навколишнього середовища у Республіці Польща41

Цікава тема

В. Шкварко

Належний спосіб захисту: що слід пам'ятати..... 43

Цивільні справи

О. Розгон

З'ясування думки дитини в режимі відеоконференції для визначення її місця проживання під час воєнного стану 47

Практика ЄСПЛ

В. Ковтун, М. Ковтун

Прецедентна практика ЄСПЛ «Право на повагу до приватного життя» (стаття 8 ЄКПЛ) 55

Історія адвокатури

І. Марків

Постать адвоката Євгена Олесницького крізь призму часу 60

Б. Волошинський

Адвокат Євген Олесницький як театральний діяч, перекладач, критик і журналіст 62

Головний редактор
Ізвітова Л. П.

Шеф-редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
31.03.2026 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2026.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», допускається лише за дозволом Національної асоціації адвокатів України. При відтворенні матеріалів, що містяться у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», посилання на видання і вказівка імені (псевдоніма) автора твору обов'язкові.

ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВИХ: НААУ ТА ВІЙСЬКОВИЙ ОМБУДСМАН УЗГОДИЛИ ВЗАЄМОДІЮ

Військовослужбовці, резервісти, військовозобов'язані під час зборів, члени добровольчих формувань територіальних громад та інші особи, на яких поширюється дія Закону «Про Військового омбудсмена», мають отримати кращий доступ до професійної правничої допомоги.

Саме на це спрямований меморандум про співпрацю, який 25 березня підписали Військовий омбудсман **Ольга Кобилинська** та голова НААУ, РАУ **Лідія Ізвітова**.

«Ми би хотіли, щоб підтримка адвокатури була повноцінною, щоб ми могли працювати разом і підтримати наших військових. Головне завдання — забезпечити захист прав людини. І, підписуючи меморандум, ми сподіваємося, що зможемо повноцінно виконувати цю місію разом із Офісом Військового омбудсмена», — відзначила Голова РАУ, НААУ.

«Ми бачимо кейси, в які не можемо втручатися в межах нашої компетенції. До прикладу, виконання судових рішень зараз є великою проблемою для військовослужбовців. Офіс Військового омбудсмена не уповноважений здійснювати контроль над виконанням рішення суду. Але адвокати мають право на вчинення відповідних процесуальних дій. Щодо таких скарг ми вже готові розпочати співпрацю», — прокоментувала підписання меморандуму Військовий омбудсман.

Меморандум передбачає координацію дій сторін у питаннях доступу до правничої допомоги, надання правової інформації та консультацій, а також реагування на скарги щодо порушення прав осіб, які потребують правового захисту. Окремий напрям співпраці стосується виявлення та узагальнення системних проблем, що перешкоджають отриманню такої допомоги, із подальшою підготовкою пропозицій щодо вдосконалення законодавства і правозастосовної практики.

Сторони домовилися готувати спільні аналітичні та консультативні матеріали, проводити семінари, тренінги, круглі столи, вебінари і консультаційні зустрічі, а також розробляти методичні рекомендації,

практичні матеріали та орієнтовні алгоритми дій. Передбачено підвищення професійної спроможності адвокатів у справах, пов'язаних із захистом прав військових, на яких поширюється дія профільного закону за умов дотримання принципів незалежності адвоката, вільного вибору захисника, конфіденційності, дотримання адвокатської таємниці та недопущення конфлікту інтересів.

*«Є питання, які ми могли б разом відпрацювати на рівні законодавчих змін, — зауважив голова Комітету НААУ з питань захисту постраждалих від збройної агресії проти України, компенсаційних механізмів та євроінтеграційного правового забезпечення відновлення **Андрій Єрмак**. — Це дало б можливість зменшити частину проблем, які сьогодні супроводжують мобілізаційні процеси. Безумовно, цю сферу треба впорядковувати, але водночас треба бути реалістами й шукати ті рішення, які можуть дати практичний результат уже зараз».*

На необхідності мобілізації внутрішнього ресурсу адвокатури наголосив і заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**: *«Ми не можемо підмінити системну безоплатної правничої допомоги, бо це величезний пласт роботи. Але військовослужбовець, навіть перебуваючи на позиції, залишається людиною, у якій є питання, якими він не може займатися самотійно. І цей меморандум, я думаю, якраз створює місток для таких рішень», —* сказав він.

НААУ ТА НАЦГВАРДІЯ ДОМОВИЛИСЯ ПРО СПІВПРАЦЮ У НАПРЯМІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВИХ

Військовослужбовці Національної гвардії, члени їхніх сімей та ветерани мають отримати додаткові правові інструменти для захисту своїх прав, а юридичні служби Нацгвардії — методичну й експертну підтримку.

Національна гвардія України та НААУ уклали меморандум про співпрацю. Документ передбачає спільну діяльність сторін у сфері соціального і правового захисту особового складу Нацгвардії та членів їхніх сімей, правового супроводу післявоєнного відновлення, а також забезпечення захисту прав постраждалих від військової агресії шляхом напрацювання компенсаційних механізмів і правових інструментів відшкодування завданої шкоди.

Вагомий напрям співпраці становить нормотворча та експертна робота. Сторони планують спільно готувати пропозиції до законопроектів і підзаконних актів з питань проходження військової служби, соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також брати участь у підготовці експертних висновків щодо захисту прав осіб, постраждалих унаслідок військової агресії, зокрема у питаннях оцінки завданої шкоди, формування компенсаційних механізмів, міжнародних репарацій і правового забезпечення фінансування післявоєнного відновлення.

Також сторони домовилися про проведення спільних семінарів, тренінгів, круглих столів, вебінарів,

професійних форумів та інформаційних кампаній, спрямованих на зміцнення професійної та правової спроможності Нацгвардії, поширення правових знань і напрацювання практичних підходів до захисту прав військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Ще одним напрямом співпраці є правовий супровід імплементації стандартів ЄС у сферах, дотичних до діяльності Національної гвардії України, післявоєнного відновлення та приведення національного законодавства у відповідність до *acquis communautaire*.

Координацію співпраці з боку НААУ здійснюватиме голова Комітету НААУ з питань захисту постраждалих від збройної агресії проти України, компенсаційних механізмів та євроінтеграційного правового забезпечення відновлення **Андрій Єрмак**.

УКРАЇНА ПІДПИСАЛА КОНВЕНЦІЮ ПРО ЗАХИСТ ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА

9 березня, постійний представник України при Раді Європи **Микола Точицький** підписав Конвенцію Ради Європи про захист професії адвоката. Наша держава стала 28-ю країною, що поставила підпис під цим важливим міжнародним договором.

Про факт підписання НААУ повідомили у Постійному представництві України при Раді Європи. Також

інформацію оприлюднено на офіційному сайті РЄ у таблиці підписань і ратифікацій Конвенції.

Нагадаємо, Конвенцію про захист професії адвоката ухвалено РЄ під час засідання 12 березня 2025 року, а 13 травня її було відкрито до підписання. Документ встановлює єдині підходи до гарантій незалежного здійснення адвокатської діяльності

та передбачає механізм моніторингу виконання її положень.

В Україні до останнього часу формальна процедура гальмувалася з боку державних органів. Так, у Міністерстві юстиції визнавали важливість міжнародного договору, але наполягали на необхідності паралельного процесу змін до національного законодавства. У МЗС зазначали, що не можуть самостійно вирішити це питання, оскільки Прем'єр-міністр доручив саме Мін'юсту опрацювати міжнародний договір та внести пропозиції уряду.

Про необхідність підписання Україною Конвенції як крок, що має значення для посилення гарантій незалежної адвокатської діяльності та загального стандарту доступу до правосуддя на шляху до ЄС, нещодавно говорили голова НААУ, РАУ Лідія Ізвітова та Надзвичайний і Повноважний Посол Украї-

ни, представник України при Європейському Союзі Всеволод Ченцов.

Конвенція про захист професії адвоката стане частиною національного законодавства після її ратифікації Верховною Радою України.

ПІДГРУПИ РОБОЧОЇ ГРУПИ З ВИКОНАННЯ ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ЧАСТИНІ РЕФОРМУВАННЯ АДВОКАТУРИ «ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ, МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ» РОЗПОЧАЛИ СВОЮ РОБОТУ

Дорожню карту з питань верховенства права було схвалено розпорядженням Кабміну від 14.05.2025 № 475-р. Серед завдань, визначених документом, передбачено підготовку законопроекту про вдосконалення правового регулювання адвокатської діяльності до IV кварталу 2026 року. Рішенням РАУ від 12.12.2025 № 125 було затверджено Програму виконання Дорожньої карти у частині реформування адвокатури та створено робочу групу.

ПІДГРУПА «ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ, МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ»

5 березня у НААУ відбулося засідання підгрупи з євроінтеграції. Зустріч мала установчий характер і була зосереджена на визначенні формату роботи підгрупи, порядку підготовки матеріалів та способу

їх подальшого зведення в межах загального процесу виконання Дорожньої карти. Учасники окремо проговорили, як вибудувати роботу так, щоб майбутні напрацювання поєднували європейські підходи, міжнародний досвід і практичні потреби професійної діяльності в умовах розвитку цифрових сервісів.

У ході обговорення звернули увагу на те, що в адвокатському самоврядуванні вже функціонує розгалужена цифрова інфраструктура, яка викликає інтерес у професійних спільнот інших країн. У цьому контексті дослідили, як у подальшій роботі підгрупи витримувати баланс між рамковими нормами на рівні закону та деталізацією на рівні самоврядних актів, щоб зберегти гнучкість і не «зупиняти» розвиток сервісів.

Також учасники проговорили питання безпеки і захисту персональних даних із урахуванням стандартів ЄС, необхідність враховувати ризики

несанкціонованого використання інформації з ЄРАУ. Паралельно визначили потребу узгодження підходів підгрупи з роботою інших тематичних напрямів Робочої групи, щоб цифрові рішення та євроінтеграційні орієнтири були синхронізовані в одному пакеті напрацювань.

ПІДГРУПА «ОРГАНІЗАЦІЯ АДВОКАТУРИ І САМОВРЯДУВАННЯ»

6 березня у НААУ відбулося перше засідання підгрупи «Організація адвокатури і самоврядування». Зустріч пройшла у режимі відеоконференції.

Засідання відкрив заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**. Зважаючи на насичений графік учасників, він окреслив параметри роботи і наголосив на потребі оперативної та структурованої підготовки матеріалів у межах загального календаря.

Валентин Гвоздій окреслив конкретні питання, що перебувають у фокусі роботи підгрупи (формування і діяльність органів самоврядування, компетенції, процедури, внутрішня підзвітність, стандарти роботи), а також пояснив, що робота включатиме опрацювання положень законодавства про адвокатуру, підготовку узгодженого пакета змін і пропозицій та забезпечення відповідності запропонованих змін українським реаліям та європейським стандартам. За результатами роботи будуть сформувані пропозиції, які посилюють інституційну спроможність адвокатури без втрати незалежності.

До засідання долучився голова підкомітету з питань організації та діяльності адвокатури, органів надання правничої допомоги Комітету Верховної Ради з питань правової політики **Володимир Ватрас**. Він звернув увагу на необхідність будувати роботу підгрупи так, щоб її напрацювання були готові до подальшого розгляду на парламентському майданчику.

Інші учасники засідання виклали свої бачення щодо того, які елементи моделі організації адвокатури та самоврядування потребують оновлення і в якій логіці варто вибудовувати подальшу роботу, аби наявні напрацювання можна було перевести у погоджений пакет змін.

За підсумками домовилися проводити засідання щотижня.

Валентин Гвоздій повідомив, що в результаті підгрупа має підготувати концептуальний документ із конкретними законодавчими пропозиціями, які відповідатимуть Конституції, міжнародним стандартам та європейським зобов'язанням України.

13 березня відбулося чергове засідання підгрупи у форматі відеоконференції.

Участь у засіданні взяла голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова**. Вона проаналізувала розділ VII чинного Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який регулює систему органів адвокатського самоврядування. За її словами, подальше оновлення правового регулювання варто вибудовувати так, щоб зміни були логічними, узгодженими між собою та відповідали європейським стандартам, але водночас враховували українські реалії функціонування адвокатури.

Під час обговорення учасники зосередилися на питаннях засад і завдань адвокатського самоврядування, ролі та функцій Національної асоціації адвокатів України, а також на необхідності чіткішого розмежування і впорядкування правового статусу елементів інституту. Окремо проговорили підходи до підвищення прозорості процедур і відкритості інформації, поєднуючи це із захистом адвокатської таємниці та персональних даних. Також учасники дослідили питання забезпечення сталості і передбачуваності роботи органів із одночасним збереженням інституційної незалежності адвокатури без зовнішнього втручання у професійні гарантії.

Члени підгрупи обговорили підхід до формування робочої структури проєкту майбутнього нормативного оновлення, щоб подальші напрацювання можна було звести в цілісний документ.

За підсумками зустрічі учасники домовилися продовжити роботу у визначеному форматі та готувати матеріали за погодженими тематичними блоками для їх подальшої систематизації і внесення в загальний пакет.

На засіданні підгрупи **26 березня** Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** поінформувала про перебіг комунікації довкола урядової робочої групи при Мін'юсті та окреслила підходи, яких, на її думку, варто дотримуватися під час підготовки змін. Вона акцентувала увагу на тому, що оновлення регулювання має посилювати незалежність адвокатури й гарантії професії, а цифрові інструменти та стандарти прозорості мають впроваджуватися без підміни самоврядності зовнішнім адмініструванням і без ризиків втручання у професійні гарантії.

Учасники обговорили організацію подальшої взаємодії із парламентським майданчиком і робочими форматами, у яких можуть з'являтися альтернативні проекти змін. У цьому контексті порушувалися питання координації позицій, представництва та календаря підготовки матеріалів для подальшої систематизації.

Голова підкомітету з питань організації та діяльності адвокатури, органів надання правничої допомоги Комітету Верховної Ради з питань правової політики **Володимир Ватрас** наголосив на важливості пропорційного представництва виконавців Дорожньої карти і припустив існування паралельної роботи урядової та адвокатської груп із можливістю появи альтернативних законопроектів, які в будь-якому разі розглядатимуться на парламентському майданчику за участю представників НААУ. На думку народного депутата, потрібно коректно виконати вимоги Дорожньої карти, а як максимум, — посилити гарантії професії та інструменти адвоката, зберігши позитивні напрацювання моделі, що діє з 2012 року, і не допустивши погіршення регулювання.

У змістовній частині засідання підгрупа зосередилася на логіці майбутнього нормативного оновлення:

структурі розділу про самоврядування, коректному розмежуванні ролей і функцій елементів системи, балансі відкритості процедур із захистом адвокатської таємниці та персональних даних, а також на тому, як забезпечити сталість роботи органів і інституційну пам'ять без втрати гнучкості та підзвітності професійній спільноті.

За підсумками учасники погодили подальший робочий порядок підготовки матеріалів і їх зведення в єдиний пакет для подальшого обговорення у визначених форматах.

ПІДГРУПА «ДОСТУП ДО ПРОФЕСІЇ ТА ПІДГОТОВКА АДВОКАТА. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

9 березня відбулося засідання підгрупи у форматі відеоконференції. Засідання відкрив заступник голови НААУ, РАУ **Олексій Кухар**. Він окреслив чотири робочі напрями: іспит, стажування, цифрові інструменти (тестування) та забезпечення доступності для осіб з інвалідністю. Також нагадав про параметри, закладені у Дорожній карті з питань верховенства права, схваленої розпорядженням КМУ від 14.05.2025 № 475-р.

Учасники обговорили, як вибудувати роботу так, щоб напрацювання підгрупи могли бути оформлені як у пропозиції до законодавчих змін, так і в оновлення актів адвокатського самоврядування, не втрачаючи керованості процесу та якості процедур.

До дискусії долучилися керівник Секретаріату НААУ, РАУ **Вадим Красник**, голова Ради адвокатів Харківської області **Вікторія Гайворонська**, голова Ради адвокатів Хмельницької області **Наталія Вагіна**, адвокат **Ростислав Кравець**. У розмові піднімалися практичні питання технічної реалізації цифрових рішень і рівних умов для кандидатів у різних регіонах, а також окремі ситуації, які виникають під час стажування.

Засідання **16 березня** відкрив заступник голови НААУ, РАУ **Олексій Кухар**. Він нагадав, що учасники попередньо розподілили між собою напрями для опрацювання: питання іспиту та його організації, стажування, а також порівняльний аналіз європейських моделей доступу до професії та цифрових інструментів.

До обговорення долучилася голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова**. Вона звернула увагу учасників на те, що підгрупа працює з початковими розділами майбутнього нормативного оновлення, тому важливо почати

з базових дефініцій і логіки закону. Зокрема, йшлося про необхідність чітко вписати професійний статус адвоката та пов'язати його з внесенням відомостей до ЄРАУ як ключового елемента системи. Окремо було акцентовано увагу на потребі узгоджувати національне регулювання з підходами, що застосовуються у країнах ЄС.

Предметом дискусії для членів підгрупи стали й цифрові компоненти доступу до професії. Загальна модель попереднього професійного тестування має бути інструментом єдиного стандарту знань і додаткової прозорості. Але як організаційно та технічно забезпечити таку процедуру без створення нерівних умов і без ризиків формалізації? У цьому контексті повинен дотримуватися баланс між нормами, які прямо закріплені в законі, і процедурними деталями, що логічніше віднести до регламентів та положень, які затверджує РАУ.

У частині кваліфікаційного іспиту адвокати обговорили загальні підходи до процедури, комунікації з кандидатами, зокрема через персоналізовані електронні інструменти. Учасники засідання порушили також питання стажування та організаційних форм адвокатської діяльності, з акцентом на те, що зміни мають враховувати реальні соціально-економічні умови та доступність професії, не перетворюючи обов'язкові етапи підготовки на формальність.

За підсумками домовилися продовжити роботу в робочому темпі, збирати пропозиції та ідеї в узгодженому каналі комунікації і на наступній зустрічі окремо повернутися до блоку стажування та пов'язаних процедурних рішень.

На засідання **24 березня** учасники обговорили підходи до модернізації стажування як етапу практичної підготовки кандидата, а також те, як забезпечити реальний зміст цього інституту без формалізації. У фокусі —

питання співвідношення законодавчого регулювання та регулювання на рівні адвокатського самоврядування з урахуванням сучасних потреб, зокрема цифрових навичок і онлайн-ових форматів взаємодії.

Окремо прозвучали міркування про те, що при оцінці можливих змін неможливо ігнорувати європейську модель доступу до професії. Водночас важливо також виходити з українських реалій і не створювати зайвих бар'єрів, які не матимуть практичного сенсу для якості підготовки.

У дискусії також порушувалися питання, пов'язані з практичним наповненням стажування та добросовісним виконанням цього етапу. У цьому контексті були озвучені підходи до того, як поєднати вимоги до якості, контроль виконання програми та збереження реалістичності моделі для кандидатів і керівників стажування.

ПІДГРУПА «ДИСЦИПЛІНАРНІ ПРОЦЕДУРИ ТА АДВОКАТСЬКА ЕТИКА»

2 березня у НААУ відбулося засідання підгрупи. Учасники засідання, до якого також долучилися керівники інших тематичних підгруп, обговорили організаційні кроки для підготовки пропозицій щодо вдосконалення регулювання дисциплінарних процедур у контексті європейських стандартів. Дорожня карта передбачає підготовку законопроекту про вдосконалення правового регулювання адвокатської діяльності до IV кварталу 2026 року, а також орієнтир на «прозорі та ефективні дисциплінарні процедури». Під час засідання підгрупи «Дисциплінарні процедури та адвокатська етика» учасники визначили підхід до подальшої роботи та домовилися про підготовку матеріалів у встановлені строки, зокрема у форматі порівняльних таблиць і пояснювальних обґрунтувань. Наступну зустріч заплановано після опрацювання напрацювань їх первинної систематизації координатором.

ЮСТИН І СОФІЯ — НОВІ ЦИФРОВІ СПІКЕРИ НААУ

У межах цифровізації сервісів НААУ вдосконалює власні канали комунікації та запроваджує цифрових спікерів. Знайомити адвокатів із подіями, рішеннями та ініціативами, що впливають на професію, відтепер будуть AI-моделі Юстин та Софія.

Проект покликаний зробити подання важливої інформації та ключових новин більш оперативним, стабільним і максимально зручним для сприйняття.

«Цифрові ведучі найкраще працюють там, де потрібні регулярність та наявна однакова структура

подання інформації. Крім того, ШІ забезпечує формат «24/7» оновлення, — пояснив заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**. — Імена моделям ми обрали такі, що задають орієнтири: Юстин походить від латинського *justus* — «справедливий», а Софія з грецької означає мудрість. Тож говоримо про події в адвокатурі чесно, відповідно до закону і розсудливо».

Пілотний випуск «підсумків тижня» вже вийшов на офіційному YouTube-каналі НААУ. URL: youtu.be/zfnGjzmoFmQ?si=YYxqLLp_sq3G8qLn.

Олексій Шевчук завершив роботу як ведучий і надалі не виконуватиме функції спікера асоціації.

НААУ дякує йому за роботу та внесок у розвиток публічних комунікацій. Саме з приходом Олексія в асоціацію функція спікера була визначена й закріплена як окрема відповідальність: оперативне реагування на резонансні події, комунікація з медіа та участь у формуванні інформаційної політики. Перехід до циф-

рових ведучих є лише зміною інструменту подання новин і не нівелює зробленого раніше: Олексій Шевчук допоміг вибудувати регулярну публічну присутність НААУ та зрозумілий для аудиторії тон офіційних коментарів.

РЕФОРМА БЕЗ ДАНИХ І АДВОКАТУРИ: ЩО ПОКАЗАВ СТАРТ У МІН'ЮСТІ

У Мін'юсті відбулося перше засідання робочої групи з реформування адвокатури. Але замість фахової підготовки законодавчих змін ми побачили саме те, про що напередодні в Києві говорив директор Armada Network Дейл Армстронг: не реформу, а боротьбу за контроль над порядком денним через вузьке коло «стейкхолдерів», які самі формують для себе ехо-систему впливу.

За повідомленням Судово-юридичної газети (URL: <https://surl.lu/mkyuymv>), **20 березня у Мін'юсті** відбулося перше засідання Робочої групи з питань удосконалення законодавства у сфері адвокатури та адвокатської діяльності, утвореної постановою Кабміну від 12.01.2026 № 42. У публікації стверджується, що до процесу «одразу залучили всі ключові сторони» — представників Мін'юсту, Офісу Президента, Кабміну, народних депутатів, науковців, адвокатів, представників професійної спільноти, інститутів громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Але саме тут починається головна проблема: ця картина не б'ється з документованою критикою складу і формату цієї ж групи, яка пролунала ще до старту її роботи, передає ADVOKAT POST (URL: surl.cc/jddolx).

ДЕ «ВСІ КЛЮЧОВІ СТОРОНИ», ЯКЩО АДВОКАТУРУ В ГРУПІ ФАКТИЧНО НЕ ПРЕДСТАВЛЕНО?

Рада адвокатів України ще 19 лютого публічно заявила, що персональний склад робочої групи, сформований на підставі списку Мін'юсту, не забезпечує паритетного представництва трьох інституцій — Міністерства юстиції, Верховної Ради та Національної асоціація адвокатів України — визначених виконавцями

Дорожньої карти. Більше того, до складу групи включили лише одну особу, яка входить до органів адвокатського самоврядування. РАУ прямо назвала це нівелюванням належного інституційного представництва адвокатури як професійної організації, що об'єднує понад 70 тисяч адвокатів.

Іншими словами, коли зазначається, що «всі ключові сторони» вже в процесі, це не узгоджується з офіційною позицією Ради адвокатів України, яка стверджує протилежне: реформу адвокатури запускають без належної участі самої адвокатури.

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ ПОБАЧИВ ТУ Ж САМУ ПРОБЛЕМУ

Ще жорсткіше прозвучав профільний парламентський комітет. На засіданні 19 лютого депутати прямо поставили питання: хто саме і в який спосіб готує законодавчі зміни, якщо робочу групу сформовано як консультативний орган зі «стейкхолдерів», громадських організацій і партнерських структур. Заступник голови комітету **Валерій Божик** звернув увагу, що парламенту не можна підмінитись широким колом стейкхолдерів, коли саме депутати потім голосуватимуть за закон. А голова підкомітету **Володимир Ватрас** прямо заявив: «Знову ми починаємо розмову про те, що ми хочемо реформувати адвокатуру без залучення до цієї реформи адвокатури».

Тобто вже на старті процесу маємо дві зафіксовані позиції — РАУ і парламентського комітету — які спростовують наратив про «відкритий фаховий діалог» і «всіх ключових сторін».

НАЙГІРШЕ — У ГРУПИ НЕМАЄ НАВІТЬ ВЕРИФІКОВАНОЇ БАЗИ ДЛЯ РОБОТИ

Ще один факт, який руйнує уявлення про «серйозний старт реформи»: за словами **Володимира Ватраса**, учасники отримали лише лист із пропозицією подати ідеї, але без проєкту акта, до якого ці пропозиції можна було б формувати. Сам депутат попросив Мін'юст спочатку підготувати проєкт і вже тоді збирати пропозиції, а також визначитися, чи йдеться про новий закон, чи про точкові зміни до чинного.

І це — ключова точка.

Бо реформа без аналітичної записки, проєкту акта, моделі порівняльного аналізу, чітко визначеної цілі, — це не реформа, а **політичний конструкт**, у якому зручні групи впливу можуть заповнити зміст будь-чим.

САМЕ ЦЕ НАПЕРЕДОДНІ ОПИСАВ АМЕРИКАНСЬКИЙ ЕКСПЕРТ ДЕЙЛ АРМСТРОНГ

На презентації звіту Armada Network 19 березня в Укрінформі Дейл Армстронг прямо застеріг, що «дорожню карту» почали використовувати не як рамковий документ, а як виправдання для радикальної реструктуризації, яку просувають окремі актори без професійного мандата. У повному тексті виступу, який є в розпорядженні редакції, Армстронг сказав, що боротьба навколо адвокатури — це вже не спір про тлумачення документа, а боротьба за те, хто контролюватиме порядок денний реформи.

Це напругу збігається з головним висновком самого звіту Armada: урядова Roadmap on the Rule of Law є framework and programmatic document — так звана Дорожня мапа не нав'язує конкретної інституційної моделі бару, залишаючи простір для національної дискреції за умови поваги до незалежності та професійної автономії. Звіт також прямо попереджає, що практика shadow reporting, або тіньового звітування, у певних випадках виходить за межі мандата Дорожньої карти та підміняє її цілі власними інституційними проєктами, а повторення одних і тих самих тез вузьким колом організацій створює ілюзію консенсусу.

І саме це ми бачимо зараз на практиці: немає проєкту закону, немає повного інституційного представництва, немає пояснення моделі, але вже є група, вже є «стейкхолдери», вже є політична рамка «реформи».

«УСІ КЛЮЧОВІ СТОРОНИ» — ЦЕ НЕ КОЛИ БАГАТО ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, А КОЛИ Є МАНДАТ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

В анонсі Укрінформу до презентації Armada Network серед ключових тем прямо було зазначено: — аналіз Дорожньої карти у частині реформування адвокатури; — екосистема громадських організацій та грантова економіка; — проблематика залучення представників органів адвокатського самоврядування для об'єктивної оцінки правничої сфери; — lawfare, медійний тиск та інформаційні кампанії.

І ось тепер маємо ідеальний приклад того, що там названо проблемою: представницький мандат замінюють «широким колом стейкхолдерів», а професійну інституцію — набором зовнішніх або напівзовнішніх груп, які не несуть відповідальності за систему, але хочуть формувати для неї правила.

ЩО ВІДБУЛОСЯ НАСПРАВДІ

Отже, якщо прибрати офіціоз і красиві заголовки про «нові закони», суть події така:

— Мін'юст запустив робочу групу без належної інституційної участі адвокатури.

— На старті в учасників немає навіть проекту акта, на який можна було б подавати пропозиції.

— Публічна картинка «всіх ключових сторін» суперечить офіційним заявам адвокатури і зауваженням парламентського комітету.

— Це повністю відповідає моделі, яку напередодні описав Армстронг: формування груп впливу, які через власну ехо-систему намагаються нав'язати порядок денний реформи без достатніх даних, без проекту норми і без професійного мандата.

ВИСНОВОК

Те, що подано як «старт нового етапу реформи адвокатури», насправді виглядає як старт політико-проектного процесу без аналітичної основи. Коли немає проекту закону, але вже є сформоване коло «стейкхолдерів»; коли немає мандатного представництва професії, але вже є заяви про «паритет»; коли немає верифікованих даних, але вже є рамка «реформи» — це означає не змістовну підготовку, а боротьбу за контроль над майбутнім законом.

І саме в цьому сенсі вчорашнє засідання стало не спростуванням, а підтвердженням того, про що попереджав **Дейл Армстронг**: Дорожню карту почали використовувати не як рамку для модернізації, а як привід для інституційного переформатування під контролем груп впливу, які самі ж створюють для себе медійну й експертну ехо-систему.

ОПРИЛЮДНЕНО ЗВІТИ КОМІТЕТІВ НААУ ЗА 2025 РІК

Національна асоціація адвокатів України опублікувала звіти комітетів про діяльність у 2025 році. Документи узагальнюють результати роботи дорадчих органів асоціації — від участі у підготовці законодавчих ініціатив до методичної роботи для професійної спільноти.

Звіти містять інформацію про проведені засідання комітетів, організовані круглі столи, вебінари, конференції та інші професійні події. У документах також відображено участь членів комітетів у роботі парламентських комітетів і робочих груп, підготовку правових позицій до законопроектів, розробку методичних

матеріалів, аналітичних оглядів і практичних рекомендацій для адвокатів.

Окрему частину звітів становлять матеріали про підготовку коментарів і роз'яснень щодо змін законодавства, огляди судової практики, а також участь адвокатів у професійних дискусіях щодо актуальних правових питань.

Комітети НААУ діють як дорадчі органи. Частина з них зосереджена на інституційних питаннях розвитку адвокатури та захисту професійних гарантій адвокатів, інші працюють за галузевим принципом — відповідно до напрямів правничої практики. Голови комітетів, їхні заступники та члени рад здійснюють діяльність на громадських засадах.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЛЮТИЙ – БЕРЕЗЕНЬ 2026 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За період з **20 лютого** по **20 березня** представники Комітету забезпечили участь у **14 слідчих (розшукових) діях** — обшуках. Окрім цього, було розглянуто **5 звернень** адвокатів.

9 березня постійний представник України при Раді Європи **Микола Точицький** підписав Конвенцію Ради Європи про захист професії адвоката. Наша держава стала 28-ю країною, що поставила підпис під цим важливим міжнародним договором.

Про факт підписання НААУ повідомили у Постійному представництві України при Раді Європи. Також інформацію оприлюднено на офіційному сайті РЕ у таблиці підписань і ратифікацій Конвенції.

Нагадаємо, Конвенцію про захист професії адвоката ухвалено РЕ під час засідання 12 березня 2025 року, а 13 травня її було відкрито до підписання. Документ встановлює єдині підходи до гарантій незалежного здійснення адвокатської діяльності та передбачає механізм моніторингу виконання її положень.

Необхідність її підготовки була зумовлена зростаючою кількістю повідомлень про напади на адвокатів, зокрема у формі переслідувань, погроз, фізичних атак або втручання в здійснення професійних обов'язків.

У 2022 році у складі Європейського комітету з правового співробітництва було утворено Комітет експертів з питань захисту адвокатів (CJ-AV), куди увійшли 15 фахівців з усієї Європи, у тому числі з України. Одним із розробників проекту Конвенції був заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**, який також був обраний віцепрезидентом CJ-AV.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/mpwfob.

Детективи НАБУ провели обшук в офісі столичного адвокатського об'єднання в межах кримінального провадження за ознаками ч. 1 ст. 366-2 (Недостовірне декларування) та ст. 368-5 (Незаконне збагачення) Кримінального кодексу.

Участь у слідчій дії, яка проходила **5 березня**, взяв член Комітету **Артур Волошин**.

Як указав прокурор у клопотанні, адвокат допомагав фігуранту справи у придбанні двох квартир у житловому комплексі шляхом сприяння при підготовці документів та передачі коштів для придбання та подальшого ремонту цих об'єктів нерухомості.

Коли представник Комітету приїхав до офісу, слідча дія вже почалася. Детективи також не погодилися чекати на адвоката та почали обшук у всіх приміщеннях адвокатського об'єднання. Після приїзду адвоката було оглянуто і його кабінет, шафи з папками, стіл,

тумбочки, сейф, персональний комп'ютер і флеш-накопичувачі. Але жодної інформації, яка б стосувалася кримінального провадження, під час обшуку не знайшли.

Окремо Артур Волошин повідомив про перешкодження фотофіксації ходу обшуку. *«На початку слідчої дії детективи заборонили мені робити фото, а після повторної спроби фотографування погрожували забрати телефон і змусили видалити вже зроблені знімки, — розповів він. — Процесуальні порушення, а також зауваження щодо порушення адвокатської таємниці були викладені в додатку до протоколу обшуку».*

З метою забезпечення дотримання вимог щодо адвокатської таємниці під час проведення обшуку представнику адвокатського самоврядування надається право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій, що зазначаються у протоколі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.cc/bnjrpgq.

Комітет домігся реагування поліції на порушення гарантій адвокатської діяльності. ГУНП у Дніпропетровській області повідомило про службове розслідування та дисциплінарне реагування щодо працівників поліції.

Слідчий та інші працівники ознайомили представника експертної установи МВС з окремими документами кримінальної справи. Хоча ця особа не мала належного процесуального статусу у провадженні, вона отримала доступ до певних матеріалів, зокрема копії заяви про вчинення злочину. Надалі цю копію було використано як одну з підстав для подання до КДКА дисциплінарної скарги на адвоката.

Останній звернувся до НААУ. У Комітеті звернули увагу, що викладені обставини можуть свідчити про порушення вимог ст. 222 КПК щодо нерозголошення даних досудового розслідування, а також містити ознаки відповідного злочину, відповідальність за який встановлена ст. 387 КК. Окремо також наголосили, що дисциплінарна процедура не може використовуватися як інструмент тиску на адвоката.

За підсумками аналізу звернення Комітет констатував порушення прав адвоката та гарантій адвокатської діяльності і направив відповідні звернення до Центральної окружної прокуратури м. Дніпра, районного управління поліції та відповідних установ НДЕКЦ МВС.

У відповідь поліція повідомила, що за викладеними у зверненні відомостями було ініційовано і проведено службове розслідування. За його результатами до винних працівників відділу поліції застосовано заходи дисциплінарного реагування.

Тож звернення Комітету щодо можливого розголошення даних досудового розслідування та використання отриманих матеріалів проти адвоката мало наслідком офіційне визнання порушень на рівні внутрішньої перевірки в правоохоронному органі.

*«У цій ситуації важливим є не стільки суворість дисциплінарного реагування, скільки сам факт того, що правоохоронний орган визнав помилковість дій своїх працівників. Це принциповий момент, оскільки на практиці дисциплінарні механізми нерідко використовують і проти самих адвокатів — особливо тих, хто займає активну процесуальну позицію і є незручним для сторони обвинувачення, — прокоментував кейс голова Комітету НААУ **Євгеній Солодко**. — Тому значення має не розмір покарання, а його невідворотність: кожен випадок порушення гарантій адвокатської діяльності повинен отримувати офіційну оцінку і мати наслідки».*

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/dlbsrs.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

26 лютого відбулася міжнародна конференція про токенизацію в межах тижня кіберобізнаності, організована представником НААУ у Единбурзі **Олександром Чернихом** спільно з науковими установами та громадською організацією.

Головна тема — токенизація як перетворення реальних активів у цифрові токени. Експерти відзначили

її потенціал для відбудови України (інвестиції, прозорість, швидкість операцій), але наголосили на суттєвих правових ризиках.

Ключові питання:

- як юридично визнати цифрові активи та право на них;
- як захистити інвесторів і запобігти шахрайству;
- як інтегрувати криптоактиви в регулювання ринків (ліцензування, AML/CTF, нагляд);
- як забезпечити ефективні розслідування у сфері блокчейну.

Окремо обговорили концепцію цифрового майна в цивільному праві, проблеми «власності» та «володіння», а також практику блокчейн-форензики.

Висновок: токенизація відкриває значні можливості, але потребує чіткого правового регулювання, міжнародної координації та активної ролі адвокатури у формуванні нової правничої практики.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qvjaav.

11 березня опубліковано статтю **Олени Мурзановської** на тему «**Декларування доходів, отриманих за кордоном: податкові обов'язки резидентів України (на прикладі Республіки Польща)**».

Українці, які отримують доходи за кордоном, зобов'язані їх декларувати в Україні, якщо залишаються податковими резидентами.

Ключове:

- обов'язок виникає саме через статус резидента, а не місце отримання доходу (позиція Верховного Суду);
- декларуванню підлягають майже всі іноземні доходи (зарплата, фріланс, інвестиції тощо);
- виняток — гуманітарна та державна допомога за кордоном;
- декларацію потрібно подати до 1 травня, податки: 18 % ПДФО + військовий збір;
- щоб уникнути подвійного оподаткування (наприклад, з Польщею), застосовується податковий кредит, але лише за наявності підтвердження сплати податку за кордоном.

Висновок: тимчасовий захист за кордоном не звільняє від податкових обов'язків — головне, правильно визначити резидентство і задекларувати доходи.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/rozomo.

16 березня опубліковано статтю представника НААУ у Федеративній Республіці Німеччина (м. Плауен)

Володимира Мацка на тему «**Професійна мімікрія та досвід Німеччини у захисті титулів**».

У публічному просторі все частіше фіксується використання професійних назв і наукових титулів без належних правових підстав. Такі «фіктивні» позначення створюють уявлення про вищий статус автора, ніж він є насправді, вводять аудиторію в оману, підривають довіру до професійних інституцій і потребують нормативного реагування.

Одним із прикладів такої практики є вживання терміна «адвокаційний менеджер», яким користуються окремі представники громадських організацій і проєктів, зокрема грантових. Водночас законодавство про адвокатуру не містить такої професії, а чинний класифікатор професій також її не передбачає. Натомість існують лише визначені категорії на кшталт адвокатів, їх помічників та менеджерів у різних сферах. Тож така самоназва не має юридичного підґрунтя і часто не відповідає реальному статусу особи.

Проблема не обмежується лише адвокатурою — вона стосується ширшого питання захисту професійних і наукових титулів як елементів довіри до інституцій. У контексті гармонізації з правом ЄС актуальним є запровадження відповідальності за неправомірне використання таких титулів, щоб запобігти їх девальвації та маніпуляціям.

У цьому контексті наводиться приклад німецького права, де кримінальний кодекс передбачає відповідальність за незаконне присвоєння титулів, професійних назв і відзнак. Такий підхід базується на ідеї «абстрактної небезпеки»: шкода виникає вже від самого факту неправомірного використання, оскільки це підриває довіру до професійних спільнот. Під захистом перебувають як внутрішні, так і іноземні титули,

а також знаки, що візуально позначають професійну належність.

Німецька судова практика демонструє суворе ставлення до таких випадків: навіть використання назв, що створюють хибне враження про професійний статус, може кваліфікуватися як порушення публічного порядку. Водночас суди розмежовують побутове, випадкове використання титулів і їх публічне застосування, яке формує оманливе уявлення в суспільстві.

Для України пропонується розглядати можливість аналогічного підходу до врегулювання використання професійних і наукових титулів, з урахуванням уже наявних норм щодо захисту інтелектуальної власності та комерційних позначень. Адже професійні назви так само формують довіру до інституцій і мають суспільну значущість.

Детальніше за посиланням: URL: hurl.li/orwfmf.

Адвокатку **Ірену Марію Острозьку-Сангушко** призначено представником НААУ в Арабській Республіці Єгипет, у місті Каїр. Відповідне розпорядження № 80 від 10.03.2026 підписала голова НААУ, РАУ Лідія Ізвітова.

Ірена Марія Острозька-Сангушко має 10 років адвокатського стажу, є керуючим партнером адвокатського об'єднання та викладачем Вищої школи адвокатури. У професійній діяльності вона спеціалізується, зокрема, на міжнародному арбітражі, екстрадиційних процесах, кримінальному праві, захисті прав людини, міжнародному комерційному та морському праві.

Адвокатка неодноразово здійснювала захист українців та іноземців у судах Хургади, представляла інтереси українців в урядових органах Каїра та продовжує надавати правничу допомогу українцям у Єгипті.

«Я вже маю досвід надання правничої допомоги українцям у Єгипті й бачу потребу в подальшому розвитку цієї роботи. У статусі представника НААУ в Каїрі хотіла б сприяти захисту прав українців, налагодженню професійної комунікації з адвокатською спільнотою Єгипту та розширенню міжнародних зв'язків української адвокатури. Розглядаю це як можливість посилити міжнародну присутність української адвокатури в арабському регіоні», — зазначила представниця НААУ.

Нагадаємо, згідно із Положенням про представництво Національної асоціації адвокатів України за кордоном, затвердженим рішенням РАУ від 02.09.2022 № 59, представники НААУ за кордоном:

- представляють інтереси НААУ у конкретній державі у стосунках із представниками іноземних органів адвокатського самоврядування, представниками іноземних державних органів, підприємств, установ, організацій, наукових закладів, а також із фізичними та юридичними особами;

- співпрацюють з іноземними дипломатичними представництвами в державі перебування;

- налагоджують контакти із закордонними партнерами НААУ, підтримують та розвивають зв'язки із міжнародними організаціями;

- організують та проводять лекції, семінари, тренінги, конференції та інші інформаційно-освітні заходи;

- проводить роботу із залучення грантів та коштів іноземних благодійних фондів (організацій).

Фінансування діяльності представників НААУ за кордоном здійснюється за їх власний рахунок, за рахунок коштів спонсорів (фізичних та юридичних осіб), благодійних фондів (організацій) та ґрунтується на принципі самофінансування. НААУ не фінансує та не покриває витрати представників.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/honaeq.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, КОМПЕНСАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ

НААУ створила новий Комітет, який займатиметься захистом постраждалих від збройної агресії, розвитком компенсаційних механізмів і правовим забезпеченням відновлення України.

Створення Комітету ініціював **Андрій Єрмак**. Заступницею голови Комітету стала **Жанна Грушко**.

Комітет працюватиме за п'ятьма напрямками:

- нормотворчість — участь у підготовці законодавства і політик;
- захист постраждалих — розробка алгоритмів фіксації шкоди та доступу до компенсацій;
- міжнародна співпраця — взаємодія з іноземними організаціями;
- практична підтримка адвокатів — методичні рекомендації та підвищення кваліфікації;
- моніторинг і позиція — аналіз законопроектів і формування позиції адвокатури.

Мета — забезпечити системну участь адвокатури у захисті постраждалих, розвитку компенсаційних механізмів і відновленні України, а також посилити професійну спроможність адвокатів у цих справах.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/glmcpz.

Після критики призначення адвоката **Андрія Єрмака** у НААУ пояснили, що створення комітетів — це внутрішнє самоврядне рішення адвокатури, яка є незалежною від держави. **5 березня** рішення асоціації прокоментувала координаторка комітетів НААУ **Світлана Грушко**, яка також пояснила мотиви створення, завдання та функціонал Комітету.

Ініціатива створення нового Комітету належала самому Єрмаку і була підтримана **Лідією Ізовітовою** як корисна для професії та суспільства.

Комітет займатиметься захистом постраждалих від війни, розвитком механізмів компенсації та стандартів правничої допомоги, а також працюватиме над вирішенням системних проблем адвокатів (БПД, умови роботи, доступ до клієнтів).

Висновок: створення Комітету — це нормальна практика самоврядування, спрямована на посилення захисту прав громадян і ролі адвокатури в умовах війни.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/lcczds.

НААУ провела перше засідання нового Комітету під головуванням **Андрія Єрмака** за участю заступниці **Жанни Грушко**.

Головне:

- визначено ключові напрями роботи — правнича допомога військовим і постраждалим, розробка компенсаційних механізмів та участь у законодавчих процесах;
- Комітет охоплюватиме широкий спектр осіб: військових, ветеранів, родини загиблих, ВПО, цивільних;
- виявлено системні проблеми: складність захисту прав військових, виплат, документування, відсутність ефективних механізмів компенсації;
- акцент зроблено на практичній допомозі та роботі не лише в центрі, а й у регіонах.

Комітет має стати інструментом системного вирішення правових проблем постраждалих від війни та напрацювання дієвих компенсаційних механізмів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/ghgbos.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

30 лютого було опубліковано статтю адвоката Андрія Шабельнікова про те, що заважає великим іноземним інвесторам вкладати гроші у вітчизняні IT-бізнеси та маркетплейси. Автор розглядає парадокс українського e-commerce: операційна динаміка часто позитивна, однак інвестиційний ризик-профіль залишається надто гострим для великих фондів. Андрій Шабельніков виділяє п'ять основних бар'єрів: «туман війни» та невідомість щодо розвитку ситуації;

дефіцит людського капіталу через міграцію та мобілізацію; регуляторна непередбачуваність у деталях адміністрування; слабкість юридичного оформлення корпоративної структури та IP; відсутність історії великих екзитів у сегменті маркетплейсів. Автор наголошує, що українські IT-компанії мають стати «інвестиційно зрілими» через оформлення IP, структури власності, договорів та комплаєнсу, а держава має забезпечити сталість та передбачуваність у адмініструванні для залучення іноземного капіталу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ilzflr.

4 березня було проведено круглий стіл «Інвестиції в когенерацію: можливості та бар'єри», що відбувся за ініціативи Комітету. На заході голова Комітету Андрій Шабельніков наголосив на критичній проблемі страхування енергооб'єктів — поточний рівень страхового покриття становить близько 10 % вартості майна, тоді як мав би бути 50 %.

Заступник голови Комітету Віталій Жадобін звернув увагу на бюрократичні перепони та системні обмеження мереж, які негативно впливають на розвиток галузі. Учасники обговорили практичні аспекти реалізації когенераційних проєктів — від вибору земельної ділянки до технічного приєднання до мереж. Особливу увагу приділили енергонезалежності громад та потребі в типових рішеннях від державних органів. Андрій Шабельніков підкреслив, що розбудова когенераційної інфраструктури залежить від напрацювання типових рішень Кабінетом Міністрів та НКРЕКП.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/dftzym.

5 березня було опубліковано новину про відключення електроенергії за борги, у якій адвокат Андрій Шабельніков надав коментар щодо розміру заборгова-

ності. За його словами, чітко визначеного розміру суми боргу, за якого відбудеться відключення електроенергії, законодавчо не встановлено. Тому відключення можуть здійснити як за невеликої заборгованості (1000 — 3000 гривень), так і за значної (понад 10 тисяч гривень) — кожна ситуація розглядається індивідуально. Андрій Шабельніков зазначив, що обленерго можуть враховувати термін непогашення боргу та історію платежів споживача — якщо раніше він платив регулярно, може бути запропонована реструктуризація. Повідомлення про відключення надається не пізніше ніж за 5 робочих днів. Важливо, що мораторій на відключення комунальних послуг під час воєнного стану було скасовано два роки тому, хоча виключення становлять тимчасово окуповані території та зони активних бойових дій.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/lxoglo.

5 березня було опубліковано колонку адвоката Андрія Шабельнікова про залучення мільярдів інвестицій у відновлення енергетики України. Автор аналізує парадокс: чим масштабніші руйнування енергосистеми, тим більший ринок формується для інвесторів. Шабельніков розглядає, чому розподілена генерація замінює централізовану модель — вона передбачає сотні точок генерації замість кількох великих вузлів, що ускладнює їхнє знищення. Автор вказує на структурні причини привабливості української енергетики попри воєнні ризики: невичерпний попит, міжнародні донори та страхування ризиків. Критично важливо, що юридичний ризик часто більший за воєнний — це регуляторна волатильність, непрозорість умов державно-приватного партнерства та ризик неплатежів держпідприємств. Андрій Шабельніков описує типову структуру фінансування сучасних проєктів — поєднання грантів, пільгових кредитів, PPP-контрактів та зелених облігацій. Він наголошує, що вікно для входу на ринок залишається вузьким, і 2026 — 2028 роки будуть вирішальними для перезапуску енергетики на новій моделі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/jofjfv.

12 березня було опубліковано статтю адвоката Андрія Шабельнікова про збереження балансу між великим та середнім бізнесом в українському агро-секторі. Автор розглядає дуальну структуру сільського господарства України: великий агробізнес контролює 53,9 % орних земель і забезпечує 54,5 % валового

сільськогосподарського виробництва, тоді як малі й середні фермерські господарства обробляють 45,5 % землі та виробляють 46,1 % продукції. Андрій Шабельніков наголошує, що баланс часто не дотримується, оскільки більшість державних програм спрямовані на великий агробізнес. Автор пропонує чотири ключові кроки: посилення державної підтримки для середнього агробізнесу через цільові програми та гранти; розробку законодавчих запобіжників проти монополізації землі; розвиток агровиробничих кооперативів та локальної переробки; цифровізацію та впровадження інновацій, включаючи клімат-орієнтоване й органічне сільське господарство. Він підкреслює, що стратегія відновлення має створити рівні умови для зростання як великого, так і середнього агробізнесу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/mfvprh.

15 березня було опубліковано новину про блокування карток банками, у якій адвокат Андрій Шабельніков пояснив правила фінансового моніторингу. За його словами, фінансові установи можуть визнати операції підозрілими у межах процедури фінансового моніторингу. Підставами для блокування рахунку можуть стати: часті перекази від різних фізичних чи юридичних осіб; систематичні надходження коштів без офіційного джерела доходу; операції на суму від 400 тисяч гривень або еквівалент в іншій валюті. Автор особливо звернув увагу на фрілансерів, які отримують оплату на звичайні банківські картки як фізичні особи — банки часто запідозрюють комерційну діяльність без офіційної реєстрації. Юристи рекомендують оформити діяльність як ФОП групи 3 на спрощеній системі оподаткування, яка передбачає 5 % податку від доходу (або 3 % з ПДВ) і 1 % військового збору. Така реєстрація не лише позбавляє проблем із банками, а й суттєво зменшує податкове навантаження порівняно з 18 % ПДФО та 5 % військового збору без реєстрації.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/mzевve.

18 березня було опубліковано статтю адвоката Андрія Шабельнікова про перевірку контрагента як спосіб зниження податкових ризиків. Автор розглядає судову практику та податкові реалії України, які фактично покладають на бізнес обов'язок документувати перевірку партнерів. Автор висвітлює ключові маркери ризику: статус компанії та наявність банкрутства, незвичайний вік фірми, аномальну кількість КВЕДів, відсут-

ність потрібних ліцензій, мінімальний статутний капітал при великих контрактах та наявність судових спорів. Авторка пропонує два способи перевірки — ручний через безкоштовні державні реєстри та автоматизований через спеціалізовані ІТ-платформи. Окремо розглядаються методи відкритої розвідки через Wayback Machine, WHOIS-сервіси та соцмережі. Він наголошує, що належна обачність — це щоденна гігієна бізнесу, яка захистить податкові накладні без звернення до суду.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lt/nxjzng.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

Публікації членів Комітету

Вікторія Поліщук:

— Гендерна рівність в оплаті праці: аналіз рішення Європейського комітету з соціальних прав.

— Аналіз рішення ЄСПЛ у справі ХЕЛЛГРЕН проти ФІНЛЯНДІЇ щодо утримання заробітної плати.

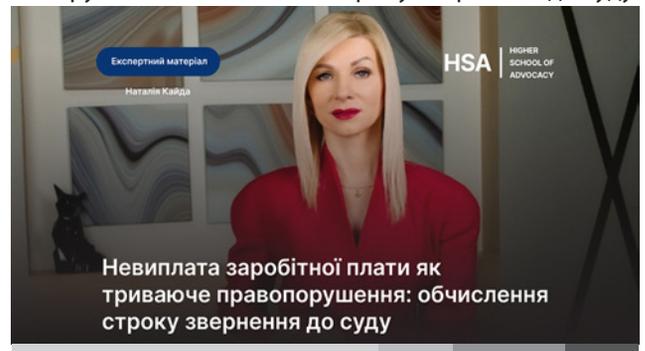

— Соціальні стандарти Ради Європи у трудових спорах: уроки справи CO.NA.PO. v. Italy.

— Військовий облік та бронювання: як уникнути помилок під час перевірки.

Наталія Кайда:

— Невиплата заробітної плати як триваюче правопорушення: обчислення строку звернення до суду.

Ознайомитися з публікаціями можна за посиланням: [URL: hsa.org.ua/blog?cats\[0\]=7](https://hsa.org.ua/blog?cats[0]=7).

11 лютого голова Комітету Вікторія Поліщук виступила на лекції-дискусії «Supporting Human Rights Education within the Armed Forces of Ukraine», організованій Українським товариством при Dublin City University (Ірландія).

Під час заходу було обговорено питання інтеграції стандартів прав людини у діяльність Збройних Сил України, актуальні виклики в умовах воєнного стану, а також міжнародний досвід і практичні механізми впровадження правозахисних підходів у військовому середовищі.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/ryfnlt](https://surl.li/ryfnlt).

3 березня Комітет провів онлайн круглий стіл, присвячений обговоренню проєкту Трудового кодексу України (законопроєкт № 14386).

У межах круглого столу було розглянуто ключові положення проєкту Трудового кодексу України, зо-

крема питання правового регулювання укладення трудових договорів та їх видів, особливості нестандартних форм зайнятості, оплату праці та державні гарантії, механізми вирішення індивідуальних і колективних трудових спорів, а також питання безпеки та охорони праці.

За результатами обговорення учасники відзначили, що проєкт Трудового кодексу містить низку прогресивних положень, спрямованих на модернізацію трудового законодавства. Зокрема, йдеться про цифровізацію процедур, розширення форм зайнятості та підвищення прозорості оплати праці.

12 березня у НААУ презентували збірку рішень Європейського комітету з соціальних прав щодо захисту соціальних і трудових прав військових та ветеранів. Учасники заходу обговорили практичні

проблеми застосування Європейської соціальної хартії та наголосили на важливості активнішого використання її положень в Україні. Експерти підкреслили, що практика ЄКСП є орієнтиром для юристів і сприяє наближенню українського законодавства до європейських стандартів. Особливу увагу приділили трудовим гарантіям військовослужбовців, судовій практиці та проблемам забезпечення житлом. Також наголошувалося на необхідності вдосконалення державної політики та правозастосування у сфері соціального захисту.

Детальніше про захід за посиланням: [URL: surl.li/skxusk](https://surl.li/skxusk).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

У лютому голова Комітету **Лариса Гретченко** надала коментар телеканалу «1+1» щодо змін законодавства про обов'язкову евакуацію дітей та ризик конфлікту положень Кодексу цивільного захисту України

нормам Сімейного кодексу України щодо відібрання дитини та захисту права на сім'ю.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/uEktB0.

24 лютого на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Анастасії Белікової** на тему «Усиновлення в умовах воєнного стану та мобілізації: тенденції судової практики».

В умовах війни судова практика у справах про усиновлення змінюється: суди частіше перевіряють мотиви через призму мобілізаційного законодавства та доктрини заборони зловживання правом. У центрі уваги — реальна спрямованість усиновлення на найкращі інтереси дитини й недопущення використання цього інституту для штучного формування підстав, що впливають на виконання військового обов'язку. Розглянемо ключові підходи судів.

Залучення ТЦК та СП як заінтересованих осіб

Однією з найбільш знакових тенденцій судової практики воєнних років стало залучення у справах про усиновлення як заінтересованих осіб територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), а у справах щодо військовослужбовців — відповідних військових частин.

Переважно суди здійснюють таке залучення з власної ініціативи, посилаючись на потребу повного й всебічного з'ясування обставин справи. До того ж суди наголошують, що «реалізація права заявника на усиновлення дитини може вплинути на його конституційний обов'язок як громадянина України, тому суд не повинен при розгляді справ, в тому числі про усиновлення, обмежуватися лише доводами заявника про його права, а й зобов'язаний перевірити можливий вплив реалізації такого права на його обов'язки» (ухвала Олександрійського міськрайонно-

го суду Кіровоградської області від 05.09.2024 у справі № 398/3945/24; ухвала Арцизького районного суду Одеської області від 19.08.2025 у справі № 492/1044/25; ухвала Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 08.11.2024 у справі № 740/6568/24 та інші).

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/oXUu2y.

26 лютого на сайті НААУ була оприлюднена новина про практикум «Найкращі інтереси дитини: від міжнародних стандартів до практичних питань», який днями організувала і провела Рада адвокатів Одеської області. Про умови ефективного захисту дітей розповіла голова Комітету **Лариса Гретченко**.

«Дитина не повинна використовуватися як інструмент у конфліктах дорослих або «додаток» до позиції батьків. Вона повинна отримувати інформацію безпосередньо й у доступній формі, щоб розуміти, що саме відбуватиметься під час розгляду справи», — переконана адвокат.

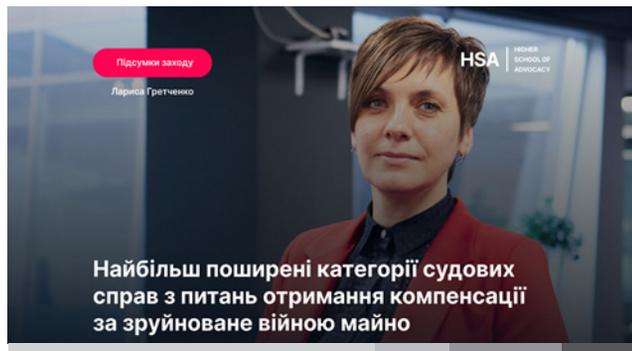
Вона дослідила ключові блоки інформації, які слід пояснювати дитині перед судом, зокрема, базові права — на життя, освіту, житло, захист від насильства, сім'ю та контакт із батьками, а також право на безоплатну правничу допомогу та соціальний захист у складних життєвих обставинах. Важливою складовою підготовки також називалися пояснення суті сімейного спору, ролей учасників процесу, тривалості розгляду, можливих наслідків рішення та альтернатив судовому врегулюванню.

Також Лариса Гретченко акцентувала увагу на практичних деталях: дитина має знати місце й час засідання, формат розгляду, правила конфіденційності, порядок участі супроводжуючих осіб та можливість отримати незалежного представника у разі конфлікту інтересів із батьками.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/Z4KgG3.

26 лютого на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Найбільш поширені категорії судових справ з питань отримання компенсації за зруйноване війною майно», лектором якого виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками найбільш поширені категорії судових справ з питань отримання компенсації за зруйноване війною майно.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/atkTgc.

3 березня на сайті НААУ була опублікована стаття голови Комітету **Лариси Гретченко** на тему «5 FAQ про з'ясування думки дитини в суді: позиції КЦС ВС».

У сімейних спорах про місце проживання дитини і участь у її вихованні батьків суд обов'язково має з'ясувати думку самої дитини. А це завжди питання балансу між процедурою і потребою захисту від стресу. Орієнтири для відповідей на них дає сама судова практика.

Чи обов'язково вести дитину до суду?

З'ясувати думку дитини можна різними способами. Вибір залежить від віку, рівня розвитку та емоційного стану.

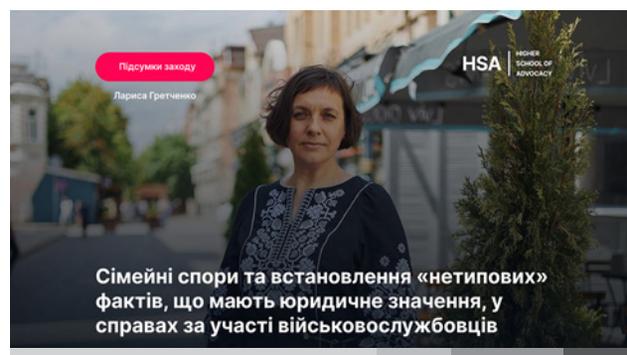
Це може бути:

- заслуховування думки безпосередньо від дитини в залі судового засідання або з використанням режиму відеоконференції;
- отримання інформації щодо думки дитини з висновку органу опіки і піклування, експерта або спеціаліста (письмові докази);
- електронні докази (відео-, аудіоматеріали);
- висновки психологічної експертизи.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/IRMс9т.

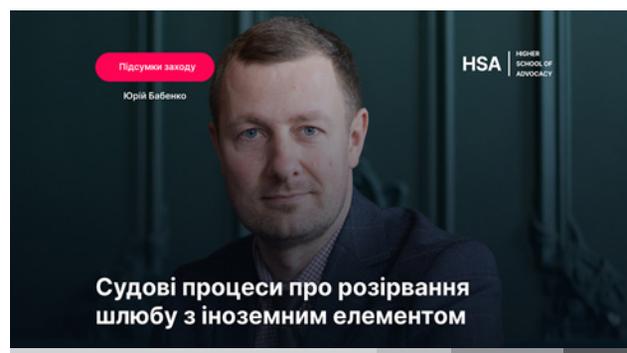
11 березня на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Сімейні спори та встановлення «нетипових» фактів, що мають юридичне значення, у справах за участю військовослужбовців», лектором якого виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками сімейні спори та встановлення «нетипових» фактів, що мають юридичне значення, у справах за участю військовослужбовців.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/fXqLG0.

11 березня на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «Судові процеси про розірвання шлюбу з іноземним елементом», лектором якого виступив заступник голови Комітету **Юрій Бабенко**.

Лектор докладно проаналізував разом з учасниками судові процеси про розірвання шлюбу з іноземним елементом.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/Fe3Of6.

Комітет підготував новий дайджест у сфері сімейного права — бюлетень за IV квартал 2025 року. Це вже 23-й випуск, у якому зібрано законодавчі зміни,

добірку законопроектів, актуальну судову практику та публікації.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/GKRKtG.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

27 лютого було проведено круглий стіл «Стандарти доказування при обранні запобіжних заходів у світлі національної практики та практики Європейського суду з прав людини», організований Комітетом. Учасники обговорили критичну проблему: тримання під вартою становить близько 65 % серед усіх застосованих запобіжних заходів, що суперечить його статусу як винятку. Модератор Богдан Глядик наголосив на формалізації судового контролю — шаблонних

ухвалах, відсутності аналізу альтернатив та фактичному використанню обґрунтованої підозри як універсальної підстави для ізоляції. Голова Робочої групи ООН з питань свавільних затримань Ганна Юдківська нагадала про занепокоєння міжнародних механізмів. Суддя Верховного Суду Надія Стефанів підкреслила, що гарантування свободи лежить на національних судах, а суддівський розсуд повинен мати чіткі межі.

Координатор моніторингової місії IAC ISHR повідомила, що протягом 2025 року зафіксовано 336 ситуацій, які можуть суперечити міжнародним стандартам.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/pepnhp.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

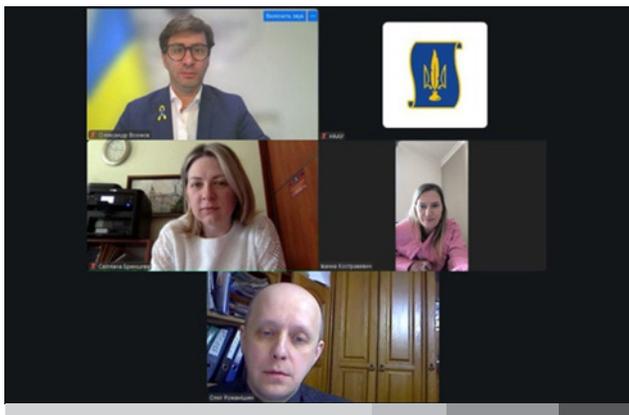
16 березня на сайті НААУ опубліковано статтю радниці Комітету **Надії Вороницької** на тему «Корпоративна безпека у 2026 році: чекліст для бізнесу»: «Корпоративна безпека на практиці — це не окремий документ і не функція одного підрозділу. Це система

правил, розподілу повноважень, контролю доступів і юридично оформлених рішень, яка має працювати до того, як виникне конфлікт або інцидент».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

13 березня у НААУ відбувся круглий стіл на тему «Проблемні питання ЕКОПФО та ВЛК», який організували Комітет та ВГО «Правозахисна спілка інвалідів».

Голова Комітету та громадської організації **Олександр Вознюк** окреслив коло питань, винесених на обговорення: як на практиці працює нова система, чи досягла реформа своєї мети, наскільки виконано завдання, поставлене Президентом перед центральними органами виконавчої влади, а також як нові нормативно-правові акти мають врегулювати підходи до роботи експертних команд з оцінювання повсякденного функціонування особи (ЕКОПФО) та військово-лікарських комісій (ВЛК).

Кейси проходження ВЛК військовозобов'язаними та військовослужбовцями проаналізувала членкиня Ради Комітету **Іванна Костракевич**. Вона звернула увагу, що висновки ВЛК безпосередньо впливають на реалізацію прав людини, оскільки визначають придатність до військової служби, можливість її подальшого проходження, потребу в лікуванні чи реабілітації, а також причинний зв'язок захворювання або травми з виконанням обов'язків військової служби чи захистом Батьківщини. За її словами, найбільше проблем під час проходження ВЛК виникає саме у комісіях при територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки, де найчастіше фіксуються порушення чинного законодавства.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/IWid58.

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ НААУ

Активності членів Комітету поза затвердженням планом

26 лютого член Ради Комітету **Яна Бабенко** провела вебінар у Вищій школі адвокатури на тему «Лікарська таємниця та захист персональних даних пацієнтів».

4 березня член Ради Комітету **Наталія Маркочева** взяла участь як доповідачка у науково-практичному семінарі у Гамбурзі (Німеччина) «Роль сімейного лікаря в Німеччині».

У березні голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у розробці тьюторського курсу «Психічне здоров'я і права людини».

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/vH4tmr.

У березні член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** провела консультації на платформі Експертус Мед-заклад (Експертно-правова система для керівників у галузі охорони здоров'я):

— Як нараховувати бали БПР за цикли спеціалізації до 30 червня 2025 року: URL: med.expertus.com.ua/consultations/146385.

— Як організувати виїзні консультації лікаря з іншого закладу: URL: med.expertus.com.ua/consultations/148147.

Підготовка тематичних статей, книг та публікацій у ЗМІ

Член Ради Комітету **Ольга Данченко** — «Розпорядження біологічним репродуктивним матеріалом за проектом нового Цивільного кодексу України: справжній заповіт чи хибна юридична конструкція?», Юридична газета online, 09.03.2026

Член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** — «Правила поводження з медвідходами в 2026 році» // Електронний журнал «Практика управління медичним закладом» № 03 / 2026, березень.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

16 березня в Головному управлінні Національної поліції в Івано-Франківській області відбувся круглий стіл, присвячений посиленню міжвідомчої взаємодії

у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству. Захід було організовано з ініціативи капітана поліції Марії Кравецької, представниці Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини НПУ.

Участь у засіданні взяла регіональна представниця Комітету в Івано-Франківській області **Марія Логвінова**.

Під час зустрічі учасники, серед яких були представники правоохоронних органів, місцевого самоврядування та громадських організацій, обговорили актуальні виклики у сфері захисту жінок у громадах. Окремо була зацентрована увага на впровадженні потерпілоорієнтованого підходу та вдосконаленні механізмів реагування на випадки насильства. За результатами заходу визначено подальші кроки для посилення координації та обміну досвідом між усіма суб'єктами, що надають допомогу постраждалим.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

20 лютого опубліковано статтю члена Комітету **Володимира Мацка** на тему «Чому Брюссель застерігає від електронного голосування в адвокатурі».

Стаття критикує безумовний техно-оптимізм щодо цифровізації адвокатури, зокрема ідею впровадження електронного голосування (e-voting), посилаючись на звіт Armada Network.

Її головна думка: у нинішніх умовах, особливо під час війни, такі ініціативи несуть серйозні ризики.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ugbonw.

5 березня опубліковано статтю члена Комітету **Ірини Гловюк** на тему «ШІ та правнича діяльність: як реагують суди».

Суди в Україні та за кордоном визнають використання ШІ допустимим, але покладають повну відповідальність за його результати на юриста.

На прикладі практики Верховний Суд сформулював такі підходи:

Галюцинації ШІ (вигадані рішення, цитати) у процесуальних документах розцінюються як недобросовісність, зловживання правами і навіть неповага до суду.

ШІ не є джерелом доказів: його відповіді не можуть підтверджувати або спростовувати обставини справи. Обов'язковий людський контроль: подання неперевіраних матеріалів — це порушення професійних обов'язків.

Зарубіжна практика (зокрема суд у Нью-Йорку) підтверджує ці підходи: за використання вигаданих ШІ-посилань застосовують санкції, а посилання на «помилку ШІ» не звільняє від відповідальності.

Висновок: ШІ — лише допоміжний інструмент. Його використання без ретельної перевірки створює ризики процесуальних наслідків, санкцій і шкоди для клієнта та правосуддя.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/jyhimd.

10 березня опубліковано статтю члена Комітету **Володимира Мацка** на тему «Екстрадиція в умовах війни: коли ризики переважають запит».

У справах про екстрадицію суди оцінюють не підозру, а ризики для прав людини — передусім загрозу життю та заборону нелюдського поводження за стандартами Європейського суду з прав людини.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/hsrtxl.

12 березня опубліковано статтю члена Комітету **Олександра Кудрявцева** на тему «П'ять процесуальних питань, на які відповів Верховний Суд».

1.1. Експерти НДЕКЦ МВС — чи залежні від поліції?

У справі про порушення ПДР (№ 208/128/21) захист намагався визнати висновки експертів недопустимими, бо їх робили в установах Експертної служби МВС (які нібито підпорядковані поліції).

Позиція ВС (постанова від 27.11.2025): ні, не залежні. Експертна служба та Нацполіція — окремі самостійні структури в системі МВС, підпорядковані безпосередньо міністру, а не один одному. Тому такі експертизи допустимі (ст. 69 КПК не порушується).

2. Обвинувачений у скляній кабінці, а не поряд із адвокатом — порушення права на захист?

У справі № 335/4734/18 захист посилався на практику ЄСПЛ («Сарбан», «Рамішвілі», «Ашот Харутюнян»), де клітки / кабінки визнавали приниженням гідності та перешкодою ефективному захисту.

Позиція ВС (постанова від 06.11.2025): у цій конкретній справі — ні. Інструкція про конвоювання та ДБН вимагають спеціального загородженого місця для осіб під вартою. Обвинувачений — тяжкі злочини, рецидив. Сама по собі кабінка не унеможлиблює спілкування з адвокатом, тому права не порушені.

3. Чи можна використовувати показання свідка, дані перед іншим складом суду?

Прокурор скаржився, що суд відмовив досліджувати старі показання свідка після зміни складу (справа № 335/10825/16). Йшлося про принцип безпосередності (ст. 23, ч. 4 ст. 95 КПК).

Позиція ВС (постанова від 14.01.2025): не абсолютна заборона. Попередні показання можна використовувати, але з обережністю: суд оцінює їх достовірність з урахуванням неможливості перехресного допиту при новому розгляді + інших доказів. Якщо повторний допит об'єктивно неможливий (поважні причини) — це теж враховується.

4. Емоційна репліка судді під час останнього слова — упередженість?

Суддя сказав: «А за що виправдувальний, за те, що зуби вибив?» (справа № 161/1961/24). Захист вважав це передчасним висловленням про винуватість і порушенням таємниці наради.

Позиція ВС (постанова від 17.09.2025): так, істотно порушення. Емоційна репліка свідчить про упередженість, порушує принцип неупередженості (Кодекс суддівської етики), фактично оголошує позицію до нарадчої кімнати → вирок скасовано, новий розгляд у першій інстанції.

5. Дозвіл на обшук без фіксації засідання та без участі слідчого / прокурора — докази недопустимі?

Справа № 336/4830/22 дійшла до Об'єднаної палати ККС ВС. Позиція ОП (постанова від 19.01.2026): так, недопустимі. Частина 4 ст. 234 КПК вимагає розгляду клопотання про обшук за участю слідчого / прокурора → обов'язкова технічна фіксація. Без повної фіксації — порушення → докази, отримані на підставі такої ухвали, визнаються недопустимими (п. 4 ч. 3 ст. 87, ч. 6 ст. 107 КПК).

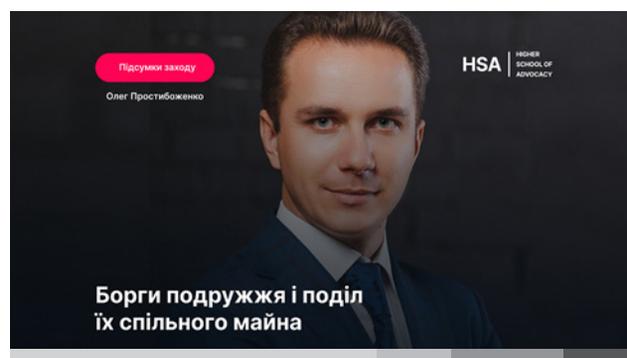
Висновок статті: практика ВС швидко змінює підходи до допустимості доказів, права на захист, оцін-

ки поведінки суддів та процесуальних нюансів. Тому постійний моніторинг касаційних рішень — не опція, а обов'язкова частина роботи кримінального юриста, щоб правильно прогнозувати ризики та будувати стратегію.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/hgnxpf.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

5 березня на сайті ВША НААУ були оприлюднені підсумки заходу на тему «**Борги подружжя і поділ їх спільного майна**», лектором якого був голова Комітету **Олег Простибоженко**. Лектор докладно проаналізував разом з учасниками борги подружжя і поділ їх спільного майна.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/rvyfzh.

6 березня на сайті НААУ була опублікована стаття секретаря Комітету **Валерії Шкварко** на тему «**Коли недійсність довіреності слід оскаржувати до довірителя, не до нотаріуса**».

Належним відповідачем у спорах про визнання довіреності недійсною є особа, яка видавала довіреність, а не нотаріус чи нотаріальна контора. Вимоги про оскарження дій нотаріуса розглядаються у порядку цивільного судочинства лише у разі, коли таке оскарження здатне відновити порушене право і за відсутності спору про право між учасниками цивільних правовідносин.

Таких висновків дійшов Касаційний цивільний суд Верховного Суду у справі № 522/10387/22.

Згідно із встановленими обставинами у США були оформлені довіреності із правом передоручення. Посилаючись на них, приватні нотаріуси посвідчили кілька довіреностей у порядку передоручення на різних представників для дій в українських установах.

Надалі ці представники протягом кількох років діяли в судах України та, спираючись на судові рішення, домоглися стягнення коштів і майна. Особа, яка програла спір, ініціювала кримінальне провадження щодо використання таких довіреностей.

Також вона отримала відомості й листування, з яких зробила висновок, що апостиль, на який посилалися у «базових» довіреностях із США, не підтверджував апостилювання самих довіреностей. Після цього у серпні 2022 року вона звернулася до суду з позовом до одеських приватних нотаріусів, оскаржуючи їхні дії з посвідчення довіреностей і вимагаючи визнання цих довіреностей недійсними.

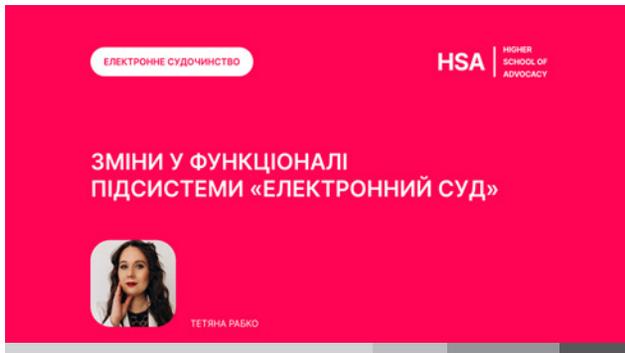
Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/dWreTE](https://is.gd/dWreTE).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У лютому — березні заступниця голови Комітету **Тетяна Рабко** провела 18.02.2026 вебінар ВША НААУ на тему «**Цифрова взаємодія у виконавчому провадженні**» та здійснила 5 публікацій.

Публікації:

— Зміни у функціоналі підсистеми «Електронний суд»

— Повернення судової кореспонденції та межі процесуальних наслідків для юридичної особи

— SMS-повідомлення учасника справи в огляді судової практики

— Подання апеляційної скарги засобами електронного зв'язку до суду першої інстанції

— Визначення дня вручення судового рішення.

Ознайомитися з публікаціями Тетяни Рабко можна за посиланням: [URL: hsa.org.ua/lectors/rabko-tetyana/article](https://hsa.org.ua/lectors/rabko-tetyana/article).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕТОРІВ

4 березня у видавництві «Юридична Практика» була опублікована стаття секретаря Комітету **Кирила Кузнецова** на тему «**Дроблення бізнесу: оптимізація податкового навантаження чи порушення?**».

Правомірна податкова поведінка, спрямована на мінімізацію податків, небажана для держави, бо суперечить фіскальній меті. Так роками оцінювали «дроблення бізнесу»: формальний поділ одного процесу між кількома суб'єктами / ФОП на спрощенці, щоб уникнути податку на прибуток і ПДВ.

Інтерпретація єдиного циклу

Українське податкове законодавство не містить визначення поняття «дроблення бізнесу», що зумовлює необхідність його доктринального тлумачення через сукупність норм, які регламентують правовий статус платників податків (статті 15, 16 ПК) та умови застосування спрощеної системи оподаткування (статті 291 — 300 ПК).

У цьому контексті дроблення бізнесу доцільно розуміти як таку модель організації господарської діяльності, за якої формально незалежні платники податків діють у межах єдиного економічного циклу. Але це суперечить змісту поняття підприємницької діяльності, визначеного в підпункті 14.1.36 ПК як самостійної, ініціативної, систематичної діяльності, що здійснюється на власний ризик.

Тож ключовим елементом правової оцінки дроблення бізнесу має бути не сам факт існування кількох платників податків, а питання наявності в кожного з них ознак самостійного носія підприємницького ризику та економічного інтересу.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/Mcuji5](https://is.gd/Mcuji5).

9 березня на порталі «LIGA ZAKON» була опублікована стаття члена Ради Комітету **Юрія Шуліки** на тему «**Перевірка контрагента: що має насторожити**».

У бізнесі нова співпраця — це завжди ризик: за вигідною пропозицією може стояти фіктивна компанія або номінальні власники. Щоб не втратити гроші й не отримати податкові чи репутаційні проблеми, перед угодою краще перевірити контрагента. Розглянемо кілька червоних прапорців.

Реєстраційні дані

На початковому етапі найпростіше — проаналізувати Єдиний державний реєстр юридичних осіб,

фізичних осіб — підприємців і громадських формувань. У ньому можна виявити ознаки, що свідчать про потребу більш ретельної перевірки.

Відсутність підтвердження відомостей. Позначка про непідтверджені реєстраційні дані означає, що юрособа або ФОП не подали чи не оновили обов'язкові відомості у встановлений строк (наприклад щодо бенефіціарів або місцезнаходження). Чистий бізнес зацікавлений в актуальності та прозорості своєї інформації, на відміну від фіктивних структур, які часто намагаються щось приховати чи розмити.

Мінімальний статутний капітал. Символічний статутний капітал у поєднанні з відсутністю активів підвищує ризик невиконання зобов'язань і ускладнює відшкодування збитків у разі спору. У таких випадках доцільно одразу обговорювати інструменти забезпечення, зокрема банківську гарантію або страхування.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/aG34uO.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА

У лютому член Ради Комітету **Володимир Гуртовий** взяв участь у круглому столі в Укрінформ, присвяченому результатам року дії процедури превентивної реструктуризації. Під час заходу учасники обговорили стан впровадження цього інструменту в Україні та проблеми його практичного застосування. Зокрема, було зазначено, що за рік відкрито лише сім відповідних справ, і жодна з них поки не завершена.

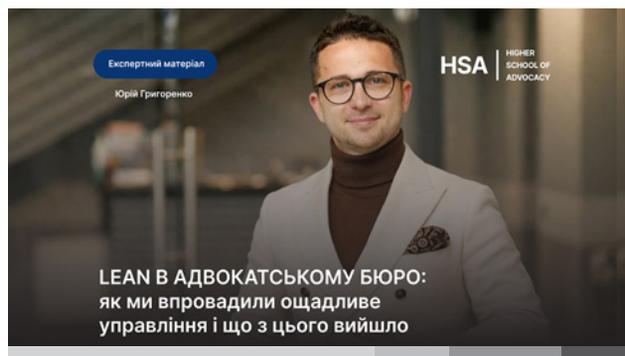

Учасники наголосили, що процедура превентивної реструктуризації залишається складною та потребує подальшого роз'яснення для бізнесу, арбітражних керуючих і суддів. Особливу увагу приділили відсутності

сталой судової практики, що ускладнює ефективне застосування цього механізму. Водночас підкреслювалося, що цей інструмент є важливим для запобігання банкрутству та дозволяє підприємствам продовжувати діяльність.

Володимир Гуртовий долучився до професійної дискусії та обміну досвідом щодо розвитку процедур банкрутства і реструктуризації в Україні. Учасники заходу погодилися, що подальше вдосконалення законодавства та практики сприятиме ефективнішому використанню цього механізму і наближенню його до європейських стандартів.

2 березня на сайті ВША НААУ опубліковану статтю секретаря Комітету **Юрія Григоренка** «**Lean в адвокатському бюро: як ми впровадили ошадливе управління і що з цього вийшло**».

11 березня на сайті ВША НААУ опубліковану статтю секретаря Комітету **Юрія Григоренка** «**Банкрутство як інструмент: кому і навіщо це потрібно у 2026 році**».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У лютому голова Комітету **Віолета Федчишина** виступила з ключовою доповіддю на науково-практичній конференції у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії. Захід був присвячений ролі спеціальних знань судового експерта у професійній діяльності педагогів і фахівців туристичної галузі.

Спікерка наголосила на важливості розуміння експертних висновків у ситуаціях, пов'язаних із безпекою, конфліктами та правовими спорами. Учасники обговорили значення спеціальних знань для встановлення

Федчишина Віолета Віталіївна
Violeta Fedchyshyna

Адвокат, доктор юридичних наук, кандидат економічних наук, Голова комітету експертного забезпечення адвокатської діяльності Національної асоціації адвокатів України (НААУ), Проректор вищої школи адвокатури НААУ, м. Київ, Україна
Attorney, Doctor of Law, PhD in Economics, Chair of the Committee on Expert Support of Legal Practice of the National Bar Association of Ukraine (NBAU), Vice-Rector of the Higher School of Advocacy of the NBAU, Kyiv, Ukraine
Email: 9violeta@gmail.com

Спеціальні знання судового експерта у правовій культурі педагога та туризмознавця
Specialized Knowledge of a Forensic Expert in the Legal Culture of an Educator and a Tourism Specialist

фактів і причинно-наслідкових зв'язків. Також підкреслювалося, що обізнаність у судовій експертизі сприяє більш виваженим рішенням і підвищує якість професійної діяльності.

Окрему увагу приділили формуванню відповідальності за оцінку доказів та аргументацію позиції. Крім того, учасники розглянули судово-експертну діяльність як перспективний напрям професійного розвитку студентів.

Детальніше за посиланням. URL: surl.lj/rwtsha.

17 березня на сайті НААУ опубліковано статтю Віолети Федчишиної на тему «**Джерело інформації при проведенні судово-економічної експертизи з питань дотримання податкового законодавства**». В адвокатській роботі важливо обґрунтовувати необхідність правильності і повноти використання джерела інформації та об'єктів дослідження, які забезпечують здійснення судово-експертної діяльності із дотриманням визначених ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» принципів законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження, дотримання законних інтересів всіх учасників кримінального провадження.

Детальніше за посиланням. URL: surl.lj/aioxofd.

КОМІТЕТ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

25 лютого у НААУ за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл, присвячений використанню штучного інтелекту в роботі адвоката, його етичних меж та відповідальності. Учасники обговорили, як ШІ вже застосовується в юридичній практиці та які ризики виникають при його використанні. **Олексій Ющенко** наголосив на необхідності напрацювання законодав-

чих змін у цій сфері, а **Валентин Гвоздій** підкреслив важливість навчання адвокатів правильному використанню таких інструментів.

Експерти застерегли, що штучний інтелект не може замінити адвоката і має використовуватися лише як допоміжний інструмент. **Андрій Приходько** підтримав ідею створення освітніх програм щодо застосування ШІ в адвокатській діяльності. Водночас **Артем Миколайчук** звернув увагу на глобальні виклики та необхідність визначення моделі взаємодії людини і штучного інтелекту.

Учасники також обговорили міжнародний досвід регулювання, зокрема підходи ЄС із поділом ШІ за рівнями ризику. Було наголошено, що Україні доведеться імплементувати європейські стандарти у зв'язку з євроінтеграцією. Водночас експерти підкреслили важливість збереження контролю людини над рішеннями, особливо у сфері правосуддя.

Детальніше за посиланням. URL: surl.li/hanoat.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

27 лютого у виданні «Юридична Газета» була опублікована стаття члена Ради Комітету **Євгенія Удовицького** на тему «**Стягнення коштів за користування несформованою земельною ділянкою: практика ВС**».

Стаття 1212 ЦК дозволяє стягувати з користувача землі без договору «безпідставно збережені кошти» у розмірі, як правило, на рівні орендної плати. Але

чи можна їх нараховувати та стягувати, якщо ділянка не сформована, не має кадастрового номера та не внесена до Державного земельного кадастру?

Кадастровий номер та оцінка

На перший погляд, питання просте: для обґрунтування розрахунку розміру заявлених до стягнення коштів необхідно довести площу земельної ділянки та її нормативну грошову оцінку (див. постанови КГС від 09.02.2022 у справі № 910/8770/19; від 09.04.2020 у справі № 915/1806/19; від 14.02.2019 у справі № 922/1019/18; від 13.02.2019 у справі № 922/392/18).

Однак земельна ділянка має бути сформованою, їй має бути присвоєно кадастровий номер та визначено площу. Інакше власник фактично позбавлений можливості надати суду належний розрахунок безпідставно збережених коштів у вигляді орендної плати за землю, що може слугувати підставою для відмови у задоволенні позову. Втім, варіанти все ж існують.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/tStBH5.

Комітет оприлюднив огляд судової практики Верховного Суду із земельних спорів за II півріччя 2025 року. Дайджест систематизує актуальні правові підходи, які сформували Велика Палата та касаційні суди.

Матеріал орієнтований на практичні потреби адвокатів і юристів, які супроводжують земельні спори та пов'язані з ними майнові конфлікти, і може бути корисним як на етапі формування правової позиції, так і під час підготовки процесуальних документів та оцінки перспектив спору.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/OZSFmk.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

27 лютого було опубліковано дайджест судової практики у сфері містобудування за II півріччя 2025 року, підготований Комітетом НААУ. Видання структуровано за практичними темами, з якими найчастіше стикаються учасники містобудівних правовідносин у спорах із органами влади та контролю. Дайджест включає аналіз тринадцяти постанов Касаційного адміністративного суду Верховного Суду та охоплює чотири основні блоки: державний архітектурно-будівельний контроль та межі повноважень контролюючих органів; паспорт прив'язки на розміщення тимчасових споруд та компетенція органів місцевого самоврядування; містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки; право на виконання будівельних робіт та оцінка рішень контролюючих органів. Матеріал буде корисний адвокатам і юристам, які супроводжують спори у сфері містобудування та оскаржують рішення органів державного архітектурно-будівельного контролю.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/adaurl.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

9 березня у НААУ відбулось засідання Комітету, під час якого підбили підсумки роботи за минулий рік та визначили ключові напрями діяльності на 2026 рік. Учасники відзначили активну участь Комітету у професійних обговореннях та підготовці правових позицій у сфері господарського права.

Особливу увагу приділили змінам у правовому регулюванні, зокрема скасування Господарського кодексу України у 2025 році, що суттєво вплинуло на правозастосовну практику. У цьому контексті наголошувалося на необхідності напрацювання нових підходів та роз'яснень для адвокатів.

У межах планування діяльності на поточний рік Комітет анонсував проведення круглих столів, конференцій та інших професійних заходів, спрямованих на обговорення актуальних викликів і адаптацію до нових законодавчих умов. Особливий акцент зроблено на підвищенні кваліфікації адвокатів та розвитку експертного середовища у сфері господарського права.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

27 лютого опубліковано статтю члена Комітету **Ірини Тодорич** на тему «**Вибуття активів не означає їх реалізацію: ВС розкритикував методи податкової**».

Податкова не може підмінити доказування простими арифметичними розрахунками.

У справі № 160/29144/24 Верховний Суд визнав незаконним підхід ДПС, яка прирівняла відсутність залишків промотоварів до їх «прихованої реалізації» і на цій підставі донарахувала податки.

Ключові висновки:

— Вибуття активів \neq реалізація: відсутність товарів на складі не доводить їх продажу — потрібен факт передачі права власності.

— Рекламні товари (подарунки до покупки) є частиною собівартості основного продукту і не створюють окремого доходу.

— Податкова не може вигадувати методи: «розрахунковий підхід» без опори на первинні документи суперечить закону і Конституції.

— Тягар доказування — на податковій: припущення або арифметика без доказів реальних операцій є недопустимими.

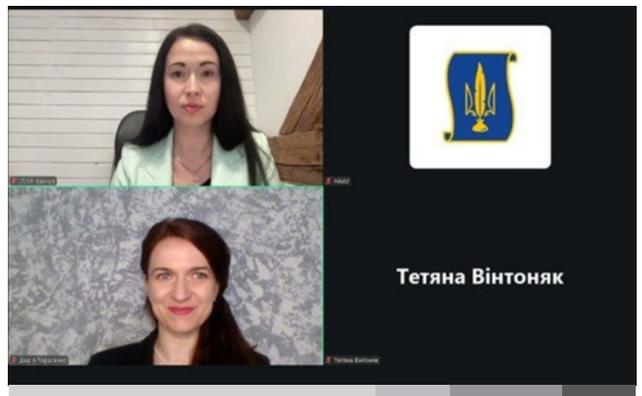
— Внутрішні документи не обов'язкові: їх відсутність не доводить порушення, якщо є належні первинні документи.

Висновок: донарахування податків можливе лише за наявності доведеного факту господарської операції, а не на підставі логічних припущень чи «математичних моделей».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/zibsnt.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

Питання звільнення з військової служби залишається одним із найбільш актуальних та складних для українських захисників та їхніх родин. Через постійні зміни в законодавстві військовослужбовці часто стикаються з відмовами у звільненні зі служби або ж навіть у розгляді рапортів.

Щоб допомогти розібратися в тонкощах процедури, адвокатка **Дар'я Тарасенко** на запрошення Ради адвокатів Івано-Франківської області та Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen в Івано-Франківській області провела захід з підвищення професійного рівня для адвокатів регіону, на якому розкрила ключові аспекти звільнення згідно з чинним законодавством на сьогоднішній день.

На думку спікерки, головна помилка багатьох — плутати право на відстрочку з правом на звільнення. Правом на відстрочку можуть скористатись виключно військовозобов'язані. Однак щойно військовозобов'язаний став військовослужбовцем, відстрочки бути не може, навіть якщо його сімейні обставини відповідають опису, наведеному в законі. Після мобілізації йтися може виключно про звільнення з військової служби, підстави для якого визначені в ст. 26 Закону «Про військовий обов'язок та військову службу». З тієї ж причини абсолютно недоречно спиратись на знайдену в інтернеті інформацію про відстрочку від призову.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/jagwKY.

20 лютого на сайті НААУ була опублікована новина про онлайн-тренінг на тему «**Міжнародне гуманітарне право. Правові межі війни**».

Захід організовано Дніпропетровськими регіональними представниками Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen **Алевтиною Башкєєвою, Анною Цуркан та Юлією Протопоп** спільно з Товариством Червоного Хреста України.

Провідний фахівець Товариства **Світлана Побережник** окреслила базові рамки міжнародного гуманітарного права: коли воно застосовується, кого зобов'язує, які джерела формують правила «права війни», а також як МГП співвідноситься з міжнародним правом захисту прав людини. Okремо вона пояснила місце та функції Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця у системі гуманітарного захисту під час збройних конфліктів.

Зокрема лекторка розглянула емблему Червоного Хреста як інструмент МГП і практичний маркер захисту. Вона пояснила різницю між захисним використанням емблеми, коли позначення має вказувати на медичний або духовний персонал, медичні формування чи санітарний транспорт і тим самим сигналізувати про їхній спеціальний статус за правилами війни, та розпізнавальним використанням, коли емблема позначає належність осіб або об'єктів до міжнародного руху.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/J0nXVN.

Моніторинг судових процесів має значення не лише як спосіб фіксації порушень, а і як інструмент оцінки того, наскільки судовий розгляд відповідає стандартам справедливого суду, виробленим статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практикою ЄСПЛ.

У березні в Києві відбувся круглий стіл, присвячений питанням удосконалення методики такого моніторингу. Організатором виступив Інформаційно-аналітичний центр Міжнародного товариства прав людини (IAC ISHR) у межах проєкту Міністерства економічного співробітництва та розвитку ФРН. До роботи долучились представники судової системи, академічної спільноти, представники Офісу Омбудсмена, адвокати.

Дискусія розгорнулася навколо мети та завдань моніторингу судових процесів, алгоритму дій спостерігачів, форми та змісту звітів, способів усунення виявлених порушень, оцінки впливу моніторингу на дотримання прав людини.

Okрему увагу під час дискусії було приділено питанням підготовки нових спостерігачів та формуванню практичних навичок здійснення судового моніторингу, зокрема серед студентів юридичних факультетів та молодих правників. У цьому контексті, на думку голови Молодіжного Комітету **Ігоря Андрєєва**, важливого значення набуває формування системних освітніх та практикоорієнтованих програм, спрямованих на підготовку нових спостерігачів, здатних здійснювати об'єктивний, професійний та неупереджений аналіз судових процесів. Адвокат зазначив, що участь у програмах судового моніторингу сприяє формуванню у молодих юристів правничої культури, заснованої на повазі до прав людини, принципів верховенства права та стандартів справедливого судочинства. Саме такі ініціативи створюють підґрунтя для виховання нового покоління правників, які сприймають права людини та незалежність суду як фундаментальні цінності правової держави.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/JApEWr.

3 березня у актовій залі Ради адвокатів Рівненської області відбулася фінансова гра «Cash Flow»,

організована Молодіжним Комітетом НААУ — UNBA NextGen у Рівненській області. Захід зібрав молодих професіоналів та всіх, хто прагне підвищити свої фінансові компетенції та навички управління ресурсами.

Cash Flow (Грошовий потік) — це навчальна настільна гра, розроблена Робертом Кіосаки у 1993 році для навчання фінансової грамотності, інвестуванню та виходу з так званого життя від зарплати до зарплати. Вона вчить розрізняти активи та пасиви, формуючи мислення інвестора для досягнення фінансової незалежності.

Cash Flow — це гра про гроші. У ній можна пробувати різні фінансові рішення, керувати доходами та витратами, планувати бюджет і тренуватися приймати правильні фінансові кроки без ризику для реальних грошей. Гра допомагає зрозуміти, як працюють гроші і як їх краще використовувати.

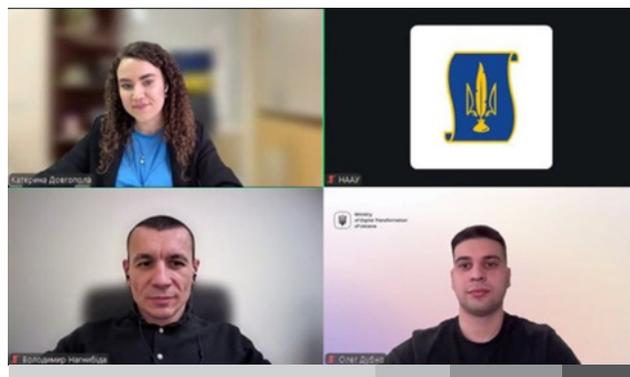
Модератором події була регіональна представниця Молодіжного Комітету **Алла Філатова**, а гру проводила досвідчена фінансова радниця **Віра Недогода**, яка поділилася практичними інструментами аналізу фінансових рішень та управління активами. У грі взяли участь адвокати, що утворили команду, що додало елемент командної взаємодії та обміну досвідом.

Особливістю гри стало поєднання навчання та інтерактиву. Учасники не тільки обговорювали свої фінанси, а й вчилися краще розуміти свої звички, тренували вміння домовлятися, продавати та приймати рішення під час гри.

Захід підтвердив, що інтерактивні формати навчання ефективно допомагають підвищувати фінансову грамотність та впевненість у прийнятті рішень. Гра подарувала учасникам позитивні емоції та натхнення діяти далі.

4 березня на сайті НААУ була опублікована новина про вебінар на тему «**Використання ШІ в адвокатській діяльності: переваги та ризики**», який організував Молодіжний Комітет НААУ — UNBA NextGen у Хмельницькій області.

На старті представниця цього Комітету **Катерина Довгопола** задала тон розмові: ШІ вже став частиною адвокатської роботи, водночас існують межі, про які варто говорити: конфіденційність, адвокатська таємниця, ризики «вигаданої» практики. Як влучний епіграф вона навела фразу, яку їй запропонував ChatGPT для початку виступу: «штучний інтелект — це чудовий слуга, але небезпечний господар».

Менеджер ШІ-напряму Мінцифри **Олег Дубно** презентував підхід до відповідального використання штучного інтелекту правниками. Він пояснив, що в Україні наразі відсутнє нормативно-правове регулювання цієї сфери, тому у Мінцифри пішли шляхом «підготовчих» документів і секторальних орієнтирів для різних сфер. Зокрема, у 2023 році було опубліковано дорожню карту з розвитку правового регулювання сфери ШІ, а у 2024 році — «білу книгу» з регулювання штучного інтелекту. Одним із практичних інструментів цього підходу стали секторальні рекомендації щодо відповідального використання ШІ, серед яких окремий документ підготовлено і для правників у співпраці з Мін'юстом та експертним середовищем.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/i9pLa1.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

3 березня Комітет Верховної Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики організував і провів засідання робочої групи щодо участі батьків у вихованні дитини, під час якого народні депутати,

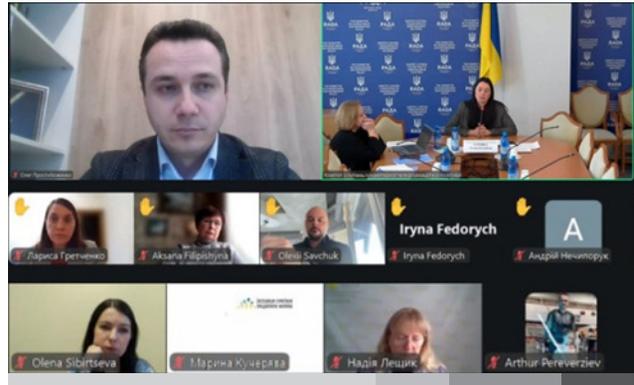
правозахисники, представники громадських організацій та адвокати висловили думки щодо доцільності змін, запропонованих проєктами законів:

— № 12123 від 15.10.2024 «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо спільної опіки батьків над дітьми»;

— № 12132 від 17.10.2024 «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо запровадження моделі спільної батьківської опіки батьків над дитиною після розлучень як основної».

Голова Комітету НААУ з питань цивільного права та процесу **Олег Простибоженко** звернув увагу на недоцільність надання органом опіки та піклування висновку по справах, які вирішуються судом. Це має наслідком затягування розгляду справ, фактичної підміни суду органом опіки та піклування (зважаючи на фактичне дублювання ними виконуваних функцій), а також спричиняє корупційні ризики.

Рівність прав батьків стосовно дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання. Про це зауважила

голова Комітету НААУ з питань сімейного права **Лариса Гретченко**. Сімейні відносини характеризуються множинністю та різноманіттям, що унеможлиблює приведення кожної окремої ситуації до загального правила. Крім судового захисту, важливо законодавчо удосконалити механізми договірної врегулювання спорів за участю дітей чи стосовно їх інтересів, медіації як альтернативного способу врегулювання сімейних спорів та закріпити гарантії їх практичної реалізації.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/bwOLo8.

МОЛОДИЙ АДВОКАТ В УКРАЇНІ – БАР’ЄРИ ВХОДУ ТА ПЕРШІ РОКИ ПРАКТИКИ

Максим Сібілев, адвокат Адвокатського об’єднання «СИНЕГОР»

Між набуттям статусу адвоката та адвокатською діяльністю часто прірва, яку молоді адвокати зазвичай долають наодинці. Момент отримання свідоцтва не означає, що адвокат уже впевнено стоїть на ногах у професії. Фінансові складнощі, розрив між університетською програмою та завданнями клієнтів, відсутність наставництва та психологічні виклики перших років практики, це те, що згадується відразу. Стаття присвячена проблемам, з якими стикаються молоді адвокати, та пропозиціям до їх системного вирішення.

Щорічно до лав адвокатури приєднуються молоді правники, які пройшли шлях отримання вищої освіти, набуття двох років стажу, складання кваліфікаційного іспиту, проходження стажування та нарешті отримали свідоцтво. Здається, що найважча частина вже пройде-на і найскладніше позаду. Але, насправді, саме в цей момент розпочинається важливіше, перші роки самостійної практики.

В юридичній літературі та фахових публікаціях перші роки практики адвоката залишаються без належного висвітлення. Питання про те, що відбувається з молодим адвокатом після отримання свідоцтва, одне з тих, на яке в офіційних виданнях відповідають неохоче.

ФІНАНСОВА РЕАЛЬНІСТЬ СТАРТУ

Тема фінансових витрат на вході в професію залишається недостатньо обговорюваною, хоча саме вона впливає на рішення молодих юристів щодо набуття статусу адвоката. На практиці витрати, пов’язані зі стартом адвокатської діяльності, рідко систематизуються у зрозумілий вимір, хоча перший рік практики майже завжди пов’язаний зі стабільним фінансовим

навантаженням ще до отримання перших гонорарів.

Витрати молодого правника формуються на кількох рівнях. На підготовчому етапі це курси до кваліфікаційного іспиту, навчальна література, організаційні витрати. Після успішного складення іспиту це внески, оформлення документів та інші платежі, пов’язані з набуттям статусу. Надалі до цього додаються щорічні професійні витрати, а також базові витрати на організацію роботи — оренда офісу, техніка, витратні матеріали, підписки на правові системи, програмне забезпечення для документообігу, рекламні витрати.

Частина таких витрат є об’єктивною складовою професійного старту, оскільки адвокатська діяльність вимагає не лише формального набуття статусу, а й належної організаційної готовності до надання правничої допомоги. Для молодого адвоката принципове значення має не лише сам факт наявності таких витрат, а й можливість заздалегідь розуміти їхню структуру та орієнтовний обсяг.

Натомість щорічні внески до НААУ та регіональних Рад адвокатів¹, це не просто формальне зобов’язання, а інвестиція в інструменти захисту та розвитку, які стають доступними з моменту отримання свідоцтва.

¹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012, № 5076-VI, станом на 10.09.2025. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (дата звернення: 16.03.2026).

Органи адвокатського самоврядування є єдиним реальним механізмом реакції на порушення професійних прав під час обшуків чи незаконного втручання в діяльність. Система діє за принципом колективного імунітету, внесок кожного адвоката забезпечує роботу комітетів, які стають на захист конкретного колеги у критичний момент.

Так, при НААУ працює Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, який є постійно діючим колегіальним дорадчим органом. Основною метою діяльності Комітету є захист професійних та інших прав адвокатів, сприяння забезпеченню гарантій адвокатської діяльності і необхідних умов для ефективного та якісного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків².

Через участь у комітетах, зокрема, молодіжних організаціях, як-от UNBA NextGen та спеціалізованих заходах Вищої школи адвокатури молодий правник отримує доступ до унікального досвіду експертів ринку. Це скорочує шлях від теоретика до практика суттєво, дозволяє уникати типових помилок на старті. Єдиний реєстр адвокатів України, особистий кабінет, можливість генерувати ордери онлайн — інфраструктура, яка потребує постійної підтримки.

«ЄРАУ — це багатофункціональний сервіс для кожного адвоката, який є нібито його «візитною картою». Завдяки тому, що реєстр постійно вдосконалюється, він не тільки забезпечує відкритість даних про адвокатів всієї країни. Сервіси реєстру дозволяють знизити бюрократичні навантаження на органи адвокатського самоврядування — в частині ведення різних облікових даних, видачі документів, довідок. Ця робота поступово переходить з паперового документообігу в цифровий формат», — вказала голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова³.

Отже, внесок стає платою за технологічність професії, що значно спрощує щоденну операційну роботу. З огляду на це молодий адвокат повинен мати фінансовий резерв зонайменше на кілька місяців. Клієнтська база, як правило, формується поступово протягом перших років практики. Саме тому багато

молодих адвокатів обирають змішану модель професійного розвитку, продовжуючи працювати найманими юристами в компаніях чи адвокатських об'єднаннях і паралельно розвивають власну практику. Такий підхід є не проявом непослідовності, а цілком раціональною стратегією професійного входу.

Полегшити цей етап могла б більша відкритість професійної спільноти до обговорення практичного боку старту в адвокатурі. Корисними були б орієнтовні рекомендації щодо стартових витрат, менторська підтримка молодих адвокатів, розробка спільних кредитних програм НААУ з банками, по моделі освітніх кредитів. Йдеться не про критику самої моделі професії, а про потребу в більшій прогнозованості для тих, хто вперше входить до неї.

УНІВЕРСИТЕТ ВЧИТЬ ЗАКОНУ

Розрив між університетською підготовкою і реальною адвокатською практикою — системна особливість української юридичної освіти, яка зорієнтована на передачу знань, а не на формування навичок мислення у конкретних справах. Незважаючи на це, університет виконує свою функцію, дає розуміння системи права, логіки закону, теоретичних конструкцій. Без цього фундаменту якісна практика неможлива.

Водночас клієнт приходиться не за теорією. Йому потрібне вирішення конкретної проблеми — виграна справа, закрите провадження, захищений актив. Університет цьому фактично не вчить, оскільки навчити стратегічному мисленню значно складніше, ніж передати знання норм.

Молодий правник нерідко знає закон, але ще не вміє швидко відокремити юридично значущі обставини, вибудувати процесуальну тактику, спрогнозувати поведінку опонента чи суду, належно оцінити силу доказів і ризики обраної позиції. Саме ці навички формуються через живу практику, а не під час навчання.

Практичне середовище формує й ті професійні якості, які майже неможливо повноцінно розвинути лише в аудиторії. Комунікація з клієнтом, вміння працювати з емоційно складними ситуаціями, здатність

² Звіт Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ, 2024. 20 с. URL: admin.unba.org.ua/assets/uploads/files/Komitety/Committee%20report/Звіт_Комітету_ЗПА.pdf (дата звернення: 16.03.2026).

³ Адвокатура України успішно реалізувала десятки технологічних рішень для спрощення доступу громадян до правової допомоги — Лідія Ізовітова. Unba.org.ua. НААУ. 27.11.2020. URL: unba.org.ua/news/6067-advokatura-ukraini-uspishno-realizovala-desyatki-tehnologichnih-rishen-dlya-sproshennya-dostupu-gromadyan-do-pravovoi-dopomogi-lidiya-izovitova.html (дата звернення: 16.03.2026).

пояснювати складні правові конструкції простою мовою, дотримуватися професійної дистанції та нести відповідальність за запропоноване рішення. У реальній адвокатській роботі саме ці навички часто визначають не менше, ніж знання закону.

Висновок простий: занурення в практику треба починати якомога раніше, ще в університеті. Юридичні клініки при університетах, літня практика в адвокатських об'єднаннях, волонтерська правова допомога — доступні інструменти для отримання практичних навичок.

Раннє занурення в практику важливе не лише для набуття навичок, а й для формування реалістичного уявлення про саму професію. Саме на цьому етапі студент уперше бачить, що адвокатура — це не лише судові засідання та виступи, а й велика кількість підготовчої роботи, зокрема аналіз документів, спілкування з клієнтом, дотримання строків, організація доказової бази, постійне планування. Такий досвід допомагає швидше позбутися ілюзій і одночасно правильно обрати професію.

Участь у роботі надзвичайно важлива для студентів з огляду на те, що вони, «з одного боку, набувають навичок соціальної перцепції: здатність адекватного і повного пізнання себе й інших людей і відносин; досвіду ділового спілкування; комплекс навичок, що забезпечують соціально-психологічну компетентність — здатність ефективно взаємодіяти з оточенням; практики роботи з інформацією та документами; навичок керування і «самоменеджмент» та ін. З іншого боку, формуються специфічні навички, необхідні для виконання професійних обов'язків, підвищується фаховий рівень, правова культура»⁴.

Показово, що більшість студентів-юристів уперше потрапляє до залу судового засідання вже після отримання диплома або на останніх курсах навчання, тоді як у низці європейських країн клінічна юридична освіта та практико-орієнтовані формати навчання вже тривалий час розглядаються як важливий елемент практичної підготовки майбутніх юристів⁵.

Описана різниця між університетом і практикою, це не привід нехтувати теоретичною підготовкою. Навпа-

ки, саме глибоке розуміння права дозволяє знаходити нестандартні рішення. Однак теорія і практика мають іти поруч, і чим раніше вони зустрічаються, тим органічнішим стає їх поєднання.

ПЕРШІ ПОМИЛКИ ТА ФОРМУВАННЯ СКРУПУЛЬОЗНОСТІ

Жоден юрист не починав кар'єру без помилок. Це твердження звучить банально, проте воно має принципове значення. Культура замовчування перших помилок у юридичній спільноті призводить до того, що кожен початківець переживає їх так, ніби є єдиним, хто потрапив у подібну ситуацію, що збільшує психологічний тиск.

Помилки молодих адвокатів мають кілька характерних форм. Перша — шаблонність при підготовці процесуальних документів. Молодий юрист, озброєний набором перевірених зразків, нерідко механічно адаптує їх під нову справу, не замислюючись над тим, чи підходить ця конструкція саме тут, чи відповідає вона специфіці конкретного суду або рішенням судді.

Друга — неухважність до деталей, неправильно вказані реквізити сторін, неузгодженість між вимогами у прохальній частині та доказами, помилки в обчисленні процесуальних строків. Ці технічні помилки можуть мати серйозні процесуальні наслідки і, що важливо, підривають довіру клієнта до адвоката та адвокатури загалом значно сильніше, ніж програна справа по суті.

Особливість адвокатської роботи полягає в тому, що навіть дрібна, на перший погляд, помилка може мати непропорційно серйозні наслідки. Неправильно визначений строк, пропущений додаток, неточність у реквізитах або суперечність між правовою позицією та доказами впливають не лише на процесуальний результат, а й на рівень довіри клієнта. У професії, де цінується надійність, уважність до деталей стає не просто корисною якістю, а елементом професійної репутації.

«Коли я тільки починав писати процесуальні документи, через банальну неухважність до деталей я робив помилки. Пам'ятаю свою першу серйозну помилку на роботі, це був шалений стрес. Але від цього нікуди

⁴ Кравчук, Микола, and Ольга Грицан. «ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ОСВІТА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКІВ». Актуальні проблеми правознавства, no. 2, Oct. 2021, pp. 42-48, URL: appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1206 (дата звернення: 16.03.2026).

⁵ Giddings, Jeff, and others, 'The First Wave of Modern Clinical Legal Education: The United States, Britain, Canada, and Australia', in Frank S. Bloch (ed.), *The Global Clinical Movement: Educating Lawyers for Social Justice* (2010; online edn, Oxford Academic, 1 Jan. 2011). URL: doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195381146.003.0001 (дата звернення: 16.03.2026).

не дітися, це своєрідна посвята молодого юриста. Найкраща порада, яку тут можна дати: перевіряти, перевіряти і ще раз перевіряти. Зараз я вчитую кожен документ перед відправкою до суду чи клієнту. Звичка до скрупульозності формується саме через такі болючі перші «набиті гулі».

На першому етапі кар'єри молодий адвокат може взяти за практичний орієнтир Стандарти якості надання безоплатної вторинної правничої допомоги у кримінальному процесі⁶. Попри те, що ці стандарти розроблені насамперед для сфери БВПД, їхня цінність значно ширша, вони фактично задають базову професійну рамку для роботи захисника — від належної комунікації з клієнтом і дотримання строків до повноти правової позиції, активності у збиранні й перевірці доказів та загальної дисципліни ведення справи. Для адвоката-початківця це може бути корисною «робочою рамкою» професійної звички працювати не навмання і не суто інтуїтивно, а відповідно до зрозумілих критеріїв якості.

Окремо молодому адвокату доцільно детально ознайомитися з рекомендаціями, роз'ясненнями та іншими актами НААУ, які стосуються повсякденної організації професійної діяльності. Йдеться, зокрема, про питання ведення адвокатського дос'є, збереження матеріалів справи, дотримання вимог адвокатської таємниці, оформлення ордерів, сплати внесків, професійної етики та реагування на посягання на гарантії адвокатської діяльності. Такі документи не завжди сприймаються як «практичний інструмент» на старті, однак саме вони допомагають молодому фахівцеві раніше сформувавши правильну професійну оптику та опанувати не лише *hard-skills*, а й те, як належно організувати власну роботу, убезпечити себе у відносинах із клієнтом і не допустити помилок у питаннях, які часто здаються другорядними лише на перший погляд.

Окремої уваги заслуговує питання використання інструментів штучного інтелекту молодими адвокатами. ChatGPT та аналогічні системи увійшли у практику юристів швидко, і для початківців, які виростили в цифровому середовищі, спокуса делегувати їм значну частину роботи є особливо сильною. Проблема не в самому факті використання таких інструментів, які мо-

жуть бути корисними для структурування або пошуку аналогічної практики. Проблема виникає тоді, коли молодий адвокат розпочинає практику з надмірної залежності від цих систем, не сформувавши власного критичного мислення.

Штучний інтелект відтворює патерни, але не розуміє контексту так, як його розуміє досвідчений юрист. Він не враховує специфіки конкретного суду, регіональну практику, не бачить нюансів, що відкриваються лише тому, хто «битий» у справі. Дослідження Stanford RegLab (2024) виявило, що хоча більшість юристів планують використовувати ШІ у своїй практиці, деякі форми штучного інтелекту можуть генерувати неточності та помилкові посилання приблизно в одному з трьох запитів⁷. У професії, де точність є критичною, такий рівень надійності неприйнятний.

Золоте правило для молодих адвокатів у роботі зі штучним інтелектом — це використовувати його як допоміжний інструмент, пропускаючи кожен підготовлений матеріал крізь власне критичне мислення. Практичним наслідком перших помилок, якщо адвокат ставиться до них серйозно, є формування чеклісту при підготовці документів: перевірка реквізитів, узгодженість вимог із доказами, правильне обчислення строків. Це звучить елементарно, однак саме такі перевірки запобігають переважній більшості технічних помилок. Звичка до скрупульозності не приходиться сама по собі, а формується через конкретний болісний досвід.

МЕНТОРСТВО

Питання якості наставництва в українській адвокатурі залишається одним із найбільш системно невирішених. Формально інститут стажування існує та врегульований: кандидат проходить визначений строк під керівництвом керівника стажування. Однак вирішальне значення має не лише сама наявність механізму стажування, а й те, яким змістом він наповнюється на практиці. За формально однакових умов молоді правники можуть отримувати різний рівень доступу до реальних справ, професійного зворотного зв'язку та підтримки з боку куратора. У результаті саме якість наставництва часто стає одним із ключових чинників подальшої професійної впевненості.

⁶ Стандарти якості надання безоплатної вторинної правничої допомоги у кримінальному процесі : Міністерство юстиції України від 25.02.2014, № 386/5 : станом на 13.06.2025. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14#Text (дата звернення: 16.03.2026).

⁷ Ho D.E., Kramer L., Lee M., Sanders K. Can AI Help Reduce Disparities in General Civil Cases? Evidence from Historical Legal Aid Data. Stanford RegLab. 2024. URL: law.stanford.edu/2024/01/11/hallucinating-law-legal-mistakes-with-large-language-models-are-pervasive/ (дата звернення: 16.03.2026).

Якісне наставництво в адвокатурі охоплює значно більше, ніж контроль за виконанням формальних етапів стажування. Його зміст полягає у поступовому введенні молодого фахівця в реальну професію, через обговорення процесуальної тактики, аналіз помилок у документах, пояснення логіки взаємодії з клієнтом, ознайомлення з етичними межами професії та делегування завдань із поступовим зростанням відповідальності. Саме в такій щоденній практиці і формується професійна зрілість.

Відсутність реальної наставницької підтримки має практичні наслідки. Молодий адвокат довше зберігає невпевненість у власних рішеннях, боїться брати на себе ініціативу або діє без достатньої внутрішньої опори. Дослідження Columbus Bar Association (2003) виявило, що 88 % молодих асоційованих адвокатів вважали менторство критично важливим для кар'єрного розвитку, однак лише 27 % мали доступ до ментора, коли він їм був потрібен⁸. Цей розрив між потребою та доступністю залишається актуальним.

«Мені пощастило на старті, мене оточували колеги, які з розумінням ставилися до браку досвіду. Вони направляли мене, вчили не лише складати документи чи спілкуватися в професійному середовищі, але й давали найцінніше — перших клієнтів, з якими я взаємодівав 100 % часу від імені фірми. Звісно, таку довіру треба було заслужити своєю роботою. Але саме такий підхід формує з помічника самостійного гравця.»

Наставництво в адвокатурі — це питання про довіру до молодшого покоління. Дати молодому фахівцеві реальну справу і не забрати її при першій складності, бути поруч, коли він помиляється, і допомогти проаналізувати ситуацію, а не покарати, запропонувати зростання, коли він до цього готовий. Саме цей цикл — довіра, помилка, аналіз, зростання і формує повноцінного адвоката.

Одним із можливих системних кроків є запровадження програм офіційного менторства на рівні НААУ та регіональних рад з відбором наставників, критеріями якості та механізмом зворотного зв'язку від стажистів. Горизонтальні мережі молодих адвокатів, де можна отримати пораду, знайти партнера, підтримати

одне одного, є не менш цінними, ніж офіційне наставництво, і їх варто розвивати цілеспрямовано.

ПЕРШІ КЛІЄНТИ

Питання про те, звідки беруться перші клієнти, є одним із найбільш практично важливих і водночас найменш зручних для обговорення у фаховому середовищі. На старті ці перші звернення майже ніколи не виглядають як сформована практика. Часто це точкові запити від знайомих, дрібні доручення, консультації, у яких гонорар ще не відповідає затраченому часу. Але саме з таких справ молодий адвокат уперше вчиться не просто знати право, а будувати довіру і брати реальну відповідальність за результат.

Однак лише на особистих зв'язках довгострокову практику не побудуєш. З часом ключового значення набуває професійна репутація, а в сучасних умовах її формування тісно пов'язане з публічною присутністю, фаховою впізнаваністю та участю у професійній спільноті.

Для багатьох молодих адвокатів актуальний профіль у LinkedIn може бути корисною базовою точкою професійної присутності. Значно ефективнішим інструментом є регулярні фахові публікації: коментарі до нових законів, аналіз резонансних судових рішень, відповіді на типові питання клієнтів у доступній формі. Важливо при цьому обирати нішу. У довгостроковій перспективі більш помітною зазвичай стає не універсальна, а фахова репутація. Людину, яка послідовно показує експертність у конкретній сфері, простіше ідентифікувати, рекомендувати та запам'ятати. Звісно, на початку практики є природна спокуса братися за все і певний час це виправдано. Однак паралельно варто цілеспрямовано розвивати репутацію у 1 — 2 сферах.

Заходи НААУ, конференції, семінари, круглі столи — це не лише можливість отримати залікові години з підвищення кваліфікації, а насамперед можливість бути побаченим у колі колег. Реферальний механізм — коли один адвокат рекомендує клієнта іншому за профілем, один із найпотужніших джерел нових клієнтів у юридичній сфері. Дослідження показують, що 59 % потенційних клієнтів шукали адвоката через рекомендації, зокрема від друзів, родини або інших юристів⁹.

⁸ Derocher R. J. Mentoring helps new and experienced lawyers make the connection // Bar Leader. 2006. July–August. URL: americanbar.org/groups/bar-leadership/publications/bar_leader/2005_06/3006/mentoring/ (дата звернення: 16.03.2026).

⁹ 9. Clio. 2019 Legal Trends Report. Part 2: Clients want more than just referrals. URL: clio.com/resources/legal-trends/2019-report/read-online/ (дата звернення: 16.03.2026).

Щоб колеги могли рекомендувати адвоката клієнтам, вони мають розуміти його спеціалізацію, рівень професійної підготовки та якість експертизи.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР (ПРО ЩО ПРИЙНЯТО МОВЧАТИ)

Юридична професія належить до тих сфер, у яких психологічний вимір тривалий час залишався менш проговореним, ніж аналітичні, процесуальні чи етичні аспекти роботи. У професійному середовищі досі відчутні установки на максимальну раціональність, стриманість і винесення особистого за межі зали судових засідань. Водночас для молодого адвоката така недостатня проговореність психологічних труднощів може бути особливо чутливою, адже на старті він ще не має достатнього досвіду, внутрішньої опори та відчуття стабільності.

Синдром самозванця, це поширене явище серед початківців. «Хто я такий, щоб радити клієнту?», «А раптом я помиляюся?», якщо ці питання стають хронічними, вони паралізують. При цьому характер адвокатської роботи ускладнює ситуацію: справи ведуться наодинці, обговорення обмежене адвокатською таємницею, відповідальність за долі людей з першого дня¹⁰.

Психологічне навантаження в адвокатурі має свою специфіку. Воно пов'язане не лише з високою відповідальністю, а й із постійною невизначеністю результату, конфліктністю професійного середовища та необхідністю зберігати зовнішню зібраність навіть тоді, коли всередині є сумніви та втома. У доповіді Національної робочої групи з питань благополуччя юристів прямо зазначено, що юридична професія є дедалі більш конкурентною та стресовою, а питання психологічного стану правників більше не можна ігнорувати¹¹.

Окрема складність полягає в тому, що робоче навантаження адвоката не завжди закінчується разом із судовим засіданням чи закриттям ноутбука. Справи, пов'язані з сімейними конфліктами, кримі-

нальними провадженнями, втратою майна, безпеки чи репутації, часто мають сильний емоційний компонент. Для тих, хто регулярно працює з чужою травмою або кризовими ситуаціями, описується явище compassion fatigue — сукупний фізичний, емоційний і психологічний ефект постійного контакту з травматичними історіями чи подіями під час надання допомоги. Для молодого адвоката, який ще не навчився тримати професійну дистанцію, така залученість може відчуватися особливо гостро¹².

Водночас професійна стійкість не означає повного ігнорування власного емоційного стану. Навпаки, здатність вчасно помічати втому, тривогу, ознаки виснаження або втрату внутрішньої зібраності є частиною зрілої професійної поведінки. У цьому сенсі турбота про власну психологічну витривалість не протиставляється професіоналізму, а є однією з умов його збереження.

На початку професійного шляху особливо важливо усвідомити просту річ: психологічні труднощі самі по собі не свідчать про непридатність до професії. Не менш важливо мати коло людей, з якими можна безпечно обговорити складні аспекти практики, як то наставника, колег, професійну спільноту. Не варто недооцінювати і базові речі, такі як сон, регулярний відпочинок, хоча б мінімальне розмежування робочого та особистого часу. У фахових рекомендаціях для юридичної спільноти окремо наголошується на потребі зменшувати стигму звернення по допомогу, розвивати підтримувальне професійне середовище та створювати можливості для менторства¹³.

У ширшому сенсі відкрите й спокійне визнання психологічного виміру адвокатської роботи є не проявом слабкості, а ознакою професійної зрілості. Чим раніше молодий адвокат усвідомлює, що витривалість у професії ґрунтується не лише на знаннях і дисципліні, а й на здатності дбати про власний внутрішній ресурс, тим більш стійким і довготривалим може бути його професійний шлях.

¹⁰ Kwan N. Overcome Your Fraudulent Feelings and Kick Out the Impostor Syndrome // American Bar Association. 2019. Nov. 25. URL: americanbar.org/groups/young_lawyers/resources/after-the-bar/personal-financial/overcome-your-fraudulent-feelings-and-kick-out-the-impostor-syndrome/ (дата звернення: 16.03.2026).

¹¹ National Task Force on Lawyer Well-Being. The Path to Lawyer Well-Being: Practical Recommendations for Positive Change. URL: lawyerwellbeing.net/wp-content/uploads/2017/11/Lawyer-Wellbeing-Report.pdf (дата звернення: 16.03.2026).

¹² American Bar Association. Compassion fatigue. URL: americanbar.org/groups/lawyer_assistance/resources/compassion_fatigue/ (дата звернення: 16.03.2026).

¹³ National Task Force on Lawyer Well-Being. Там само.

РОЛЬ МОЛОДІЖНОГО КОМІТЕТУ НААУ «UNBA NEXTGEN»

Національна асоціація адвокатів України усвідомлює важливість підтримки молодих адвокатів. У червні 2018 року було створено Молодіжний комітет НААУ — «UNBA NextGen», де NextGen є аббревіатурою від Next Generation («Наступне покоління НААУ»). Це постійно діючий колегіальний дорадчий орган при НААУ, призначений для молодих адвокатів віком до 40 років¹⁴.

Метою діяльності Комітету є забезпечення якісного, прогресивного, ефективного та сталого розвитку адвокатури з точки зору тягlosti поколінь, сприяння кар'єрному зростанню молодих адвокатів через освітню діяльність, встановлення найкращих стандартів адвокатської професії та інтеграції молоді в роботу органів адвокатського самоврядування¹⁵.

Діяльність Комітету виходить далеко за межі формальних зустрічей. У 2025 році НААУ реалізував низку системних проєктів, які безпосередньо впливають на умови входу молодих адвокатів до професії. Показовим є проєкт з підтримки ментального здоров'я українських адвокатів під час війни, який реалізується НААУ за підтримки Міжнародної асоціації юристів (ІВА)¹⁶.

Голова Молодіжного Комітету Ігор Андреев під час обговорення цього проєкту виділив три ключові проблеми, з якими стикаються молоді адвокати. По-перше, велика кількість з них перебувають на роздоріжжі — не знають, як реалізувати себе в такий непростий час, перебувають у постійному стресі через невідомість. По-друге, частина адвокатів, які вимушено виїхали з країни і зараз повернулися, намагаються також повернутися до професії — перебуваючи у великому стресі після вимушеної перерви у практиці. По-третє, загальне психологічне навантаження на молодих адвокатів зросло у рази порівняно з мирним часом¹⁷.

Конкретним прикладом системної підтримки стало також запровадження серії воркшопів для адвокатів, присвячених недопущенню порушень гарантій адвокатської діяльності та інструментам протидії незаконному втручання. Як зазначив Ігор Андреев на відкритті першого такого воркшопу: «Адвокат виступає у процесі не лише стороною, але й мішенню. Тож важливо не лише знати свої права, але й вміння щодня їх захищати. Саме для цього ми створюємо цю платформу — воркшопи, які говорять мовою практики. Ми маємо сформуувати у молодих адвокатів чітке розуміння механізмів самозахисту, етичної відповідальності та меж професійної безпеки»¹⁸.

UNBA NextGen активно організовує заходи з підвищення кваліфікації, фахові дискусії на актуальні теми, створює регіональні представництва у всіх областях України. Комітет співпрацює з іншими комітетами НААУ, міжнародними молодіжними асоціаціями адвокатів, надає консультативну допомогу молодим адвокатам. Саме такі ініціативи формують середовище підтримки для початківців — середовище, де можна отримати пораду, знайти партнера, підтримати одне одного на шляху професійного становлення¹⁹.

ВИСНОВКИ

Отже, молодий адвокат не проблема для адвокатури, а її майбутнє. Від того, яким буде середовище, в яке він входить, залежать не лише окремі кар'єри, а рівень правосуддя в Україні загалом. Проблеми та виклики, описані у статті, не вирішуються самі по собі.

Наразі можна констатувати, що описані проблеми є системними, відомими та вирішуваними. Від послідовності адвокатської спільноти у їх вирішенні залежатиме, чи матиме Україна через десятиліття сильну, незалежну адвокатуру, чи отримає відтік талановитих юристів, що не знайшли підтримки на початку шляху.

¹⁴ Положення про Молодіжний комітет НААУ «UNBA NextGen», затверджене рішенням Ради адвокатів України від 02.06.2018 № 94. URL: unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2018-06-02-polozhennya-94_5b4497b8cee24.pdf (дата звернення: 16.03.2026).

¹⁵ American Bar Association. Compassion fatigue URL: americanbar.org/groups/lawyer_assistance/resources/compassion_fatigue/ (дата звернення: 16.03.2026).

¹⁶ Зустріч щодо проєкту з підтримки ментального здоров'я українських адвокатів під час війни. 22.01.2025. Офіційний вебсайт НААУ. URL: unba.org.ua/news/9918-zustrich-shchodo-proektu-z-pidtrimki-mental-nogo-zdorov-ya-ukrayins-kih-advokativ-pid-chas-vijni.html (дата звернення: 16.03.2026).

¹⁷ Звіт Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen за 2025 рік. URL: unba.org.ua/assets/uploads/files/Komitety/Committee%20report/Youth%20Committee%20%20UNBA%20NextGen_2025.pdf (дата звернення: 16.03.2026).

¹⁸ Захист адвокатської діяльності: стартувала серія воркшопів від НААУ. Unba.org.ua. 21.04.2025. URL: unba.org.ua/news/10195-zahist-advokats-koi-diyal-nosti-startuvala-seriya-vorkshopiv-vid-naau.html (дата звернення: 16.03.2026).

¹⁹ Звіт Молодіжного Комітету НААУ. Там само.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАБРУДНЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Ірина Василик, адвокат, представник НААУ у м. Кракові, Республіка Польща

Питання про охорону навколишнього середовища для українських громадян у Польщі важливе тим, що у процесі життя і діяльності, безпосередньо чи опосередковано, вони також включені у цей процес, оскільки користуються природним середовищем держави (ліси, річки і т. п.), громадським транспортом чи власним авто, послугами з вивезення сміття тощо. Найважливішою темою в цьому контексті є контроль за використанням транспорту і відходів. Тому важливо розуміти відповідальність, в тому числі кримінальну, за правопорушення в сфері екології.

ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ

Згідно з чинним законодавством охорона довкілля в Польщі є не лише важливим соціальним питанням, а й конституційною цінністю. Стаття 74 Конституції Республіки Польща чітко зазначає, що органи державної влади зобов'язані проводити політику, яка забезпечує екологічну безпеку для нинішнього та майбутніх поколінь. Це означає, що турбота про стан природи, повітря, води та ґрунту є не доброю волею держави, а конституційним обов'язком органів влади, за який можуть нести відповідальність окремі державні установи.

Потреба в охороні довкілля стає особливо актуальною в контексті динамічної урбанізації та промислової діяльності. Експансивне розширення міст, зростання дорожнього руху та споживацький спосіб життя чинять зростаючий тиск на природне середовище. Проблеми, пов'язані з цивілізаційною розбудовою, такі як викиди забруднюючих речовин, деградація води та ґрунту, а також швидка експлуатація природних ресурсів — це явища, які можуть легко призвести до незворотної шкоди природному середовищу.

Тому конституційний підхід до охорони довкілля має не лише декларативний вимір, але й практичний, забезпечуючи основу для створення подальших нормативних актів, забезпечення виконання положень та, що найважливіше, запровадження кримінальної відповідальності для тих, хто завдає шкоди довкіллю.

В епоху численних екологічних проблем кримінальне переслідування за заборонені дії проти навколишнього середовища є невід'ємною рисою відповідальної державної політики.

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС ПРО ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кримінальна відповідальність за екологічні злочини в Польщі ґрунтується переважно на положеннях розділу XXII Кримінального кодексу (статті 181 — 188), який регулює діяльність, що вважається особливо шкідливою для природи та здоров'я населення. Законодавець встановив покарання, серед іншого, за забруднення води, повітря та ґрунту, незаконне зберігання або транспортування відходів, викид шкідливих речовин у навколишнє середовище та незаконне управління небезпечними речовинами.

Зокрема, слід звернути увагу на положення, що містяться у статтях 181 — 183 Кримінального кодексу, які регулюють кримінальну відповідальність за найсерйозніші екологічні злочини. Стаття 181 стосується знищення природи, включаючи рослинний і тваринний світ, особливо в охоронних зонах, що передбачає покарання до 5 років позбавлення волі або до 8 років у разі тяжких наслідків. Стаття 182 передбачає за забруднення води, повітря або ґрунту речовинами, які можуть загрожувати здоров'ю або життю, таку ж верхню межу покарання. У свою чергу, стаття 183 охоплює

незаконне поводження з відходами та небезпечними речовинами — їх незаконне зберігання, транспортування або залишення. Відповідальність може застосовуватися як до навмисних, так і до ненавмисних дій, якщо вони призводять до загрози для навколишнього середовища.

У цьому контексті варто зазначити, що законодавець розрізняє навмисні та ненавмисні злочини. У багатьох випадках — наприклад, забруднення навколишнього середовища — закон також передбачає відповідальність за дії, вчинені ненавмисно (наприклад, через недбалість, відсутність заходів безпеки або технічну некомпетентність). Тому відповідальність залежить не лише від недобросовісності, а й від відсутності належної обачності. Це особливо важливо в контексті осіб, які обіймають керівні посади, наприклад, на промислових підприємствах, де легко може статися ненавмисна шкода навколишньому середовищу.

Істотну зміну було внесено поправкою 2022 року до Кримінального кодексу (Вісник законів від 2022 року, позиція 2600), яка значно посилила покарання за екологічні злочини, зокрема: шляхом збільшення верхньої межі покарання, обмеження можливості умовного припинення провадження та розширення сфери відповідальності колективних суб'єктів. Ці зміни були відповіддю на зростаючі загрози довкіллю та необхідність більш ефективного правоохоронного застосування проти серйозних винуватців у заподіянні шкоди довкіллю.

«ПОЗАКОДЕКСОВІ» ПОЛОЖЕННЯ

Окрім положень Кримінального кодексу, відповідальність за дії проти навколишнього середовища може також виникати з так званих «позакодексових» кримінальних положень. Вони розпоршені по численних конкретних законах. Одним з найважливіших законів у цьому відношенні є Закон про охорону навколишнього середовища, який передбачає, серед іншого, санкції за порушення зобов'язання отримувати екологічні дозволи, перевищення норм викидів або невиконання моніторингу забруднення. Покарання згідно із Законом про охорону навколишнього середовища включають штрафи, обмеження волі та навіть позбавлення волі за серйозні правопорушення.

Закон про відходи також відіграє значну роль у контексті кримінальної відповідальності за шкоду навколишньому середовищу. Він регулює відпові-

дальність за незаконне управління відходами, таке як скидання відходів у ліси, спалювання заборонених речовин у печах та незаконне перевезення відходів. Аналогічно, Закон про охорону природи запроваджує санкції за пошкодження охоронних територій, вирубку дерев без дозволу та заподіяння шкоди охоронюваним видам.

Варто зазначити, що багато з цих порушень можна класифікувати як проступки або тяжкі злочини, залежно від масштабу шкоди та наміру правопорушника. Таким чином, ці «позакодексові» положення доповнюють Кримінальний кодекс, дозволяючи переслідувати та карати за поведінку, яка прямо не охоплюється ним, але становить реальну загрозу для навколишнього середовища.

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОВКІЛЛЯМ

На практиці застосування кримінального законодавства у справах, пов'язаних з довкіллям, стикається з багатьма труднощами, особливо доказовими. Однією з найбільших проблем є доведення причинно-наслідкового зв'язку між діями правопорушника та конкретною шкодою, завданою довкіллю. Забруднення або деградація можуть бути не миттєвими, а накопичуватися з часом. Ще одним фактором, що ускладнює кримінальну відповідальність за шкоду довкіллю, може бути множинність відповідальних осіб, що вимагає індивідуалізації кримінальної відповідальності. Ці фактори роблять роль судових експертів та екологічної експертизи вирішальною. Саме експерти з різних галузей оцінюють, серед іншого, ступінь шкідливості речовин, масштаби шкоди довкіллю та вплив на людей і природу.

Незважаючи на це, рівень розкриття екологічних злочинів залишається низьким. Основними причинами є труднощі з ідентифікацією правопорушника, брак спеціалізованих знань у правоохоронних органах та низький рівень суспільного інтересу. Багато злочинів, таких як незаконне скидання відходів, залишаються непоміченими протягом тривалого часу, а кримінальні провадження порушуються лише після висвітлення окремих випадків у ЗМІ. Крім того, деякі справи закінчуються адміністративним провадженням або провадженням про проступки без будь-яких кримінальних санкцій.

НАЛЕЖНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ: ЩО СЛІД ПАМ'ЯТАТИ

Валерія Шкварко, секретар Комітету НААУ
з питань цивільного права та процесу

Кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу (ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 16 Цивільного кодексу України¹).

Зверненню особи до суду за захистом порушених прав та законних інтересів зазвичай передують збирання інформації в доступних ресурсах та спілкування / консультація з адвокатом / юристом. Трапляються непоодинокі випадки, коли особа, отримавши інформацію в інформпросторі, вирішує самостійно боротися за «правду». Обидва способи мають право на життя, та найголовніше — пам'ятати, що одним з найважливіших завдань, які перед вами постануть, є визначення конкретного способу захисту порушеного права / інтересу. Зда-

валося б, що може бути легшим, але аналізуючи рішення судів, ми стикаємось з тим, що це далеко не так легко, що тягне за собою негативні наслідки для позивача. Отже, визначення конкретного способу захисту є одним із визначальних аспектів при ухваленні рішення. Чому так — розглянемо в статті з точки зору напрацювань Верховного Суду.

Першочергово звернемо увагу на те, що відсутність порушеного, невизнаного або оспореного відповідачем приватного (цивільного) права (інтересу) позивача є самостійною підставою для відмови в позові (постанова Верховного Суду 22.03.2023 у справі № 509/5080/18).

Далі, озброївшись напрацюваннями Верховного Суду, визначаємо критерії, які слід взяти до уваги до написання позову та підготовки пакета документів. Позаяк позиція Великої Палати Верховного Суду², викладена в постанові від 02.02.2021 у справі № 925/642/19, говорить, що позивач, тобто особа, яка подала позов, самостійно визначається з порушеним, невизнаним чи оспорюваним правом або охоронюваним законом інтересом, які потребують судового захисту. Обґрунтованість підстав звернення до суду оцінюються судом у кожній конкретній справі за результатами розгляду позову.

Під способами захисту суб'єктивних прав розуміють закріплені законом матеріально-правові заходи охоронного характеру, за допомогою яких проводиться поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника (п. 5.5 постанови ВП ВС від 22.08.2018 у справі № 925/1265/16).

При цьому під ефективним засобом (способом) необхідно розуміти такий, що спричиняє потрібні результати, наслідки, тобто матиме найбільший ефект щодо відновлення відповідних прав, свобод та інтересів на стільки, на скільки це можливо. Обраний позивачем спосіб захисту має бути передбачений законом або договором.

ВП ВС неодноразово зазначала, що застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення. Такі право

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Далі за текстом — ВП ВС.

чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам (подібні висновки викладені у постановках ВП ВС від 05.06.2018 у справі № 338/180/17 (п. 57), від 11.09.2018 у справі № 905/1926/16 (п. 40), від 30.01.2019 у справі № 569/17272/15-ц, від 11.09.2019 у справі № 487/10132/14-ц (п. 89), від 16.06.2020 у справі № 145/2047/16-ц (п. 7.23)).

Разом з тим у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду³ від 04.10.2023 у справі № 446/1/22 говориться, що суду завжди необхідно враховувати, до яких наслідків призведе застосування того чи іншого способу захисту: чи призведе це до тієї кінцевої мети, яку прагне досягнути позивач, звертаючись до суду. Водночас у цій же постанові згадуються й інші постанови ВС.

Зауважу, що КЦС ВС в постанові від 18.09.2023 у справі № 582/18/21 дає чітке розуміння, що приватно-правовими нормами визначене обмежене коло підстав відмови у судовому захисті цивільного права та інтересу особи, зокрема до них належать: необґрунтованість позовних вимог (встановлена судом відсутність порушеного права або охоронюваного законом інтересу позивача); зловживання матеріальними правами; обрання позивачем неналежного способу захисту його порушеного права / інтересу; вплив позовної давності. Така позиція узгоджується і з іншими постановами, зокрема з постановою КЦС ВС від 08.11.2023 у справі № 761/42030/21.

Таким чином, завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси позивача, власне, порушені, а учасники використовують цивільне судочинство для такого захисту (постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати КЦС від 05.09.2019 у справі № 638/2304/17).

У доробку Верховного Суду містяться постанови, які стануть у пригоді практикуючим юристам / адвокатам і не тільки при визначенні позиції та належного способу захисту. Розглянемо деякі з них.

Найбільш поширена плутанина зустрічається в категорії справ щодо віндикаційних та негаторних спорів.

Що ж нам говорить з цього приводу вищий суд? А Верховний Суд виснував, що визначальним критерієм для розмежування віндикаційного та негаторного позовів є наявність або відсутність в особі права володіння майном на момент звернення з позовом до суду. Враховуючи специфіку речей в обороті, володіння рухомими та нерухомими речами відрізняється: якщо для володіння першими важливо встановити факт їх фізичного утримання, то володіння другими може бути підтверджене, зокрема, фактом державної реєстрації права власності на це майно у встановленому законом порядку (постанова ВП ВС від 20.06.2023 у справі № 362/2707/19).

Разом з тим у постанові КЦС ВС від 06.03.2024 у справі № 548/837/21 говориться, що «метою віндикаційного позову є забезпечення введення власника у володіння майном, якого він був незаконно позбавлений. У випадку позбавлення власника володіння нерухомим майном означене введення полягає у внесенні запису про державну реєстрацію за власником права власності на нерухоме майно (принцип реєстраційного підтвердження володіння нерухомістю). Задоволення вимоги про витребування нерухомого майна з незаконного володіння особи, за якою воно зареєстроване на праві власності, відповідає речово-правовому характеру віндикаційного позову та призводить до ефективного захисту прав власника. У тих випадках, коли має бути застосована вимога про витребування майна з чужого незаконного володіння, вимога власника про визнання права власності чи інші його вимоги, спрямовані на уникнення застосування приписів ст. 387 і 388 ЦК, є неефективними. Власник з дотриманням вимог ст. 387 і 388 ЦК може витребувати належне йому майно від особи, яка є останнім його набувачем, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене до того, як воно потрапило у володіння останнього набувача. Для такого витребування оспорювання наступних рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування, договорів, інших правочинів щодо спірного майна і документів, що посвідчують відповідне право, не є ефективним способом захисту права власника». За таких обставин ефективним способом захисту права особи є віндикаційний позов до особи, за якою зареєстровано право власності на спірну земельну ділянку, а не позов про

³ Далі за текстом — КЦС ВС.

визнання права власності та про визнання недійсними рішень сільської ради (така позиція узгоджується з позицією ВП ВС від 14.11.2018 у справі № 183/1617/16-ц).

У спорах щодо незаконного припинення права власності спадкодавця на нерухоме майно та вибуття цього майна з власності спадкодавця поза його волю за його життя звертаємось до постанови КЦС ВС від 17.04.2024 у справі № 183/1672/22, де чітко прописано, що вимоги спадкоємця щодо визнання права власності на спірне майно в порядку спадкування за законом є належним способом захисту. Спадкоємець, який прийняв у спадщину нерухоме майно, ще до його державної реєстрації має право витребувати це майно від його добросовісного набувача з підстав, передбачених ст. 388 ЦК, зокрема у разі, якщо воно вибуло з володіння спадкодавця поза волею останнього.

Верховний Суд виснував, якщо нікчемність договору іпотеки має наслідком нікчемність пункту кредитного договору, в якому є посилання на правовідносини іпотеки, то, відповідно, наслідком нікчемності договору іпотеки та вищевказаного пункту кредитного договору є незаконність заборони, накладеної на майно позивача, та скасування вказаної заборони. І такий спосіб є цілком ефективним способом захисту права позивача на розпорядження його майном. Саме після реалізації такого способу захисту позивач не буде вимушений повторно звертатися до суду, він є ефективним, оскільки спроможний захистити порушені права та буде відповідати принципу процесуальної економії (постанова КЦС ВС від 24.04.2024, справа № 512/480/16).

ВП ВС вважає, що при розгляді справ про поділ спільного сумісного майна подружжя (жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі) встановлення обсягу спільно нажитого майна є передусім питаннями доведення відповідних обставин, спростування чи неспростування презумпції спільної сумісної власності, які суд вирішує в мотивувальній частині свого рішення. Більше того, відповідне судові рішення лише підтверджує наявність режиму спільного сумісного майна, і для такого підтвердження заявлення вимоги про визнання певних об'єктів спільним сумісним майном та, як наслідок, зазначення в резолютивній частині судового рішення про таке визнання не є необхідним. Ефективним способом захи-

сту за таких умов є саме вирішення вимоги про поділ спільного сумісного майна (постанова від 23.01.2024, справа № 523/14489/15-ц).

Верховний Суд у постанові від 26.08.2025 у справі № 760/14091/22 виснував, що визнання права власності на транспортний засіб є ефективним, оскільки заявлена вимога спрямована на захист цивільного права, відповідає змісту порушеного права та в обраний ним спосіб забезпечить реальне поновлення / захист його порушеного права. Пред'явлення окремої вимоги про зняття арешту зі спірного транспортного засобу у цьому конкретному випадку не є обов'язковим, оскільки примусове відчуження майна на користь військової частини відбулося не в порядку виконання виконавчого документа та не внаслідок дій державного виконавця у межах виконавчого провадження, а тому посилання суду апеляційної інстанції на положення ст. 59 Закону України «Про виконавче провадження» не є обґрунтованим.

Електронні торги з реалізації майна можуть бути визнані недійсними, якщо на момент їх проведення майно не належало боржнику у виконавчому провадженні. Вимоги позивача про визнання недійсними акта про проведені електронні торги та свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів є неналежними (неефективними) способами захисту (постанова КЦС ВС від 26.08.2025, справа № 761/14995/22).

Далі хочеться зацентувати увагу на наболілому, але актуальному питанні в реаліях сьогодення — постанові КЦС ВС від 08.10.2025 у справі № 357/9150/24. У згаданій постанові Верховний Суд вказує на те, що за наявності припущень про факт смерті фізичної особи, у тому числі у зв'язку з воєнними діями, без достовірних доказів, які свідчать про цей факт, правильним буде звернення до суду із заявою про оголошення судом особи померлою (ч. 2 ст. 46 ЦК), а не із заявою про встановлення факту смерті цієї фізичної особи (п. 8 ч. 1 ст. 315 ЦПК).

Насамкінець, підсумовуючи викладене, підкреслюю, що спосіб захисту права є ефективним тоді, коли він забезпечуватиме поновлення порушеного права, а у разі неможливості такого поновлення — гарантуватиме можливість отримати відповідну компенсацію. Тобто цей захист має бути повним і забезпечувати у такий спосіб досягнення мети правосуддя та процесуальну економію (див. постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі

№ 910/3009/18 (пункт 63), від 8 лютого 2022 року у справі № 209/3085/20 (пункт 24), від 21 вересня 2022 року у справі № 908/976/190 (пункти 5.6, 5.9)). Згідно з принципом процесуальної економії штучне подвоєння судового процесу (тобто вирішення одного спору у декількох судових справах в одній чи декількох судових юрисдикціях) є неприпустимим. Вирішення справи у суді в одному судовому процесі має усунути необхідність у новому зверненні до суду для вжиття додаткових засобів захисту (див. постанови Великої Палати Верховного Суду від 22.09.2020 у справі № 910/3009/18 (п. 63), від 19.01.2021 у справі № 916/1415/19 (п. 6.13), від 26.01.2021 у справі № 522/1528/15-ц (п. 82), від 02.02.2021 у справі № 925/642/19 (п. 50), від 06.04.2021 у справі № 910/10011/19 (п. 94), від 20.10.2021 у справі № 9901/554/19 (п. 19), від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20

(п. 24), від 21.09.2022 у справі 908/976/190 (п. 5.6), від 22.09.2022 у справі № 462/5368/16-ц (п. 44)). Інакше кажучи, не є ефективним той спосіб захисту, який у разі задоволення відповідного позову не відновлює повністю порушене, оспорюване право, а відповідне судове рішення створює передумови для іншого судового процесу, в якому відбуватиметься захист права позивача, чи таке рішення об'єктивно неможливо буде виконати.

Отже, проаналізувавши загальну тенденцію, викладену в різних постановках Верховного Суду, ми маємо змогу вчасно та правильно зорієнтуватися в справі та зекономити час і сили, визначивши спосіб захисту. У статті не розглянуто всіх можливих ситуацій, але наведено основні постанови, на які варто звернути увагу під час вивчення матеріалів справи та підготовки їх для подання до суду.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

З'ЯСУВАННЯ ДУМКИ ДИТИНИ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог щодо визначення місця проживання дитини в умовах воєнного стану. Ця проблема є актуальною, оскільки потребує визначення обставин стосовно необхідності з'ясування думки дитини в режимі відеоконференції як умови для реалізації такого права з урахуванням умов триваючої широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України, коли дитина перебуває на території іншої держави, яка надає притулок громадянам України.

Спосіб захисту порушеного права повинен бути таким, що найефективніше захищає або відновлює порушене право позивача, тобто повинен бути належним. Належний спосіб захисту повинен гарантувати особі повне відновлення порушеного права та/або можливість отримання нею відповідного відшкодування (див. п. 8.54 постанови Великої Палати Верховного Суду від 11.01.2022 у справі № 910/10784/16 (провадження № 12-30Гс21))¹.

Приватно-правовими нормами визначено обмежене коло підстав відмови у судовому захисті цивільного права та інтересу особи, зокрема, до них належать: необґрунтованість позовних вимог (установлена судом відсутність порушеного права або охоронюваного законом інтересу позивача); зловживання матеріальними правами; обрання позивачем неналежного

способу захисту його порушеного права / інтересу; вплив позовної давності (див., зокрема, постанову Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 08.11.2023 у справі № 761/42030/21², постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 11.12.2023 у справі № 607/20787/19 (провадження № 61-11625сво22)³).

Загальні засади регулювання сімейних відносин визначено у ст. 7 Сімейного кодексу України⁴, згідно з якою жінка та чоловік мають рівні права й обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї. Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини від 20.11.1989⁵, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких

¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.01.2022 у справі № 910/10784/16. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105637695.

² Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 08.11.2023 у справі № 761/42030/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114834992.

³ Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 11.12.2023 у справі № 607/20787/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/116606725.

⁴ Далі за текстом — СК.

⁵ Далі за текстом — Конвенція про права дитини.

надана Верховною Радою України. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини.

Згідно з пунктами 1, 2 ст. 3 Конвенції про права дитини в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Дитині забезпечується такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом.

Дитина має право знати своїх батьків і право на їх піклування (ст. 7 Конвенції про права дитини).

Відповідно до ч. 1 ст. 18, ч. 1 ст. 27 Конвенції про права дитини держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку.

ЄСПЛ зауважує, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути приділена найважливішим інтересам дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків (HUNT v. UKRAINE, № 31111/04, § 54, ЄСПЛ, від 07.12.2006⁶).

При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, в якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, в якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному,

спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (MAMCHUR v. UKRAINE, № 10383/09, § 100, ЄСПЛ, від 16.07.2015⁷).

Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи й основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини (ч. 3 ст. 11 Закону України № 2402 від 26.04.2001 «Про охорону дитинства»⁸).

Мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини, крім випадку, передбаченого ч. 5 ст. 157 цього Кодексу (ст. 141 СК).

Відповідно до ст. 160 СК місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків і самої дитини. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самою.

Якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення (ч. 1 ст. 161 СК).

Аналіз наведених норм права, практики Європейського суду з прав людини дає підстави для висновку, що *рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток і належне виховання*, і в першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи з об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків. Міжнародні та національні норми не містять положень, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною. При

⁶ Case of Hunt v. Ukraine (Application no. 31111/04). JUDGMENT STRASBOURG 7 December 2006. FINAL 07/03/2007. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/#%22ta%22bview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-78410%22>).

⁷ Case of Mamchur v. Ukraine (Application no. 10383/09). JUDGMENT STRASBOURG 16 July 2015 FINAL 16/10/2015. URL: <http://echr.coe.int/#%22fulltext%22:%22MAMCHUR%20v.%20UKRAINE%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-156388%22>).

⁸ Далі за текстом — Закон № 2402.

визначенні місця проживання дитини судами необхідно крізь призму врахування найкращих інтересів дитини встановлювати і надавати належну правову оцінку всім обставинам справи, які мають значення для правильного вирішення спору.

Відповідно до ст. 171 СК дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особи, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її місця проживання. Суд має право ухвалити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

При розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, виселення дитини, зняття дитини з реєстрації місця проживання, визнання дитини такою, що втратила право користування житловим приміщенням, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним *обов'язковою є участь органу опіки та піклування*, представленого належною юридичною особою.

Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, отриманих у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи (частини 4 і 5 ст. 19 СК).

У ч. 6 ст. 19 СК передбачено, що суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

Норми Конвенції про права дитини вказують про те, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ст. 3), це узгоджується з нормами Конституції України та законів України, тому саме її норми зобов'язані враховувати усі суди України, розглядаючи справи, які стосуються прав дітей.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що при визначенні місця проживання дитини першочергова увага приділяється *якнайкращому забезпеченню інтересів дитини* в силу вимог ст. 3 Конвенції про права дитини.

Ситуація, в якій батьки не в змозі віднайти такі способи за взаємним погодженням, потребує втручання органів державної влади, зокрема суду, з метою забезпечення належних стосунків між дитиною та батьками, які є фундаментальними для благополуччя дитини. Діти потребують уваги, підтримки і любові обох батьків та є найбільш вразливою стороною в ході будь-яких сімейних конфліктів. Судам слід пам'ятати, що основним суб'єктом, на якого має вплив ухвалене рішення у сімейних спорах цієї категорії, є саме дитина.

У спорах про визначення місця проживання дитини суди мають крізь призму врахування найкращих інтересів дитини встановити та надати належну правову оцінку всім обставинам справи, які мають значення для правильного вирішення спору, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини та обов'язком батьків діяти в її інтересах. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків (моральні якості матері та батька як вихователів).

Моральними якостями, які можуть негативно вплинути на виховання дитини, є, зокрема, зловживання спиртними напоями, наркотичними речовинами, перебування на диспансерному нагляді, притягнення до кримінальної чи адміністративної відповідальності; відносини, які існують між кожним із батьків і дитиною (встановлення повного чи часткового виконання батьківських обов'язків, наявність причин, що впливають на виконання батьківських обов'язків; установлення, чи враховують мати / батько інтереси дитини, чи є взаєморозуміння між кожним із батьків і дитиною); можливість створення дитині належних умов для виховання і розвитку (наявність самостійного доходу, належних житлових умов у кожного з батьків); стан здоров'я дитини (наявність хвороб у дитини, що потребують посиленого догляду, наявність у батьків навичок щодо надання первинної медичної допомоги); стан безпеки дитини (можливість створення дитині безпечних умов для життя та розвитку) тощо.

Наведене тлумачення ст. 161 СК при розгляді категорії справ, що стосуються надчутливої сфери правовідносин (оскільки йдеться не просто про спір між позивачем і відповідачем, а про долю дитини), є сталим та однозначним у практиці Верховного Суду.

З огляду на введення воєнного стану в Україні, вирішуючи спори, що стосуються прав та інтересів дитини, першочерговим завданням держави є забезпечення її безпеки і права на життя. Сам факт запровадження на території України воєнного стану не є достатньою підставою для визначення місця проживання дитини з одним із батьків. Водночас обставини, пов'язані з безпекою дитини та наслідками бойових дій, є суттєвими, підлягають установленню та оцінці судом. При вирішенні спору про місце проживання дитини під час воєнного стану суди мають оцінювати всі обставини справи в їх сукупності, застосовувати гнучкі підходи до ухвалення рішення у справі з урахуванням найкращих інтересів дитини, балансу між інтересами дитини та правами батьків на її виховання.

Розглянемо приклад судової практики щодо позовних вимог стосовно визначення місця проживання дитини в умовах воєнного стану, коли дитина перебуває на території іншої держави, яка надає притулок громадянам України.

До Індустріального районного суду м. Дніпропетровська звернувся ОСОБА_1 з позовом до ОСОБА_3, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору — орган опіки та піклування Краматорської міської ради про визначення місця проживання дітей.

Суд, заслухавши позивача, представника відповідача, представника третьої особи, думку дитини, дослідивши докази по справі, вважає, що позов ОСОБА_1 до ОСОБА_3, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, — орган опіки та піклування Краматорської міської ради про визначення місця проживання дітей, підлягає задоволенню.

Рішенням Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 08.01.2025⁹ позов ОСОБА_3 до ОСОБА_1, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, — орган опіки та піклування Краматорської міської ради, про визначення місця проживання дітей, задоволено. Визначено місце проживання дитини ОСОБА_4 та дитини ОСОБА_5 разом із батьком ОСОБА_3.

В апеляційній скаргі представник ОСОБА_1 — ОСОБА_2, посилаючись на порушення норм процесуального та неправильне застосування норм матеріального права, ставить питання про скасування оскаржуваного рішення та ухвалення нового судового рішення про відмову в задоволенні позову.

При визначенні місця проживання дітей із батьком місцевий суд безпідставно взяв до уваги як належний доказ забезпечення дітей житлом, житловий договір від 01.05.2022, укладений між Рейнхольд і ОСОБА_9 та ОСОБА_10 і ОСОБА_6.

Колегія звертає увагу, що наданий позивачем житловий договір від 01.05.2022, викладений у простій письмовій формі українською мовою, містить підпис однієї особи. Згідно з поясненнями в судовому засіданні суду апеляційної інстанції позивач визнав, що договір, який викладений українською мовою, підписаний особою, яка не володіє українською мовою, — орендодавцем житла.

Твердження позивача, що житловий договір укладався у двох примірниках українською і німецькою мовами й обидва примірники ідентичні за змістом, є недоведеними; переклад зазначеного договору, який викладений німецькою мовою і підписаний обома сторонами договору, суду не наданий; клопотання про представлення суду зазначеного доказу не заявлене, що підтверджується матеріалами справи, протоколом і звукозаписом судового засідання.

Ураховуючи викладене, позивачем не доведено, що діти мають належні побутові умови для проживання, розвитку. Зокрема, позивачем не надані належні та допустимі докази щодо оренди ним певного житла для проживання дітей, характеристики відповідного житлового приміщення, обладнання такого приміщення необхідними для кожного з дітей меблями тощо. Позивачем не доведено твердження, що строк оренди житла продовжено станом на час подання позову та на теперішній час.

Отже, позивачем не доведено факт проживання дітей у прийнятних побутових умовах, забезпечення проживання дітей у певному житловому приміщенні протягом будь-якого періоду часу.

Крім того, колегія взяла до уваги, що органом опіки та піклування Краматорської міської ради надано лист № 01-49/2935 від 19.12.2023 про неможливість надання висновку щодо визначення місця проживання дітей,

⁹ Рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 08.01.2025. Справа № 202/14959/23. URL: court.gov.ua/Review/124518297.

оскільки родина ОСОБА_15 виїхала з м. Краматорськ і переїхала до Німеччини. ОСОБА_1 вступила до лав ЗСУ. Малолітні діти ОСОБА_4 та ОСОБА_5 залишилися проживати в Німеччині разом із батьком ОСОБА_3. Орган опіки та піклування не має можливості згідно з ч. 5 ст. 19 СК обстежити умови проживання батька, тому не може надати обґрунтованого висновку про визначення місця проживання дітей.

Разом з тим *фактичний виїзд одного з батьків за кордон із дітьми* не є перешкодою у вирішенні судових спорів між батьками, зокрема про визначення місця проживання дітей. Кожен із батьків повинен довести суду, чому саме з ним (або з нею) дітям буде проживати краще.

При розгляді судом *спорів щодо місця проживання дітей* мають бути з'ясовані відомості про особу батьків, а також про умови проживання та навчання дітей.

Якщо під час судового провадження встановлено, що один із батьків певний час проживає за межами України з дітьми, вбачається доцільним з'ясувати умови проживання, навчання та розвитку дітей у цей період, а зацікавлена сторона має вжити заходів для доведення цих обставин у суді.

Однак ОСОБА_3 *не надані належні, допустимі докази* щодо побутових умов проживання дітей, ураховуючи, що один із синів має особливі потреби за станом здоров'я; позивачем не доведено, що у Федеративній Республіці Німеччина діти забезпечені спальними місцями, відповідними меблями; не доведено, що діти забезпечені необхідним одягом, взуттям, іграшками, шкільним приладдям, повноцінним харчуванням тощо.

Представлені ОСОБА_3 в електронному вигляді фотознімки на підтвердження доводів щодо оренди квартири та, відповідно, створення в ній належних житлових умов для проживання дітей, не є належними доказами, оскільки з них неможливо встановити місце розташування зображеного житлового приміщення та інформацію, що саме це житло є орендованою позивачем квартирою в Німеччині й останній в ній дійсно проживає разом із дітьми, а також період, коли ці фотознімки були зроблені, тощо.

Також колегія звертає увагу, що надані ОСОБА_3 документи на підтвердження вживання батьком заходів щодо лікування сина, влаштування дітей до закладів освіти в Німеччині за період 2022/2023 років не мають перекладу з німецької мови українською

та не засвідчені належним чином, тому не можуть бути взяті до уваги судом як належні докази.

Виходячи з викладеного, *надавши належну оцінку наданим у справі доказам у їх сукупності*; встановивши, що позивачем не доведені факти забезпечення дітей необхідними умовами для проживання та розвитку, фінансової стабільності щодо утримання дітей, належного піклування про їх здоров'я, фізичний і моральний розвиток, колегія дійшла висновку про *недоведеність тверджень позивача*, що визначення місця проживання дітей ОСОБА_4 та ОСОБА_5 разом із батьком відповідає якнайкращим інтересам дітей.

Крім того, відповідно до частин 1, 2 ст. 171 СК дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї.

Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном.

Разом з тим згода дитини на проживання з одним із батьків не повинна бути абсолютною для суду, *якщо така згода не буде відповідати і сприяти захисту прав та інтересів дитини*.

Місцевий суд *безпідставно взяв до уваги думку дитини* ОСОБА_4, якій на час допиту виповнилося повних 12 років, про бажання проживати разом із батьком, з огляду на те, що суд першої інстанції проводив спілкування з дитиною ОСОБА_4 в режимі відеоконференції, що не виключає можливості впливу батька чи іншої сторонньої особи на дитину під час спілкування хлопчика із судом, що могло негативно вплинути на щирість і відвертість пояснень дитини.

Крім того, колегія враховує, що спілкування районного суду з дитиною здійснювалося *без участі педагога та/або спеціаліста психолога*, який має відповідну кваліфікацію для проведення бесіди з дитиною для з'ясування дійсних бажань малолітньої особи.

Ураховуючи викладене, у цьому випадку думка дитини щодо бажання проживати з батьком у Німеччині є *непереконливою та не може мати вирішальне значення при розгляді цієї справи*, на що місцевий суд увагу не звернув.

Крім викладеного, колегія наголошує, що у судовому засіданні суду апеляційної інстанції ОСОБА_1

пояснила, що з червня 2022 року не проживає разом із дітьми у Німеччині, оскільки повернулася до України, де проходить службу в лавах Збройних Сил України. Відповідачка зазначила, що заборгованість за аліментами сплачує і *дітей забирати до України не планує* у зв'язку з введенням у країні воєнного стану через збройну агресію російської федерація проти України, що є небезпечним для життя та здоров'я дітей, і вказала, що *не заперечувала раніше та не заперечує тепер щодо проживання дітей ОСОБА_4 та ОСОБА_5 разом із батьком ОСОБА_3 у Федеративній Республіці Німеччина*.

Отже, суд ураховує, що *мати не заперечує щодо проживання дітей із батьком і жодним чином цього не перешкоджає*. Про це свідчить і невчинення ОСОБА_1 будь-яких дій щодо визначення проживання дітей із нею (зустрічний позов про визначення місця проживання дітей із матір'ю не заявляла).

Колегія зазначає, що позов щодо місця проживання дітей пред'явлений батьком, з яким діти і так фактично проживають у Німеччині. Більше ніж за рік до пред'явлення цього позову мати дітей повернулася до України, не вимагала та не вимагає зміни місця проживання дітей.

При цьому твердження батька про наявність у нього побоювань, що відповідачка може без його (батька) згоди вивезти дітей до України, ґрунтуються на припущеннях, позивачем не доведено та апеляційним судом не встановлено існування спору між позивачем і відповідачкою щодо місця проживання дітей на час пред'явлення позову і розгляду справи місцевим чи апеляційним судами.

Виходячи з викладеного, надавши належної оцінки представленим у справі доказам у їх сукупності, колегія дійшла висновку про *відсутність підстав для задоволення позову, тому оскаржуване рішення підлягає скасуванню з ухваленням нового про відмову в задоволенні позову*.

З огляду на вищевикладене, апеляційна скарга¹⁰ підлягає задоволенню, рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню з ухваленням нового судового рішення про відмову в задоволенні позову.

Колегія звертає увагу, що *як батько, так і мати дітей не позбавлені можливості надалі, за наявності підстав, звернутися до суду з позовом щодо визначення місця проживання дітей за іншого обґрунтування*.

Ухвалою Верховного Суду 09.07.2025 відкрито *касаційне провадження* у зазначеній справі за касаційною скаргою ОСОБА_1.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ¹¹

Вивчивши матеріали справи, перевіrivши доводи касаційної скарги, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду вважає, що касаційна скарга ОСОБА_1 *підлягає задоволенню*.

У справі, яка переглядається, судами встановлено, що *внаслідок загрози життю та здоров'ю дітей у квітні 2022 року сторони разом із дітьми виїхали до Федеративної Республіки Німеччина, де отримали тимчасовий захист*. У червні 2022 року мати дітей — ОСОБА_2 повернулася до України, тоді як діти залишилися проживати з батьком у Федеративній Республіці Німеччина.

Передбачена частинами 4 і 5 ст. 19 СК обов'язковість висновку органу опіки та піклування у відповідних категоріях цивільних справ не може абсолютизуватися. У разі якщо з тих чи інших причин такий висновок отримати не можна, суд має вирішити спір за наявними у справі доказами. Якщо з тих чи інших причин *орган опіки та піклування відмовиться* надати свій висновок у справі, де за приписами частин 4 і 5 ст. 19 СК надання ним такого висновку є обов'язковим, ця обставина не означає неможливості розгляду та вирішення спору.

Протилежний підхід є рівнозначним відмові у доступу до правосуддя та означав би порушення положень ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950¹². Зазначений підхід має загальний характер і є цілком справедливим для випадків, коли не було отримано письмового висновку органу опіки та піклування при розгляді справ, де участь органу опіки та піклування є обов'язковою, з огляду на неможливість надати такий висновок,

¹⁰ Постанова Дніпровського апеляційного суду від 21.05.2025. Справа № 202/14959/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/127848070.

¹¹ Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.10.2025 у справі № 202/14959/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/131196202?fbclid=IwY2xjawQf1ANleHRuA2FlbQlxMABicmlkETFHem9FfcFnCWI3N2wwb3hlc3J0YwZhcHBfaWQQMjlyMDM5MTc4ODlwMDg5MgABHmQO-rB0eoH1K9ZVp7O6bZasb9ogE2Z9RmtVvp05FclNfuH-5git1gA74cxe_aem_vqbGxUVYonMBVCyj_2TONA.

¹² Далі за текстом — Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

зокрема, у зв'язку з перебуванням дитини за межами країни, на непідконтрольній території, неможливістю встановити місце фактичного перебування дитини з одним із батьків тощо.

Одними з основних її прав є право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя. Відповідно до частин 1 і 2 ст. 171 СК дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї.

Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її місця проживання. Аналогічні положення закріплені у ст. 12 Конвенції про права дитини, згідно з якою держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. Під час визначення місця проживання дитини, зважаючи на вікову категорію, необхідно проводити з нею бесіду, головним завданням якої є встановлення дійсного психоемоційного стану дитини, визначення її інтересів та з'ясування думки щодо бажання дитини проживати з одним із батьків.

Про необхідність *заслуховування думки дітей*, які досягли певного віку, та її врахування при вирішенні спорів про відібрання дітей зазначено, зокрема, у рішенні ЄСПЛ від 18.12.2008 у справі «Савіні проти України» (заява 39948/06)¹³.

У параграфі 59 цього рішення визначено, що суд також зауважує, що на жодному етапі провадження у справі судді не заслуховували дітей. Проте при вирішенні питань, які стосуються її життя, дитині, здатній сформулювати власні погляди, має бути забезпечено право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. Результат аналізу наведених вище норм права, практики ЄСПЛ дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток і належне виховання, насамперед повинні бути враховані інтереси дитини, виходячи з об'єктивних обставин спору.

Суд першої інстанції у судовому засіданні з'ясував думку дитини ОСОБА_3 в режимі відеоконференції, яка зазначила, що дійсно з 2022 р. проживає з батьком ОСОБА_1, бабою та братом у Німеччині. У будинку, де вони проживають, у неї є окрема кімната і все необхідне для навчання. Вона відвідує школу, спортивні секції. Бажає проживати з батьком.

Апеляційний суд посилався на те, що суд першої інстанції *безпідставно взяв до уваги думку дитини ОСОБА_3*, оскільки проводив спілкування з дитиною в режимі відеоконференції, що не виключає можливості впливу батька чи іншої сторонньої особи на дитину під час спілкування хлопчика із судом, що могло негативно вплинути на щирість і відвертість пояснень дитини. Крім того, спілкування суду з дитиною *здійснювалося без участі педагога та/або спеціаліста-психолога*, який має відповідну кваліфікацію для проведення бесіди з дитиною для з'ясування дійсних бажань малолітньої особи.

Верховний Суд зазначає, що згідно з п. 64 розділу 6 Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей¹⁴, під час опитування дитини суд залучає кваліфікованого фахівця, наскільки це можливо. Водночас відповідно до п. 72 розділу 6 принципів Комітету передбачена можливість для суду дозволяти дитині не давати свідчення, з урахуванням найкращих інтересів і добробуту дітей.

Колегія суддів вважає, що суд першої інстанції *створив усі умови для реалізації права дитини бути заслуханою у спосіб, який суд правильно визначив як можливий під час триваючої широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України*, коли дитина перебуває на території іншої держави, яка надає прихисток громадянам України.

Верховний Суд зауважує, що принципи Комітету є практичним інструментом для держав-членів у процесі адаптації їх судових і позасудових систем до конкретних прав, інтересів та потреб дітей і не мають пріоритету над Конвенцією про права дитини, проте враховані судом під час розгляду справи.

Суд першої інстанції дійшов висновку про те, що ОСОБА_1 надав належні та допустимі докази на підтвердження позовних вимог, довів, що він створив належні умови для розвитку дітей, їх навчання, піклується про дітей, займається їх вихованням.

¹³ Справа «Савіні проти України» (Заява № 39948/06). Рішення ЄСПЛ від 18.12.2008. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_454#Тех.

¹⁴ Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 17.11.2010, і пояснювальна записка. URL: rm.coe.int/16804c2188.

Водночас *апеляційний суд*, скасовуючи рішення суду першої інстанції, дійшов протилежного висновку про те, що позивач не довів належними та допустимими доказами факти забезпечення дітей необхідними умовами для проживання та розвитку, фінансової стабільності щодо утримання дітей, належного піклування про їх здоров'я, фізичний і моральний розвиток.

Верховний Суд не погоджується з такими висновками апеляційного суду, оскільки апеляційний суд, не встановивши будь-які нові факти і без дослідження нових доказів, не спростував належним чином обставини, встановлені районним судом, і фактично необґрунтовано переоцінив докази, які були оцінені судом першої інстанції з дотриманням вимог закону та з урахуванням обставин, на які посилалися сторони як на підставу своїх вимог і заперечень.

Крім того, апеляційний суд помилково посилався на те, що позивач не довів та апеляційний суд не встановив існування спору між позивачем і відповідачкою щодо місця проживання дітей на час пред'явлення позову і розгляду справи місцевим чи апеляційним судами.

Натомість у справі, яка переглядається, саме по собі пред'явлення ОСОБА_1 позову про визначення місця проживання дитини з матір'ю та подальше оскарження відповідачем рішення про задоволення цього позову в апеляційному порядку дає підстави для висновку, що між сторонами наявні неврегульовані питання щодо визначення місця проживання дитини.

Суд апеляційної інстанції в оскаржуваній постанові дійшов двох взаємовиключних висновків: з одного боку, суд виснував недоведеність позовних вимог, а з іншого — зазначив про відсутність спору між позивачем і відповідачкою щодо місця проживання дітей.

Верховний Суд вважає, що суд першої інстанції при вирішенні спору врахував найкращі інтереси дітей (ОСОБА_3 і ОСОБА_4) з урахуванням установлених

судами обставинами справи. Для забезпечення інтересів дітей *саме визначення місця проживання дітей із батьком відповідатиме їхнім інтересам*.

Матір дітей, яка, безсумнівно, відіграє важливу роль у житті та розвитку дітей, має право й обов'язок піклуватися про здоров'я, стан розвитку дітей, *незалежно від того, з ким вони будуть проживати*. Також слід зазначити, що матір дітей не заявила вимог про визначення місця проживання дітей із нею, зустрічний позов не пред'явила.

Таким чином, робимо висновки:

— При розгляді *справ щодо місця проживання дитини* суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини та обов'язком батьків діяти в її інтересах.

— *Факт проживання дитини за кордоном* не впливає на вирішення судами України спору про визначення місця її проживання.

— *Повернення дитини в Україну* не є передумовою для: вирішення спору між батьками про визначення місця проживання такої дитини, а проживання дитини за кордоном не є самостійною підставою для відмови у позові про визначення місця проживання такої дитини разом з одним із батьків в Україні.

— Визначення місця проживання дітей разом із батьком *не позбавляє матір дітей батьківських прав* і не звільняє її від виконання своїх батьківських обов'язків.

— Якщо *створено всі умови для реалізації права дитини бути заслуханою у такий спосіб, як режим відеоконференції*, то суд може визначити його як *можливий під час триваючої широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України*, коли дитина перебуває на території іншої держави, яка надає притисток громадянам України.

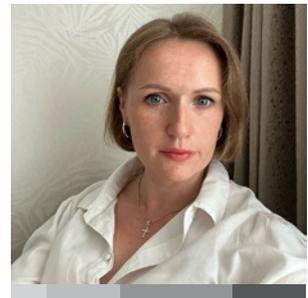

ПРЕЦЕДЕНТНА ПРАКТИКА ЄСПЛ «ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ» (СТАТТЯ 8 ЄКПЛ)¹

Віталій Ковтун, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Марина Ковтун, шеф-редактор Вісника НААУ, адвокат, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Для того, аби вимагати застосування пункту 1 статті 8 ЄКПЛ, заявник повинен обґрунтувати, що його заява поширюється на один із чотирьох інтересів, перерахованих у цій статті, зокрема: приватне життя, сімейне життя, житло чи кореспонденція.

ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці зазначав, що поняття «приватне життя» у значенні статті 8 Конвенції є широким поняттям, яке, серед іншого, охоплює право на встановлення та розвиток стосунків з іншими людьми (див. *Niemietz v. Germany*, judgment of 16 December 1992, Series A no. 251-B, p. 33, § 29), право на «особистісний розвиток» (див. *Bensaid v. the United Kingdom*, no. 44599/98, § 47, ECHR 2001-I) або право на самовизначення як таке (див. *Pretty v. the United Kingdom*, no. 2346/02, § 61, ECHR 2002-III). Воно охоплює такі елементи, як імена (див. *Burghartz v. Switzerland*, judgment of 22 February 1994, Series A no. 280-B, p. 28, § 24), гендерну ідентифікацію, сексуальну орієнтацію та сексуальне життя, які належать до особистої сфери, що захищається статтею 8 (див., наприклад, справу *Dudgeon v. the United Kingdom*, judgment of 22 October 1981, Series A no. 45, pp. 18-19, § 41, and *Laskey, Jaggard and Brown v. the United Kingdom*, judgment of 19 February 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-I, p. 131, § 36), а також право на повагу як до рішення мати дитину, так і до рішення не мати її (див. *Evans v. the United Kingdom* [GC], no. 6339/05, § 71, ECHR 2007)².

Вперше ЄСПЛ розглянув «діапазон інтересів» статті 8 ЄКПЛ у справі щодо положення бельгійського мовного законодавства, що стосуються освіти, на відповідність вимогам статей 8 та 14 Конвенції та статті 2 Протоколу (зокрема, права батьків франкомовних дітей у Бельгії на те, щоб їх діти навчалися французькою мовою), указавши, що метою статті 8 «не є гарантування права на освіту, яке розглядається як наслідок свободи приватного життя або прав батьків щодо освіти своїх дітей, що розглядаються як наслідок права на повагу до приватного та сімейного життя». Однак не можна стверджувати, що «освітні заходи» не можуть порушувати статтю 8 Конвенції³.

¹ Аналітичний огляд окремих рішень ЄСПЛ (станом на березень 2026 року) має науково-практичний та консультативний характер. Для повного розуміння суті висловлених у судових рішеннях юридичних позицій необхідно ознайомитися з їх повними текстами, що розміщені на веб-сайтах ЄСПЛ: URL: hudoc.echr.coe.int.

² E.V. FRANCE (application no. 43546/02), 22 January 2008, § 43. URL: hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84571 (дата звернення: 23.03.2026).

³ *Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium v. Belgium* (application no. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64), 23 July 1968. URL hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-57525 (дата звернення: 23.03.2026).

Рішення по справі «Манджані проти Албанії» (CASE OF MANJANI v. ALBANIA)⁴, заява 32283/23, від 10 березня 2026 року, заява стосувалася відмови, винесеної у грудні 2020 року, прийняти заявника до Школи магістратів (*School of Magistrates*) для навчання на прокурора через судимість, яку він отримав, будучи неповнолітнім, і за якою був юридично реабілітований. Його апеляції проти цього рішення були безрезультатними, оскільки національні суди визнали, що законодавство забороняє особам, засудженим остаточним рішенням, ставати прокурорами.

2. Оцінка Суду

(а) Чи мало місце «втручання»

Визнавши, що стаття 8 є застосовною (див. пункт 37 вище), Суд вважає, що відмова заявника у вступі до Школи магістратів на підставі погашеної судимості неповнолітнього може вважатися втручанням у його право на повагу до приватного життя. Щоб визначити, чи втручання становило порушення Конвенції, Суд повинен з'ясувати, чи відповідало воно вимогам статті 8 § 2, тобто чи було воно «відповідним до закону», чи переслідувало законну мету згідно з цим положенням і чи було «необхідним у демократичному суспільстві» (див. *Pişkin*, цитовано вище, § 203) (п. 41).

(b) Чи було втручання виправданим

(i) Чи було втручання «відповідно до закону»

Формулювання «відповідно до закону» вимагає, щоб оскаржуваний захід мав певну основу у національному законодавстві. Закон має бути доступним для відповідної особи та передбачуваним щодо його наслідків (див. *S. and Marper v. the United Kingdom* [GC], nos. 30562/04 та 30566/04, § 95, ECHR 2008). Заборона на вступ заявника до Школи магістратів ґрунтувалася на статті 28(d) Закону про статус суддів та прокурорів. Тому Суд визнає, що втручання мало правову основу у національному законодавстві (п. 42).

Щодо ствердження заявника про невідповідність національного законодавства вимозі «якості закону», Суд зазначає, що, як визнали національні суди, редакція статті 28(d), яка діяла на момент запровадження оскаржуваного заходу проти нього, не визначала, яку роль має відігравати реабілітація в її застосуванні. З огляду на загальний принцип, згідно з яким особи не повинні й надалі зазнавати наслідків судимості піс-

ля реабілітації (див. статтю 69 Кримінального кодексу, пункт 18 вище), заявник, як видається, мав право очікувати, що його погашена судимість на момент подання заяви до Школи магістратів не буде перешкодою для його вступу (п. 43).

Однак національні суди, схоже, дотримувалися логіки нової редакції статті 28(d) зі змінами, внесеними у 2021 році, поки справа заявника перебувала на розгляді у Верховному Суді, який надавав лише обмежену вагу реабілітації та надавав пріоритет характеру правопорушення та його впливу на публічний імідж магістратів, створюючи таким чином видимість ретроактивного застосування цього положення у цій справі (п. 44).

Крім того, Суд зазначає, що заявник мав заповнити та подати форму самостійної декларації відповідно до Закону про декриміналізацію, який вимагав від кандидатів на різні посади в державному секторі розкриття своєї повної кримінальної історії, навіть якщо вони були реабілітовані (див. пункти 16 та 17 вище). Цей аспект посилив плутанину щодо правових стандартів, що застосовуються до кандидатів на посади магістратів, таких як заявник (п. 45).

З огляду на вищезазначене Суд зберігає сумніви щодо того, чи був відповідний закон передбачуваним для заявника. Однак за обставин цієї справи немає потреби заглиблюватися в це питання далі, оскільки Суд вважає, що навіть якщо припустити, що втручання було законним, воно не було «необхідним у демократичному суспільстві» з причин, детально викладених нижче (див. пункти 48 — 59 нижче) (п. 46).

(ii) Чи переслідувало втручання законну мету

Суд зазначає міркування Конституційного Суду про те, що заборона на вступ заявника до Школи магістратів мала на меті гарантувати добросовісність кандидатів на посаду магістрату для захисту державної незалежності, демократичного ладу та національної безпеки (див. пункт 9 вище). Беручи до уваги також твердження Уряду про те, що втручання мало на меті відновлення довіри громадськості до системи правосуддя (див. пункт 40 вище), Суд визнає, що втручання у право заявника на повагу до його приватного життя переслідувало законні цілі захисту національної безпеки, громадської безпеки та прав і свобод інших осіб у значенні статті 8 § 2 (див. справу *Xhoxhaj*, цитовано вище, §§ 391-93) (п. 47).

⁴ MANJANI v. ALBANIA (Application no. 32283/23), 10 March 2026. URL: hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-248940 (дата звернення: 23.03.2026).

(iii) Чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві»

(a) Загальні принципи

Визначаючи, чи був оскаржуваний захід «необхідним у демократичному суспільстві», Суд повинен врахувати, чи були, з огляду на справу в цілому, підстави, наведені для обґрунтування заходу, доречними та достатніми, а також чи був він пропорційним поставленим законним цілям (див. *Pişkin*, згадане вище, § 212) (п. 48).

У цьому зв'язку Суд ще раз наголошує на принциповій важливості обов'язку обґрунтовувати адміністративні акти, що зачіпають інтереси особи (див., серед нещодавніх рішень, справу *Versaci v. Italy*, no. 3795/22, § 141, 15 травня 2025 року). Однак хоча первинна оцінка необхідності покладається на національні органи, остаточна оцінка того, чи є наведені для втручання підстави релевантними та достатніми, залишається предметом розгляду Судом на предмет відповідності вимогам Конвенції. Суд повинен переконатися, що національні органи застосували стандарти, які відповідали принципам, закладеним у Конвенції, і, крім того, що вони базували свої рішення на прийнятній оцінці відповідних фактів. Щодо перегляду, проведеного національними судами, слід зазначити, що хоча стаття 8 не містить явних процесуальних вимог, Суд не може належним чином оцінити, чи були підстави, наведені національними органами влади для обґрунтування своїх рішень, «достатніми» для цілей статті 8 § 2, не визначивши водночас, чи процес прийняття рішень, розглянутий у цілому, забезпечив заявнику необхідний захист його інтересів, гарантований цією статтею (там само, §§ 141 — 143) (п. 49).

Хоча й в іншому контексті Суд уже визнав, що національні органи влади можуть на законних підставах вживати заходів, які унеможливають виконання певними особами певних професій, що вимагають особливої довіри, однак за умови дотримання низки вимог (див. Консультативний висновок щодо того, чи можна відмовити особі у видачі дозволу на роботу охоронцем або співробітником служби безпеки на підставі її близькості до релігійного руху або приналежності до нього [GC], запит № P16-2023-001, Conseil d'État Бельгії, §§ 84 — 85 та 92, 14 грудня 2023 р.). Зокрема, Суд постановив, що аналіз ризиків, який повинні проводити національні органи влади, має враховувати характер конкретної посади, про яку йдеться (там само, § 93), і що ризик має бути предметом індивідуальної

та детальної оцінки, проведеної з урахуванням особистої ситуації відповідної особи (там само, § 100), хоча й не ігноруючи повністю загальний контекст (там само, § 101). Суд додатково уточнив, що незалежно від характеру права чи інтересу, які покликаний захистити превентивний захід, має існувати реальна загроза, тобто така, що є достатньо доведеною. Запобігання суто гіпотетичній небезпеці, що подається як превентивний захід для захисту демократії та її цінностей, не може розглядатися як задоволення нагальної суспільної потреби. Для того щоб вжиття превентивних заходів було законним, органи влади можуть бути змушені зробити конкретні оцінки потенційного масштабу наслідків, до яких призвела б реалізація ризику, якби його не було усунуто вчасно. Крім того, ризик, який органи влади прагнуть запобігти своїми превентивними діями, має бути серйозним і навіть мати певну тяжкість, без чого будь-які обмеження прав та свобод інших осіб не можуть бути легітимними (там само, §§ 103 — 104). Нарешті, Суд постановив, що як індивідуальна оцінка наявності ризику, так і оцінка реальності та масштабу цього ризику відповідними національними органами влади повинні підлягати перегляду незалежним судовим органом (там само, §§ 101 та 105). Такий орган повинен мати можливість здійснювати ефективний перегляд спірного заходу, і цей перегляд, щоб відповідати вимогам Конвенції, повинен стосуватися реальності виявленого ризику, його масштабу, характеру та безпосередньої загрози (там само, § 112) (п. 50).

(b) Застосування вищезазначених принципів до цієї справи

Суд зазначає, що прокурори, як і судді, зобов'язані відповідати високим стандартам доброчесності під час виконання своїх професійних обов'язків та у своїх приватних справах поза посадою, щоб підтримувати довіру громадськості до доброчесності системи правосуддя (див. *evdari v. Albania*, no. 40662/19, § 95, 13 December 2022; див. також Європейські керівні принципи з етики та поведінки для прокурорів («Будапештські керівні принципи») та наступний Висновок № 13 (2018) щодо незалежності, підзвітності та етики прокурорів, виданий Консультативною радою європейських прокурорів Ради Європи, цитований у пунктах 22, 23 вище). Можна визнати, що для цієї мети держави можуть визначити загальні правила, що обмежують доступ до цих професій з міркувань доброчесності. Однак Суд

вважає, що, в принципі, все ж потрібна індивідуальна оцінка, особливо коли йдеться про релевантність правопорушень неповнолітніх (див. пункт 50 вище) (п. 51).

Щодо цієї справи, Суд зазначає, по-перше, що обґрунтування рішень національних органів влади по суті обмежувалося питанням про те, чи слід тлумачити відповідну статтю Закону про статус суддів і прокурорів таким чином, що це дискваліфікувало б осіб, реабілітованих після кримінального засудження, незважаючи на відсутність чітких положень з цього приводу. Було прийнято позицію, що реабілітацію не слід розглядати як автоматичне усунення дії статті 28(d) і що вирішальним фактором, який слід оцінювати, є характер правопорушення, навіть якщо особа була реабілітована. На думку національних органів влади, той факт, що заявник був неповнолітнім на відповідний час, не міг скасувати тяжкий характер правопорушення (п. 52).

Обмежуючи свою оцінку таким чином, національні суди не провели ретельного та індивідуалізованого аналізу обставин, що стосуються заборони на вступ заявника до Школи магістратів і, як наслідок, кар'єри магістрату. Таким чином, вони не змогли належним чином збалансувати конкуруючі інтереси та обґрунтувати, чому заборона на його вступ до цього закладу була пропорційною та сумісною з поняттям поваги до приватного життя (п. 53).

По-друге, і що ще важливіше, Суд зазначає, що вік заявника на момент вчинення злочину вважався малозначимим. Те саме стосувалося часу, що минув з моменту вчинення злочину, та його поведінки протягом цього періоду. Питання про тяжкість конкретного злочину, вчиненого заявником, не розглядалося, за винятком загального зауваження про те, що крадіжка є тяжким умисним злочином. Дійсно, національні суди, схоже, проігнорували висновки районного суду Булкізе, який, виносячи вирок заявнику у 2006 році, постановив, що суспільна небезпека та наслідки кримінального правопорушення були мінімальними, враховуючи те, що майно було повернуто його власнику, вік заявника та його рівень освіти на той час. Також враховуючи необхідність для заявника продовжувати навчання, суд відклав виконання покарання на три роки. Національні органи влади також не врахували характер заявника на момент його подання заяви до Магістратської школи та те, чи були якісь підстави вважати, що якщо його приймуть на навчання для ма-

гістратів та йому нададуть шанс стати прокурором, він поводитиметься таким чином, що це зашкодить іміджу прокурора. Це незважаючи на те, що заявника раніше було визнано придатним для роботи слідчим у тій самій системі прокуратури (див. пункт 11 вище) (п. 54).

Підхід національних органів влади суперечить практиці Суду, в якій особлива увага приділялася віку у справах, що стосуються втручання в приватне життя. Наприклад, у справі *Maslov v. Austria*, яка стосувалася вислання іноземця в результаті засудження за злочини, скоєні у віці від 14 до 15 років, Велика палата постановила, що під час оцінки характеру та тяжкості злочинів, скоєних заявником, необхідно враховувати, чи вчинив він їх неповнолітнім чи дорослим (див. *Maslov v. Austria* [ВП], № 1638/03, § 72, ЄСПЛ 2008). Вирішальною рисою цієї справи був молодий вік, у якому заявник скоїв злочини, та, за одним винятком, їхній ненасильницький характер (там само, § 81). Якщо підставою для втручання в особисте життя особи є правопорушення, скоєні неповнолітнім, застосовується зобов'язання враховувати найкращі інтереси дитини, яке включає зобов'язання сприяти її реінтеграції (там само, §§ 82 — 83). Зобов'язання враховувати найкращі інтереси дитини закріплене у статті 3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини, тоді як стаття 40 визначає реінтеграцію як мету, якої має прагнути система ювенальної юстиції (там само; див. також пункти 24 та 25 вище). Такі ж принципи були включені до Кодексу ювенальної юстиції Албанії, який діяв на момент оскаржуваного заходу проти заявника (див. пункт 19 вище) (п. 55).

Суд також постановив у справі, що стосувалася обробки та розкриття персональних даних про судимості та їхніх наслідків для приватного життя заявників у контексті майбутнього працевлаштування, що рівень втручання у приватне життя засуджених осіб, чиї судимості втратили чинність, є особливо інтрузивним з точки зору їхньої соціальної реінтеграції (див. справу *N.F. and Others v. Russia*, №№ 3537/15 та 8 інших, § 54, 12 вересня 2023 р.). Суд посилався на Рекомендацію № R (84) 10 Комітету міністрів Ради Європи щодо судимості та реабілітації засуджених осіб, згідно з якою будь-яке використання відомостей про судимість поза контекстом кримінального судочинства може поставити під загрозу шанси засудженої особи на соціальну реінтеграцію і тому має бути обмежене «до мінімуму» (див. пункт 20 вище). Рекомендація № R (87) 20 Комітету міністрів також закликала до впровадження

комплексної політики, спрямованої на сприяння соціальної інтеграції молоді (див. пункт 21 вище) (п. 56).

Нарешті Суд повторює, що реабілітація, тобто реінтеграція засудженої особи в суспільство, є необхідною в будь-якій спільноті, яка поставила людську гідність на перше місце (див. *Polyakova and Others v. Russia*, № 35090/09 and 3 others, § 88, 7 березня 2017 року, з подальшими посиланнями, та *Danilevich v. Russia*, № 31469/08, § 47, 19 жовтня 2021 року). Суд зазначає, що відповідне національне законодавство і, зокрема, Закон про декриміналізацію (2015 року), як видається, не містять жодних слів щодо наслідків реабілітації щодо доступу до широкого кола посад у державному секторі (п. 57).

Не враховуючи вік заявника та ставлячись до неповнолітніх та дорослих правопорушників на рівних умовах, албанська влада не врахувала належним чином вищезазначені міркування. Крім того, не було достатньо враховано низку відповідних обставин, включаючи ненасильницький та імпульсивний характер правопорушення, скоєного заявником, яке можна розглядати як типовий акт неповнолітньої злочинності (див. *Maslov*, цитовано вище, § 81, та, *навпаки*, з необхідними змінами, *Azerkane v. the Netherlands*, № 3138/16, § 73, 2 червня 2020 року); тривалість часу з моменту вчинення правопорушення (див. *mutatis mutandis*, *Hurbain v. Belgium* [ВП], № 57292/16, § 221, 4 липня 2023 року); очевидно законслухняну поведінку заявника протягом цього періоду, коли він навчався та працював юристом, перш ніж стати співробітником судової поліції в прокуратурі; та його характер на відповідний час (див., *mutatis mutandis*, *Maslov*, cited above, §§ 81-85 and 87-95; *Ihsan Ay v. Turkey*, no. 34288/04, § 40, 21 January 2014; and *Gaughran v. the United Kingdom*, no. 45245/15, § 94, 13 February 2020). Оскаржуваний захід був застосований на ранньому етапі професійної діяльності заявника, і тому мав значний вплив з точки зору його тривалості (на відміну від *Denisov*, згаданого вище, § 128). Таким чином, підхід національних органів влади до справи заявника не включав ретельну та достатньо індивідуалізовану оцінку його особистої ситуації (п. 58).

З огляду на вищезазначені обставини, заборона на зарахування заявника до Школи магістратів для проходження підготовки на посаду прокурора на підставі судимості за злочин, вчинений у неповнолітньому віці, за який він був реабілітований, була непропорційною (п. 59).

Відповідно мало місце порушення статті 8 Конвенції (п. 60).

II. ІНШІ СТВЕРДЖЕНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

Заявник скаржився на порушення своїх прав, гарантованих статтею 6 § 1 Конвенції, через те, як було застосовано національне законодавство у провадженні щодо рішення про відмову у зарахуванні його до Школи магістратів, а також на порушення його права на освіту, передбаченого статтею 2 Протоколу № 1 до Конвенції. Однак, з огляду на обставини справи, аргументи сторін та свої висновки відповідно до статті 8 Конвенції, Суд вважає, що він розглянув основні правові питання, порушені в цій скарзі, і що немає необхідності виносити окреме рішення щодо цих додаткових скарг (див. *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania* [GC], no. 47848/08, § 156, ECHR 2014) (п. 61).

З ЦИХ ПРИЧИН СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Оголошує* скаргу за статтею 8 Конвенції щодо рішення не допустити заявника до Школи магістратів для навчання на посаду прокурора на підставі погашеної судимості неповнолітнього прийнятною;

2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 8 Конвенції;

3. *Постановляє*, що немає потреби розглядати прийнятність та обґрунтованість решти скарг відповідно до статті 6 § 1 Конвенції та статті 2 Протоколу № 1 до Конвенції;

4. *Постановляє*:

(а) що держава-відповідач має виплатити заявнику протягом трьох місяців з дати, коли рішення набуде статусу остаточного відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, 4500 євро (чотири тисячі п'ятсот євро), які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом, що діє на дату розрахунку, плюс будь-який податок, що може нараховуватися, як компенсацію за моральну шкоду;

(б) що з моменту закінчення вищезазначених трьох місяців і до моменту розрахунку на вищезазначену суму нараховуються прості відсотки за ставкою, що дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку протягом періоду прострочення, плюс три процентні пункти;

5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

ПОСТАТЬ АДВОКАТА ЄВГЕНА ОЛЕСНИЦЬКОГО КРІЗЬ ПРИЗМУ ЧАСУ

Інна Марків, доцент, к. іст. н., доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль

У цьому номері ми розпочинаємо низку статей Урочистої Академії на пошану адвоката Євгена Олесницького. Постаць Євгена Олесницького (1860 — 1917) є ключовою для розуміння процесів національного відродження Східної Галичини на зламі XIX — XX століть, періоду, коли українці боролися проти польського та австро-угорського національного і соціального гніту.

Євген Олесницький з'явився на авансцені як яскравий представник нової плеяди галицько-української інтелігенції (так звана «Адвокатська доба»), яка стала генератором ідей та забезпечила перехід від сентиментального українофільства до модерного, органічного українства.

Євген Олесницький — це зразковий політичний лідер європейського взірця, який поєднав адвокатський хист (захист прав), економічну ерудицію (організація кооперації) та парламентську діяльність (формування політичної програми) для досягнення національно-державного розвитку. Водночас він став центральною фігурою модерного українства кінця XIX — початку XX століття, що уособлювала у собі риси культурно-освітнього діяча, адвоката-захисника, економіста-організатора та політика-державника.

Вийшовши з плеяди здібних правників, Євген Олесницький втілював тип громадського діяча, чий світогляд, сформований під впливом родинного виховання, Тернопільської гімназії та Львівського університету (І. Франко, В. Барвінський, К. Левицький), був спрямований на шлях «органічної праці» — практичної та результативної, що протиставлялася сентиментальному українофільству.

Кристалізація його народовських переконань відбулася вже у студентські роки через активну участь у громадських організаціях («Дружній Лихвар», «Кружок правників») та співпрацю з періодичними виданнями («Нове зеркало», «Батьківщина», «Діло», «Правда»), де він зарекомендував себе як блискучий публіцист.

Після отримання правничої освіти Євген Олесницький відкрив юридичну канцелярію у Стрию та швидко став кваліфікованим адвокатом, відомим на цілий край завдяки захисту соціально-економічних і громадянських прав українців. Справа Теофіла Окуневського — найгучніший приклад успішного захисту українського депутата у політичному процесі.

Як правник Євген Олесницький не лише захищав окремих осіб, але й рішуче утверджував національну ідею: він став першопрохідцем у використанні української мови як ділової у власному бюро та домігся її впровадження у судочинстві Стрия. Це стало вагомим кроком у самоутвердженні нації.

Юридична практика Євгена Олесницького тісно поєднувалася з масштабною громадською діяльністю на Стрийщині. Очолення товариства «Підгірська Рада» перетворило Стрийщину на один із найрозвиненіших національних осередків Східної Галичини, що підтвердило його організаторський талант. Тобто Євген Олесницький як модерний політичний лідер, вийшов з адвокатського середовища.

Євген Олесницький був переконаний, що національно-державницький розвиток неможливий без економічної опори на заможних громадян, а просвіта має йти водночас із господарською працею. Цей принцип він успішно реалізував на Стрийщині, очолюючи філію товариства «Просвіта». Спочатку як голова матірної (центральної) «Просвіти» у Львові, а потім і як провідник її філії у Стрию, він активно створював мережу осередків, організовував освітньо-культурні заходи та сприяв налагодженню промислів (молочарство, дахівкарство, садівництво).

Євген Олесницький відіграв ключову роль в організації господарської діяльності українства. Його заслуги є особливими у розбудові кооперативного руху. Він був визнаним провідником Крайового союзу господарсько-молочарського, який став основою для поліпшення матеріального добробуту українських аграріїв, та Крайового союзу для хову і збуту худоби, що був регулятором цін і рятував селян від розорення. Євген Олесницький став реформатором товариства «Сільський господар», перетворивши його на головну громадсько-економічну інституцію, що виражала інтереси українських селян перед владою.

Керівні посади у відомих фінансових структурах (член дирекцій страхового товариства «Дністер», Земельного банку іпотечного, Крайового союзу ревізійного) Євген Олесницький використовував для популяризації демократичних економічних ідей та їх практичної реалізації.

У велику політику Євген Олесницький прийшов як переконаний народовець з солідним багажем інтелекту та досвіду. Він був серед засновників Української національно-демократичної партії (УНДП), де проявив себе як ліберал європейського зразка. Євген Олесницький увійшов до трійки лідерів партії, демонструючи риси толерантного, коректного, але безкомпромісного у ключових питаннях політика. Відстоював послідовну опозиційну тактику, виступав проти угод з поляками та наполягав на діалозі з австрійською центральною владою.

Його парламентська діяльність як депутата Галицького сейму та Австрійського рейхсрату, де він очолював українську фракцію, була спрямована на рішуче відстоювання життєво важливих прагнень нації:

1. Економічні питання: вимоги аграрних реформ та матеріальної компенсації для селян за наслідки міжнародних договорів і стихійних лих.

2. Освітні справи: реорганізація народних шкіл, відкриття українських гімназій, українізація підручників, поділ Крайової Шкільної Ради та, найважливіше, відкриття українського університету в Львові.

3. Демократичні перетворення: активна боротьба за виборчу реформу (загальне, рівне, пряме і таємне голосування) — важлива складова політичної програми та необхідний крок до досягнення національно-територіальної автономії Східної Галичини.

Завдяки гострому розуму, ораторському мистецтву та безкомпромісності у ключових національних питаннях, Євген Олесницький здобув величезний політичний авторитет, який визнавали не лише українські, а й польські політики та офіційний Відень, що підтверджувалося пропозиціями посад віце-маршалка Галицького сейму та члена Крайового Виділу.

Таким чином, діяльність адвоката Олесницького була широкомасштабною, різнобічною та багатогранною. Він долучився до всіх вагомих ділянок українського національного життя (право, культура, економіка, політика). Його праця стала резонансною, оскільки їй була характерна загальноукраїнська зорієнтованість.

Життєвий шлях громадського діяча — це приклад послідовної боротьби за торжество української національної ідеї, яка сприяла розбудові господарського, культурного і політичного життя та прищепленню національної самосвідомості серед широкого загалу галицьких українців.

Євген Олесницький залишив нащадкам чималий інтелектуальний та моральний капітал, а його життєвий шлях став етапним явищем в історії України. Постаць адвоката Олесницького, що поєднав європейський лібералізм із рішучою національною позицією, втілював інтелігентність, професіоналізм, демократичність поглядів, беззастережну відданість ідеалам, може і повинна стати взірцем для формування інституту політичного лідерства сучасних діячів, які будують незалежну Україну.

АДВОКАТ ЄВГЕН ОЛЕСНИЦЬКИЙ ЯК ТЕАТРАЛЬНИЙ ДІЯЧ, ПЕРЕКЛАДАЧ, КРИТИК І ЖУРНАЛІСТ

Богдан Волошинський, викладач Івано-Франківського регіонального центру підвищення кваліфікації кадрів, магістр державного управління, член Національної спілки краєзнавців України

Постаттю Євгена Олесницького захоплювалися його сучасники, а масштаб реалізованих ним політичних, економічних, правничих та культурно-просвітницьких проєктів вражає дослідників життя й діяльності видатного адвоката.

Євген Олесницький ще в студентські роки, навчаючись на правничому відділі (факультеті) Львівського університету, захопився журналістською та літературною діяльністю, писав поезію й публіцистику. Від 1888 року він редагував журнал «Правда», а протягом 1885 — 1895 років був членом редакційної колегії газети «Діло». Перекладав твори польських, німецьких і російських авторів та видавав «Русько-українську бібліотеку». Брав жваву участь у діяльності студентських товариств «Дружний лихвар» та «Кружок правників», а на переломі 1870 — 1880-х років увійшов до грона чільних діячів нової хвилі піднесення народовського руху.

У другій половині 1880-х років Євген Олесницький, працюючи в адвокатських канцеляріях у Львові, брав діяльну участь у національному громадсько-політичному житті краю. Склавши 1 серпня 1891 р. адвокатський іспит, того ж року перебрався до Стрия, де відкрив власну адвокатську канцелярію. Саме з цього галицького міста він розгорнув свою широку правничу, громадсько-політичну й економічну діяльність, став одним із засновників Національно-демократичної партії. Протягом 1900 — 1917 років Євген Олесницький був послом (депутатом) Галицького крайового сейму, пізніше в 1911 — 1917 роках — Австрійського парламенту, де сміливо й успішно захищав українське селянство, виступав проти політичних угод із поляками, боровся за демократизацію виборчої системи та національні права галицьких українців.

Євген Олесницький очолював Український сеймовий клуб, домагався відкриття в Тернополі української

Поштівка з портретом Є. Олесницького. Відень, 1916 р. З фондів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, інв. № 24212/II

державної гімназії та українського університету у Львові. Властиво, завдяки такій масштабній та різносторонній діяльності він заслужив на увічнення своєї постаті в історії української літератури, ставши прототипом головного героя повісті Івана Франка «Перехресні стежки» — адвоката, народного захисника Євгенія Рафаловича.

Адвокат Євген Олесницький також увійшов в історію української культури як визначний театральний діяч. Ще в гімназійних літах він набув великого замилювання українською сценою, згодом яскраво описавши в мемуарах свої юнацькі враження від гастролей у Тернополі театральних труп під дирекцію Антона Моленцького й Теофілії Романович. Згодом, будучи членом правління культурно-просвітницького товариства «Руська бесіда» у Львові, він виступав куратором заснованого цим товариством Руського народного театру.

Театральний референт товариства (протягом 1888 — 1890 років) Євген Олесницький дбав, аби в репертуарі театру були як твори галицьких і буковинських авторів, так і нові твори української соціальної драматургії письменників з Наддніпрянщини, а також актуальні твори європейських драматургів¹. Задля розширення репертуару української сцени він особисто переклав низку п'єс, зокрема «Пан Бенет» А. Фредра, «Донька Фабриція» А. Вільбрандта, «Лена» М. Ясенчика, «У сіті судьби» О. Потехіна, «Свояки» М. Балущького, удосконалив і доповнив переклад Ост. Левицького лібрето опери «Галька» С. Монюшка, виконав переклади лібрето оперет «Циганський барон» Й. Штрауса, «Мікадо» А. Сулівана і «Лицар щастя» А. Чібульки².

Проживаючи протягом 1891 — 1909 років у Стрию, Євген Олесницький не лише сприяв місцевому економічному розвитку Стрийщини, закладаючи повсюдно кредитні установи й кооперативи, а ще й дбав про її культурний поступ. За його ініціативою та енергійною організаційною підтримкою в Стрию збудовано величний Народний дім. Рішення про спорудження будівлі ухвалили в 1894 році, а головою організаційного комітету обрали Є. Олесницького, який особисто вибрав земельну ділянку під забудову, провадив агітацію за збір коштів і шукав меценатів для народної

будови. Проєктував Народний дім у Стрию знаний львівський архітектор Іван Левинський, який дослухався опінії Євгена Олесницького, аби передбачити в будинку спорудження театральної зали з відповідністю вимогам до влаштування в ній вистав професійними театральними трупами. Народний дім урочисто відкрили 1 січня 1901 року, а вже в грудні 1905 року

Поштівка із зображенням Народного дому в Стрию. Початок ХХ ст.

на його сцені виступали знамениті українські артисти Марія Заньковецька й Микола Садовський.

Будучи послом Галицького сейму, Євген Олесницький енергійно відстоював щорічне збільшення суми крайової субвенції для Руського народного театру на влаштування театральних вистав. Так, у 1907 році за його наполегливим лобюванням театр отримав фінансову допомогу на вісім тисяч корон для розширення оркестру театру, щоби той міг виставляти опери. А в 1903 році він активізував роботу громадського комітету в справі побудови у Львові будинку для українського театру й сам увійшов до його керівництва як заступник голови³. У Відні він провадив перемовини з керівниками званої архітектурно-будівельної фірми «Фельнер і Гельмер», яка мала значний досвід спорудження театральних будинків, і домовився про виготовлення архітектурного проєкту на дуже вигідних умовах. Ескізний проєкт фірмою було виконано 1905 р. й навіть видано листівку з видом

¹ Пилипчук Р. Історія українського театру (від витоків до кінця ХІХ ст.) Львів: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. С. 330.

² Олесницький Є. Сторінки з мого життя. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2011. С. 240–241.

³ Чарнецький С. Історія українського театру в Галичині. Нариси, статті, матеріали, світлини. Львів: Літопис, 2014. С. 168 — 169.; Олесницький С. П'ятьдесятилітній ювілей українського театру в Галичині. Діло. 23 бер., 24 бер. 1914.

майбутнього львівського театру⁴. Однак Галицький сейм тоді не виділив достатню для початку будівництва фінансову допомогу (субвенцію) й ця справа так і залишилася не реалізованою.

Також Євген Олесницький стало опікав аматорський театральний гурток місцевого товариства «Руська бесіда» в Стрию, який за його підтримкою гарно розвивався протягом 1899 — 1903 років⁵. Займався він ще й заснуванням читалень товариства «Просвіта» на Стрийщині, а в 1909 році став головою товариства «Просвіта» у Львові.

Євген Олесницький регулярно друкував у періодиці краю огляди театрального життя, проблемні й гостро полемічні статті про стан театральної справи, а також власні спогади про діяльність Руського народного театру, зокрема, про роботу в ньому видатного артиста й театального діяча Марка Кропивницького⁶. В 1914 році, незадовго до початку Першої світової війни, з нагоди ювілею професійного українського театру

в Галичині опублікував у львівському часописі «Діло» ґрунтовну історико-публіцистичну статтю «П'ятьдесятьлітний ювілей українського театру в Галичині», в якій не лише здійснив докладний огляд півстолітнього періоду становлення й розвитку Руського народного театру Товариства «Руська бесіда» у Львові, а й ретельно проаналізував його репертуарну політику й творчий потенціал артистів, критично оцінив діяльність змінюваних директорів трупи й запропонував власний погляд на перспективи художнього поступу театру.

Досліджена театральна грань різнобічної культурно-просвітницької діяльності Євгена Олесницького є для нас важливою в оцінюванні інтелектуального потенціалу, широти творчих інтересів та розмаху громадської праці провідних постатей фахового середовища українських адвокатів на переломі дев'ятнадцятого й двадцятого століть, коли творився феномен «адвокатської доби» в процесі національного культурного й політичного відродження галицьких українців.

⁴ Проскураков В. Архітектура українського театру. Простір і дія. Львів: Срібне слово, 2004. С. 174 — 175.

⁵ Чарнецький С. Історія українського театру в Галичині. Нариси, статті, матеріали, світлини. Львів: Літопис, 2014. С. 163.

⁶ Олесницький Є. Кропивницький в Галичині. Діло. 1910. Чис. 95. 17 (30) квітня. С. 6.